

L. eleg. g. 432 ^u

Vulpinus

Ex bibliotheca
Steph. Quatremeri.

<36615994370011

<36615994370011

Bayer. Staatsbibliothek

JOANNIS ANTONII
V U L P I I

L I B E R

DE UTILITATE POETICES.

ADDUNTUR IN CALCE
ORATIONES TRES
PRO LITTERIS HUMANIORIBUS
A D V E R S U S
EARUM CONTEMTORES,

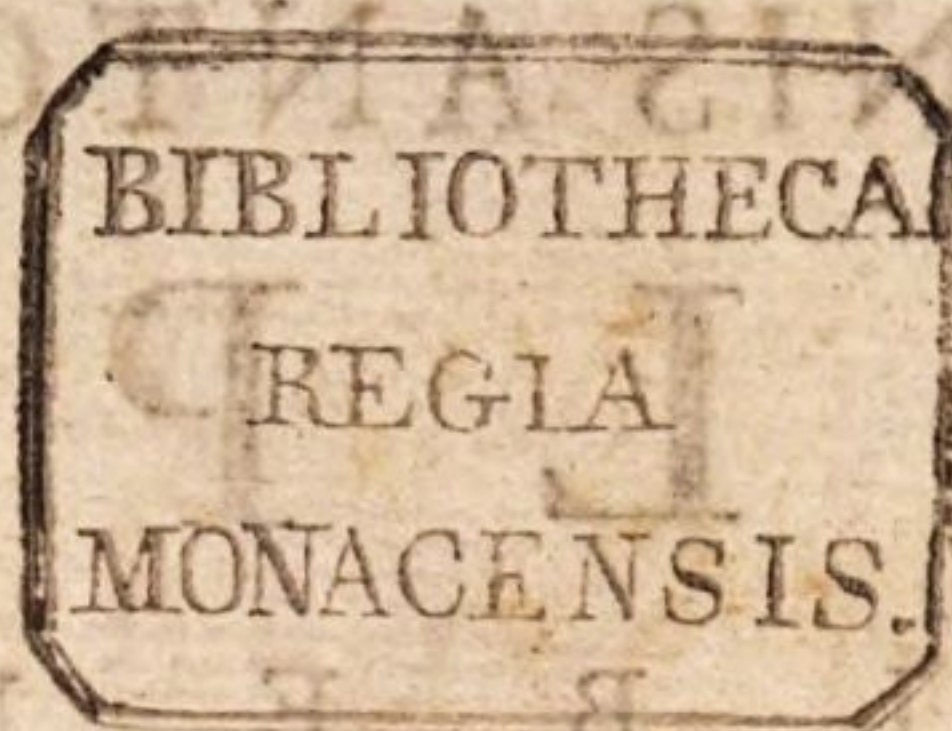
A B I P S O H A B I T Æ
IN GYMNASIO PATAVINO.

PATAVII. CIOIOCCXLIII.

EXCUDEBAT JOSEPHUS COMINUS.

SUPERIORUM PERMISSU.

DE UTILITATE POETICES.

ADDUNTUR IN CALCE

ORATIONES TRES

PRO LITTERIS HUMANIORIBUS

ADNERUS

EARUM CONTENTORES.

AB IPSO HABITA

IN GYMNASIO PATAVINO.

PATAVIA CICCOXII

EXCUDERAT JOSEPHUS COMINUS

SUPERIORUM PERMISSU

ILLUSTRISSIMIS *atque* EXCELLENTISSIMIS

V I R I S

JO. ALOYSIO MOCENICO II.

JOANNI QUIRINO,

D. MARCI PROCURATORI,

DANIELI BRAGADENO,

EQUITI, AC D. MARCI PROCURATORI,

ACADEMIÆ PATAVINÆ MODERATORIBUS,

Jo. Antonius Vulpius F.

ARTEM studio-
rum elegantissi-
mam *et* maxime
illustrem, quam tamen plerique aut
contemnunt, aut contemnere se simu-
lant, inscitiae atque ignaviae suae fa-
ven-

ventes ; Poeticen videlicet ; novo
commentario defendendam, et a ca-
lumniis imperitorum serio vindican-
dam suscepi, Viri Amplissimi. Quam-
quam enim quæ in optimam discipli-
nam jactari solent, levia, infirma,
vulgaria sunt, neque accuratam re-
futationem postulant ; nihilominus,
quod assiduitate convicii nostris ad-
olescentibus molestiam exhibeant, eos-
que ab incæpto cursu retardare posse
videantur, propterea tota mente in
hanc scriptionem incubui ; non ut er-
rare volentes meliora et saniora do-
cerem, sed ne integri et incorrupti
eodem errore caperentur. Ad vos
autem potissimum, eximii Proceres,
hunc ingenii mei fætum qualemcum-
que deferri oportuit, qui me, poli-
tiori Humanitati excolendæ atque in
Gymnasio Patavino publice traden-
dæ a Collegis vestris sapientissimis
olim

olim præfectum, ad hoc genus lucu-
brationum, quibus Vobiscum magna
gratia est, et approbando impellitis,
et præmiorum spe proposita vehe-
mentius incitatis. Enimvero, quum
legum latores, et omnes qui rempu-
blicam administrant, poetarum opera
utantur ad civium solatium, et ne-
cessariam ἀνάπαυσιν, ut eorum animi ab
intentione cogitationum relaxentur i-
demtidem ac remittantur; Vobis ic-
circo non ingratum fecero, qui nimi-
rum edito libello non solum utilita-
tes multas et maximas quæ ex poe-
tis colliguntur enumeraverim, sed
modum etiam viamque monstra-ve-
rim artis jucundissimæ emendandæ ac
perficiendæ, ut ea uberiores fructum
uberioresque in dies ferre possit; ne-
que pars ipsa vitæ ad otium et quie-
tem pertinens, virtute atque officio
vacua relinquatur. Simul æstimabi-
tis,

tis, quid a virium mearum imbecil-
litate in posterum expectari debeat:
volui enim, opellam quam Vobis of-
fero, meæ in docendo rationis speci-
men esse, diligentiae indicium et la-
boris, observantiae denique testimo-
nium, qua Vos singulos, et merita
in Patriam vestra, sane præclara,
prosequor atque suspicio. Favete in-
terea, ut soliti estis, et conatus meos
æqui bonique consulite.

Pataxii. Kal. Novembris

A. MDCCXLII.

A D L E C T O R E M.

OETICA, quo clarior disciplina est, quo jucundior, quo principibus & populo acceptior, eo plures & acerbiores adversarios experitur; quorum alii, tamquam levissimam, omnino attingere non curant, eam superbe contemnentes, alii scriptis petulantibus impugnant, alii protervitati suffragantur, & in tabellæ saltem latebra malevolentiam abscondunt, silentio ipso, quid sentiant, satis aperientes. Rem scilicet de compacto gerunt, infesti arti ex qua pecuniam confici posse desperant: invidentes etiam celebritati poetarum, quum ingenium sibi deesse animadvertant, & solari tamen se cupiant, quasi ludicrum aliquid, & quo facile carere possint, natura illis denegaverit. Confidenter loquar: Nihil est in toto disciplinarum orbe, in quo ridiculos se præbeant viri etiam docti ceteroqui & acuti, æque ac poeticum studium.

Vel

Vel enim genus poetarum universum elevant & floccifaciunt, vel antequam cognoverint, præcipites ad judicandum feruntur de illorum facultate, ut de re minimi pretii, & quæ in propatulo posita callidos æstimatores non requirat. nihil enim solidum subesse existimant, nihil philosophi cura dignum; sed plebeja omnia, trita, quotidiana. Iccirco, Midam imitati, Apollini Pana, Homero Chærilum, Catullo, Virgilio, Horatio Bavios nescio quos, Mævios, Sufenos, Cæsios, Aquinios anteponunt, vel pueris decennibus irridentibus, & de tanta judiciorum pravitate sibi ludos facientibus. Quum igitur librum Aristotelis περὶ ποιητικῆς, jussu Triumvirum Litterariorum, in Gymnasio Patavino studiosæ juventuti explicare deberem, necessarium mihi visum est, de utilitate disciplinæ hujus nonnulla præfari, ut & improbæ factioni occurrerem, & auditorum meorum, si qui fortasse teneriore animo essent atque erroribus obnoxio, industriam excitarem, iisque attentionibus & magis docilibus uti possem. Non Poeticæ nimirum consulere instituebam, sed ejus amatoribus: quum ars nobilissima fortiter injuriam ferret, ac suis ipsa viribus pul-

pulchre staret. Exstiterunt deinceps argumenti hujus plures acroases, unde postea hunc libellum confeci, ne defensionis meæ fructus angustis nimium scholæ finibus contineretur, sed longe lateque ad hominum aures permanaret. Habebunt propterea in hac mea scriptione qui tueri Poeticam volunt, non omnia quidem arma parata (fuisset enim res immensi operis) at præcipua & validiora, quibus hostium impetus frangere ac debilitare possint: habebunt quoddam *ἐγχεῖδιον*, quo ad subitos incursus tuti satis & protecti sint. Neque est cur a nobis, qui nova & nostra in hoc volumine haud raro protulimus, indicta solum & inaudita postulent: sero enim nati sumus; & majores nostri, viri sollertes ac laboriosi, ut qui in possessionem vacuum venissent, optima quæque & firmissima olim occupaverunt, ut hoc demum tempore pauca admodum excogitare atque addere inventis liceat. Studiosis adolescentibus vetera primum fideliter tradere nos oportet, deinde etiam nova, si quæ inveniri meditando potuerint. Verum tritis quoque ac pervulgatis novam lucem afferre conatus sum; & quæ dispersa & dissipata multis in libris late-

te-

tebant, in unum locum sedulo comportavi, & in aspectum adduxi, ut lectionis prompta & expedita forent. Nefas igitur non duxi, e scriptis virorum ingenio ac doctrina excellentium, Platonis, Maximi Tyrii, L. Senecæ, Hieronymi Fracastorii, M. Antonii Majoragii, Gerardi Joannis Vossii, Isaaci ejus filii, Jani Vincentii Gravinæ, atque aliorum, nonnulla in commentarium hunc meum derivare, quæ ad rem propositam facerent: semper enim existimavi, ei qui rempublicam studio suo juvare instituat, de veritate primum & communi utilitate, de gloriola deinde ac rumoribus cogitandum esse. Duo sunt quæ te scire cupiam, Lector candide: unum, me huic libello haud temere titulum fecisse, *De Utilitate Poetices*, non, ut quibusdam placuisset, *De Utilitate Poeseos*. in quo, auctorem, ut spero, bonum, secutus sum Aristotelem, qui σύνταγμα suum de hisce studiis, περὶ ποιητικῆς, non περὶ ποιήσεως, inscripsit, quum de poesi tamen, ac variis ejus formis acturus esset: præterea non solius poeseos utilitatem, sed artis etiam poeticæ, & omnium quæcumque ad hoc genus pertinent, uno vocabulo complecti volui. Alterum;
quæ

quæ a me disputata sunt de misericordia ,
 ea veterum philosophorum , Stoicorum præ-
 cipue , decretis consentanea esse , qui mise-
 ricordiam , ut infirmi animi vitium est , a
 recto usu ejus , in quo virtutem colloca-
 bant , accurate distinxerunt . Ceterum quæ
 Christiani Theologi de tota hac re sta-
 tuunt , quum de CHRISTO Domino præ-
 fertim loquuntur , cujus & tristitiam spon-
 te susceptam , & fletum etiam legimus in
 Sacris Litteris , ea neque ignoramus , &
 summa , ut par est , religione veneramur .
 Hæc volebam nescius ne esses , amice Le-
 ctor : fruire , & vale .

NOI RIFORMATORI dello Studio di Padova.

AVENDO veduto per la fede di revisione, ed approvazione del P. F. Paolo Antonio Ambrogi, Inquisitore di Padova, nel Libro intitolato: *Joannis Antonii Vulpri Liber De Utilitate Poetices. adduntur in calce Orationes tres pro Litteris Humanioribus*, non esser cosa alcuna contra la Santa Fede Cattolica, e parimente, per attestato del Segretario Nostro, niente contra Principi, e buoni costumi; concediamo Licenza a *Giuseppe Comino*, Stampatore in Padova, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dato li 24. Luglio 1742.

(Gio. Alvise Mocenigo II. Rif.
(Giovanni Querini Proc. Rif.
(

Registrato in Libro a carte 44.

Agostino Bianchi Segretario.

JOANNIS ANTONII
V U L P I I
L I B E R

DE UTILITATE POETICES.

C A P U T P R I M U M.

Quibus ex causis Poetice oriatur. Ea inter homines antiquissima. Utrum scribendi carminis ratio solutæ orationis usum antecesserit, necne. Christiana Theologia a poetico instrumento nonnulla mutuatur. Philosophi vetustissimi a poeticis figmentis non abhoruerunt. Oratorem illum probatum iri qui sit poetæ quam simillimus. Num verum sit, quod vulgo fertur, Poetas nasci, Oratores fieri.

E S S E facultatem qua præditi homines
orationem libere ac sine lege decur-
A ren-

2 LIBER DE UTILITATE

rentem definitis intervallis coerceant, & certo syllabarum numero metiantur: non usitato præterea loquendi genere, figuris verborum & sententiarum audacioribus, descriptionum varietate, affectionum & actionum humanarum accurata imitatione, miræ denique fabularum inventione sublimem atque ornatam efficiant: unde in animis audientium summa existat delectatio: cui facultati Poetica nomen sit; res adeo manifesta & comperta est, ut si quis argumentis probandam sumat, perinde faciat ac si lucere solem, quod minime dubitandum, maxima ingenii contentione demonstrare laboret. Quotidiana experientia satis docemur, hanc esse vim & præstantiam eorum quos poetas appellamus, ut populum in theatris, vel quoscumque auditores lectoresve in scholis, in confesso, in joco etiam atque vino, suavissime demulceant, a severis tristibusque cogitationibus ad jucundas lætioresque traducant, quolibet impellant, undelibet retrahant; ex qua re plausus & clamores excitantur, gratia & benevolentia colligitur, in opinionem sapientiæ venit, nominis immortalitas paratur. Facilius porro est invenire duros & superciliosos homines,

nes, & commodorum quibus ipsi carent contemtores, quorum iudicio res poetica futi-
lis habeatur & nugatoria, totumque poeta-
rum genus levissimum ac minimi pretii;
quam ita contumaces atque deliros, ut in
animum inducant pernegare, vim esse ac
facultatem huiusmodi, qua multi mortales
polleant, plurimi delectentur. Quod quum
ita sit, nostri muneris est antequam ad poe-
tam præceptis formandum aggrediamur, duo
potissimum tractare atque investigare: qui-
bus nimirum ex causis Poetica oriatur, &
cur eam professi tantam sint apud omnes fe-
re gentes auctoritatem dignitatemque conse-
cuti: deinde quid nonnullos permoverit,
ut a communi sensu plane abhorrentes, arti
tam gratiosæ, tam innoxia, tam de homi-
nibus benemerenti convicium facere, ac nul-
la accepta injuria graves inimicitias denun-
tiare voluerint. His enim duobus inquiren-
dis & pertractandis illud elucebit, aut ego
fallor, poetas (quibus tamen hoc nomen
tribui recte possit) non temere in civitati-
bus magno æstimari, carminumque fingen-
dorum disciplinam tum honestam esse, tum
variis neque exigui fane momenti utilitati-
bus refertam, unde in rem privatam &

4 LIBER DE UTILITATE

publicam ea bona deriventur quæ nemo sanus parvi ducat. Primum itaque ostendam, Poeticen rem esse inter mortales antiquissimam; quod certe præstantiæ ac dignitatis ejus non leve argumentum futurum est: antiquissima enim, & apud omnes nationes fere usurpata, sic hominum propria esse videntur, ut ipsis detractis humana natura manca quodammodo atque imperfecta relinquatur.

Quum igitur disciplinarum pæne omnium rudimenta Græci a barbaris acceperint, præsertim a Phœnicibus, Chaldæis, Ægyptiis, nihil mirum si Poeticen quoque, teste Tatiano Syro in Oratione adversus Gentes, inde hauserint, unde cetera vitæ vel comoda vel ornamenta in eos derivata fuerant. Quis autem eruditorum ignorat, Homerum atque Hesiodum Græcos poetas auctoribus profanis omnibus vetustiores haberi, utpote qui ætatem hanc nostram duum millium ac septingentorum ferme annorum spatio antecesserint? Non est tamen existimandum, eos ad tantam scribendi carminis excellentiam pervenire potuisse nisi priores alios habuissent in quos intuerentur, & cum quibus de palma certamen instituerent. Nihil

hil est enim simul inventum atque perfectum. Sed eorum poetarum qui Homeri atque Hesiodi tempora præcessere germani fœtus partim monumentis litterarum traditi non fuere, partim deleti sunt vetustate: ne dicam, fortasse nonnullorum & nomina ipsa omnino intercidisse. Memorantur hodie ex antiquissimis illis Græciæ temporibus poetæ Orpheus Thrax, Chiron Thesalus, Amphion Thebanus, Automedes Mycenæus, Olympi duo Mysus & Phryx, Melampus, Pamphus, Linus, Musæus, Phemonoë Sibylla, cui hexametri versus inventionem tribuunt; ut alios plures prætermittam. Circumferuntur quidem hoc tempore poemata nonnulla quæ Orpheum & Musæum auctores mentiantur, sed conficta, ut videtur, ab otiosis hominibus, & falsâ inscriptione decorata, ad maiorem iis auctoritatem conciliandam: vel perperam vetustissimis illis tributa, quum sine auctoris nomine vagarentur: vel denique scriptorum illis ὁμωνύμων, sed longe recentiorum. Quod si apud Græcos tanta est poetarum antiquitas, eam apud barbaros, unde Græci Poeticen acceperunt, multo vetustiore necesse est ut fateamur. Profecto in divinis

Mosis commentariis, qui ante omnia omnium profanorum volumina quæ quidem ad nos pervenerunt, conscripti sunt, cantica leguntur elegantissima & maxime sublimia, quum ipsius Mosis, tum virorum ac mulierum Mosis æqualium.

Sunt autem viri doctissimi qui contendunt, Poeticen, sive scribendi carminis rationem, solutæ orationis usui antecessisse. Id præ ceteris tradit Strabo lib. 1. Geographiæ in disputatione adversus Eratosthenen; cum quo faciunt Maximus Tyrius, philosophus Platonius, in Oratione de laudibus Poetices, & Lilius Gregorius Gyrardus Ferrariensis Dialogo I. de Historia Poetarum. Suffragatur etiam Lactantius Divinarum Institutionum lib. 7. cap. 22. his verbis: *Figmenta hæc esse poetarum quidam putant, ignorantes unde illa poetæ acceperint; ac negant hæc fieri posse: nec mirum est ita illis videri. Aliter enim quam res habet, traditur a poetis, qui licet sint multo antiquiores quam historici & oratores & cetera genera scriptorum; tamen quia mysterium divini sacramenti nesciebant, & ad eos mentio resurrectionis futuræ obscurorum ore pervenerat; eam vero temere ac leviter auditam in modum*

commenticiæ fabulæ prodiderunt. Hæc sententia primo aspectu παράδοξος, ne dicam inepta, videri potest: quemadmodum tamen intelligenda sit, postea explicabo. Certe Cadmus Milesius, & Acusilaus Argivus, qui primi solutam orationem excogitasse dicuntur, iis temporibus floruerunt quæ Xerxis in Græciam descensus haud ita multo post consecutus est, si Flavio Iosepho atque Eusebio fidem habemus. Isidorus porro Hispalensis in Originibus testatur, primum apud Græcos Pherecydem Syrum soluta oratione inclaruisse: Romanorum vero primum Appium Cæcum Orationem adversus Pyrrhum in vulgus edidisse, cuius generis aliquid simile nemo ante ipsum protulisset. Apud Romanos tamen (ne quid veri dissimulem) Poeticen sero admodum excoli cœpisse, nimirum Livii Andronici temporibus, qui primus fabulam docuit anno U. C. IXXIV. satis constat. Nemo propterea mirabitur, a Lactantio traditum libro 5. etiam in barbaris regionibus poetarum nomen prius auditum quam philosophorum: immo poetas ipsos loco sapientium fuisse. Ex hac persuasione ortæ sunt veteres illæ fabulæ de Orpheo & Amphione, qui carmi-

num dulcedine feras & saxa traxisse perhibentur: erant scilicet Orpheus & Amphion viri sapientes, iidemque poetica facultate præstantes, qui divinis carminibus rudes & agrestes homines ab immani & fera vita ad societatem ineundam civilemque cultum traxerunt; ita ut civitatibus constitutis leges moresque vigere inciperent, quæ humiles & abjectos a potentiorum superbia & iniquitate defenderent: quo fane invento nihil melius, nihil utilius generi hominum excogitari potuit. Audiendus Horatius in Epistola ad Pisones v. 391.

*Silvestres homines sacer interpretisque deorum
Cædibus & victu fædo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres rabidosque leones.
Dictus & Amphion Thebæ conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet. fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis;
Concubitu prohibere vago; dare iura maritis;
Oppida moliri; leges incidere ligno.
Sic honor & nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit -- -- -- -- --*

Illud quoque antiquitatis Poetices non infirmum argumentum est, quod apud multas gentes & nationes, deorum laudes versibus

potius quam soluta oratione componi & divulgari consueverint: præterea quæ ad cultum deorum pertinere crederentur, versibus comprehensa, & posteritati quasi per manus tradita sint: nemo autem nescit, in re-
 ãte institutis hominum cœtibus religionis curam primam fuisse & antiquissimam. Huc pertinet locus Isidori lib. 8. Originum cap. 7. *Poetæ, inquit, unde sint dicti, sic ait Tranquillus: Quum primum homines exuta feritate rationem vitæ habere cœpissent, seque ac deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, utriusque magnificenti-
 ãtiam ad religionem deorum suorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis domibus pulchriora, & simulacra corporibus ampliora faciebant, ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putaverunt, laudesque eorum & verbis illustrioribus, & jucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, quæ ποιῶντις dicitur, poema vocitatum est, ejusque fictores, poetæ. Verba sunt Suetonii Tranquilli, ut videtur, ex quodam ejus libro deperdito, qui exstabat Isidori temporibus. Leguntur adhuc Homeri, Hesiodi, & aliorum Hymni, qui rem ita esse testentur; sed præcipue Mosis, viri θεοδιδάκτου, scriptoribus pro-*

profanis omnibus antiquioris, & aliorum item prophetarum apud Hebræos divina carmina, de hac re dubitationem omnem ex animo tollunt. Immo poetici sermonis decor atque sublimitas adeo mysteriis divinisque ceremoniis conveniens est, ut D. Dionysius affirmaverit, Christianam quoque Theologiam a poetico instrumento nonnulla mutuari, quæ ad cælestes divinasque mentes describendas necessaria videantur. Nam & Sacrarum Litterarum hoc proprium esse animadvertit D. Thomas Aquinas Summæ Theologiæ parte prima, articulo nono primæ quæstionis, ut ea quæ ab omni materiæ concretionem libera & segregata sunt, per imagines quasdam corporeas explicent, ac rudius etiam populo percipienda proponant: quod poetæ profecto facere solent. Deus enim omnibus providet pro uniuscujusque captu & natura: fert autem natura hominis ut sensibus ducibus ad ea quæ solâ intelligentiâ attingi & cognosci possunt, paulatim ascendatur: humana enim pæne omnis cognitio a sensibus initium sumit. Propterea Sacras Litteras decet translationibus uti ac ministerio imaginum corporearum: nam alioqui splendor ille divinitatis, mortalium

ocu-

oculis lucere non posset, nisi ei vela quædam & involucra prætenderentur.

Nunc ad illud veniamus, quomodo intelligendum sit, a veteribus prius carmen usurpatum quam prosam orationem. Contrarium enim similius veri videtur; quum scilicet oratores loquantur, poetæ canant, prior autem naturâ sit sermo quam cantus. Tria sunt profecto quæ ad excolendum sermonem pertinent: (id animadvertit Gerardus Joannes Vossius in libro de Natura & Constitutione Poetices) ut nimirum sit emendatus, ornatus, modulatus; sive, ut Græci loquuntur, *ἐμμετρος*. Emendatum sermonem Grammatica efficit, ornatum Rhetorica, *ἐμμετρον* seu modulatum Poetica. Tempore igitur præcessit soluta oratio eam quæ pedibus vinctâ & definita est: quemadmodum incedere antiquius est quam equitare aut curru vehi: pugnis vero adversarium percutere prius inventum fuit quam gladium stringere, vel hastam jaculari. Sed nihilominus loquendi & scribendi ratio longe diversa est. Locutos fuisse homines antequam canerent, rationi consentaneum videtur: non tamen ex ea re colligitur, libros prius oratione soluta conscriptos, quam carmine.

Quum

Quum enim omnes loquerentur, pauci vero ea facultate præstarent, ut orationem modulari, & carmen facere possent, iccirco libri qui res memoria dignas complecterentur, eo sermonis genere scribi cœpti sunt quod minus vulgare esset. Immo etiam antequam libri scriberentur, veri simile admodum est, deorum laudes, sacrorum ceremonias, regum ducumque res gestas, legum sanctiones, & quæ moribus utilia crederentur, carminibus inclusa fuisse, ut comprehendere facilius & retineri memoria possent, & ut diebus festis, vel in conviviiis canerentur ad citharam. Hanc porro causam fuisse crediderim, quare quum a versu ad prosam orationem, tamquam liberiores ac longe minus laboriosas, scriptores transire cœpissent; qui philosophiæ navabant operam, a figmentis poeticis & ænigmatibus non abhorruerint: priorem enim illam viam rerum sublimium tractandarum, a poetis monstratam, nondum obliti erant. Ostendebant iccirco philosophiam, ut castam & incorruptam virginem, poeticis quibusdam vestibus indutam & ornatam, quod ingenui pudoris est: non amictu quasi detracto inverecundam & fronte perfricta, quæ, ut venalis

mu-

muliercula , circumferretur , neque solum populi fatiaret aspectum , verum etiam cui-libet se impure contrectandam præberet . Id autem contigit philosophiæ quum primum oratorio , seu vulgari , non poetico more , ut antea , explicari cœpta est . Nam vetustiores illi , quibus & Plato annumerandus , nefas esse existimabant rerum divinarum minui majestatem , iis in apricum lucemque hominum proferendis ; eosque solos philosophicis mysteriis initiabant quos ad summa quæque natos & egregia virtutis indole præditos perspexissent . Ad poetas igitur pertinent incunabula philosophiæ : ipsi eam quodammodo protulerunt , educaverunt , aluerunt , ad ætatis florem ac maturitatem perduxerunt : iidem , ut placere posset , ornatu addito , & dote quasi collata elocandam curaverunt . Multum propterea huic generi debet philosophia , quæ nimirum apud illos bene pudiceque olim servata fuit . Neque philosophos indignari continuo velim , si quando illis per fannas poetarum , comicorum præsertim ac satyricorum , impune vitiosis aut ineptis esse non licet . Quum enim poetæ id sibi sumunt , jure sibi sumere videntur , pro veteri sua rei tam augustæ

stæ possessione. Ceterum quo tempore, verbis posthabitis, ad solutam orationem disertis homines primum confugerunt, qui causas in foro actitabant, ut remis veloque poeticam dicendi rationem vitarent, ad incompositum & pæne rusticum sermonis genus declinaverant. Sed paulatim errore animadverso, viderunt, oratorem illum magis probatum iri qui esset poetæ quam simillimus: propterea dictionem suam non solum poeticis luminibus, quasi gemmulis, distinguere atque illustrare, verum etiam numeris pedibusque, minus tamen severis, coercere & colligare instituerunt: quo in genere insignes perhibentur Isocrates Atheniensis, Thrasymachus Chalcedonius, Gorgias Leontinus.

Deinceps illud considerandum est, utrum verum sit, necne, quod vulgo fertur, poetæ nasci, oratores fieri. Nam si dictum hoc sermone hominum tritum a veritate non abhorreat, non leve argumentum ex eo duci poterit antiquitatis Poetices: quarum enim rerum semina humanis animis innata quædam vis inseruit, eæ res antiquissimæ sunt. Poetam certe natura ipsa valere, mentis viribus excitari, & quasi divino spiritu affla-

ri;

ri; poetam bonum neminem sine inflammatione animorum exsistere posse; grave plenumque carmen cælesti aliquo mentis instinctu fundi solere; pronuntiavit M. Tullius non semel; affirmavitque, sic se a summis hominibus eruditissimisque accepisse. Idem Platoni visum est, qui scilicet in eo Dialogo quem Ionem inscripsit, poetas cum Corybantibus Magnæ Dææ sacerdotibus comparare non veretur: quicquid vero elegans, decorum, sublime, admirabile scribendo carmine præstent, id non arti cuiquam, quæ nulla sit, verum divinæ forti ac virtuti prorsus esse tribuendum. Quibus & Pindarus calculum addit, qui Olympiorum Ode 2. quum de facultate sua magnifice admodum sentiat, Bacchylidem & Simonidem æmulos poetas ideo contemnit, quod illi a magistris artem scribendorum versuum accepissent, ipse vero instinctu naturæ poeta exstiterit: eos propterea per ludibrium corvos appellat, se autem aquilæ nomine dignatur; quum videlicet eam opinionem imbibisset, ut existimaret, sapientiam non a præceptoribus in scholis tradi, verum in cuiusque indole ac natura positam esse. Jampridem animadvertit Isaacus Casaubonus in
Com.

Commentario ad illud Persii Satyra 1. versu 50. -- -- *Non hic est Ilias Atti Ebria veratro* -- -- Attium a Persio notatum, æquū & ineptum fuisse poetam, cui non copia ingenii, sed labor improbus ac gloriolæ pruritus, & si quæ alia sunt infeliciū ingeniorum irritamenta, Iliadem suam, qualecumque poema, vix vi expresserit. Propterea opus illi fuisse multum hellebori seu veratri deglutire, ad caput purgandum, & excitandam mentis tarditatem: quod fecerat Carneades cum Zenone Stoico disputaturus, & alii plerique studiorum gratia, ut acrius providerent quæ commentabantur; teste Plinio Hist. Nat. lib. 25. cap. 5. Addit memoratus Casaubonus, a Pindaro Ode 3. Nemeonicarum, vocari *Ἐφινὲς ἄνδρας*, & minus perfectos nec germanos poetas, qui artem niterentur. Scriptis porro & factis hominum hoc inesse, ut coacta & nimium elaborata, venustate omnino careant: cujusmodi fuerunt Antimachi poesis, Dionysii tabulæ, Pelopidæ facta; de quibus Plutarchus in Timoleone: *ἰχὺν ἔχοντα ἔ' πόνον*, inquit, *ἐκβεβιασμένους ἔ' κατὰ πόνους ἔοικε*: *conatum & contentionem virium præferentia, coactis & misero labore expressis similia sunt*. Hæc tamen omnia

omnia non aliorum pertinent, quam ut fieri necesse sit, neminem in poetam bonum atque egregium evadere olim posse quin excellens ingenium, vimque animi non vulgarem in ortu ipso a natura acceperit: ceterum inde non colligitur, artem supervacaneam poetis esse atque inutilem. Si enim ars ad præstantem naturam adjungatur, poemata pulchriora & absolutiora efficiet, quam si a solo fonte naturæ ea prodiissent. Quod vel exemplis poetarum facile ostendi potest. Callimachum arti magis quam ingenio poeticam facultatem debuisse, affirmat Ovidius in Amoribus (libro 1. Elegia 15.)

Battiades semper toto cantabitur orbe;

Quamvis ingenio non valet, arte valet.

His autem versibus, non id propositum Nasoni est, auferre Callimacho laudem omnem ingenii; nam ingenio prorsus ablato nullus arti locus relinquitur: sed tantum significare voluit, primas partes in eo poeta artis esse, ingenii secundas: ut si Callimachus arte destitutus fuisset, in mediocri laude constitisset, nec præclarum eximii poetæ nomen apud homines umquam consequi potuisset. Contra, de Ennio Romano poeta cecinit idem Ovidius eadem Elegia:

B

En.

*Ennius arte carens, animosique Accius oris,
Casurum nullo tempore nomen habent.*

& libro 2. Tristium v. 424.

Ennius ingenio maximus, arte rudis.
Adde igitur artem Ennio, tolle rus illud antiquitatis, numerorum asperitatem, verba horrida, & reliqua incommoda, veteribus cognita, nobis ignota, qui ex Annalibus Ennii, & aliis ejus poematis fragmenta solum paucula habemus; jam neminem Ennio præpones. Euripidem, virum sapientissimum, utpote ab Anaxagora physico institutum, eundemque excellenti ingenio poetam, peccasse tamen sæpius in Tragœdia scribenda, animadvertit Aristoteles; quod is artis præcepta neglexisset. Multum igitur naturæ debent poetæ (non inficiamur); sed nec parum arti, saltem qui optimi & esse & haberi volunt. Natura enim sine arte rudis & imperfecta est: ars per se, nulla subiecta naturæ indole, nihil potest. Ambæ vero conjunctæ pulcherrimorum poematum causæ atque origines merito æstimandæ. Quæ omnia breviter expressit Horatius in Epistola ad Pisones v. 408.

*Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. ego nec studium sine divite vena,
Nec*

*Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, & conjurat amice.*

Si aliquid ergo sine arte atque apparatu fieri aliquo modo potest, illud profecto magis effici poterit si adhibeatur cura & ars; quod sapienter docet Aristoteles libro 2. Rhetoricorum, allato disticho Agathonis poetæ in hanc sententiam. Ostendimus adhuc, esse poeticam facultatem ab antiquissimis usque temporibus: proximum est ut doceamus, hanc scribendi carminis disciplinam neque futilem esse rem, neque contemnendam, ut nonnulli falso arbitrantur.

CAPUT II.

Duas præcipuas esse causas propter quas Poetice res futilis quibusdam videatur: quod ad opes parandas conducat minus, & quod plurimi nomen poetæ sibi falso arrogant, neque natura satis idonei, & doctrina parum exculti. Mores poetici laudati. P. Virgilium, & Antonium Panormitam Poesis locupletavit. Hujus artis pretium non imminui, sed augeri potius ab eorum frequentia qui carmina scribunt. Id exemplis aliarum facultatum ostenditur.

CUR facultas poetarum non solum pluribus e vulgo, verum etiam doctis interdum hominibus res levissima & minimi pretii videatur, multæ sunt causæ; quas persequi figillatim longum & molestum esset. Duas tamen præcipuas non prætermittam, quæ imperitis fucum facere solent. Prima causa est; quod studia poetarum ad lucrum, & ad opes parandas minus conducunt: & de illis Græcorum proverbium usurpari potest, ὅθεν πρὸς ἀλφίτα. Quum igitur omnes, aut pæne omnes, in re augenda

da & amplificanda occupati sint, & solos divites beatos, solos sapientes & honore dignos judicent; de pauperibus contra pessime sentiant, eosque vel ignavos, vel decoctores, vel diis inimicos existiment, eorum occursum horreant ac reformident; mirum propterea non est, si poetas & Poeticen averfentur, quibus videlicet divitiæ propositæ non sint, sed levis tantum gloriæ umbra, & sterilis quædam voluptas. *Vatis enim avarus*

Non temere est animus: versus amat, hoc studet unum:

Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet:

Non fraudem socio, puerove incogitat ullam

Pupillo: vivit filiquis, & pane secundo.

quod olim Horatius libenter fassus est Epistola 1. lib. 2. Hæc potissima causa fuit, eodem Horatio teste in Epistola ad Pisones, quamobrem Græci Romanis hujus facultatis laude longe antecellerent: Græci nimirum gloriæ splendore magis ducebantur, nominis immortalitatem cupidius appetebant: Romanis patrimonium exaggerare pulchrum & præclarum videbatur; in eo votorum summam ponebant. Audiendus memoratus poeta:

*Grajis ingenium, Grajis dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assentem
Discunt in partes centum diducere. Dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Uncia, quid superat? poteras dixisse, Tri-
ens. Eu!*

*Rem poteris servare tuam. redit uncia:
quid fit?*

*Semis. an, hæc animos ærugo & cura peculi
Quum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro, & levi servanda cupresso?*

Iccirco nonnulli poetas parasitis & scurris
annumerant, generi hominum otioso, &
reipublicæ prorsus inutili. Quæ sententia
militum præsertim est, ac forensium rabu-
larum. Testis locuples Ovidius Amorum lib.

1. Elegia postrema, cujus hæc verba sunt:

*Quid mihi, livor edax, ignavos objicis annos,
Ingeniique vocas carmen inertis opus?*

*Non me more patrum, dum strenua sustinet ætas,
Præmia militiæ pulverulenta sequi:*

*Nec me verbosas leges ediscere: nec me
Ingrato vocem prostituisse foro.*

Videmus, patres lucri dulcedine illectos, &
sui negotii bene gerentes, filiis quos ani-
madverterint Musarum consuetudine delecta-
ri,

ri, vehementer succensere, quasi νοδδομείνους,
& a majorum virtute degenerantibus. Quod
sibi contigisse narrat idem Ovidius Tristium
lib. 4. Elegia ultima his versibus:

Frater ad eloquium viridi tendebat ab ævo,

Fortia verbosi natus ad arma fori:

At mihi jam puero cœlestia sacra placebant;

Inque suum furtim Musa trahebat opus.

Sæpe pater dixit, Studium quid inutile tentas?

Mæonides nullas ipse reliquit opes.

Hoc porro quum faciunt, se parentis officio
fungi, liberorum commodis & rationibus con-
sulere ac prospicere dictitant: sed hujusmodi
sedulitas prava & præpostera est, si verum
fateri volumus, turpemque avaritiam opum-
que admirationem, summam præterea soli-
dorum bonorum ignorationem & contem-
tum in ipsis arguit. Certe enim quæstui
non inhiare, mediocri patrimonio conten-
tum esse, locupletem barbariem aspernari,
quæ vulgus magno æstimet ea parvi duce-
re, litteras & honestatem pecuniæ præpone-
re, excelsi animi recteque a natura confor-
mati proprietates & indicia sunt. Utinam
vero multos his moribus præditos in civi-
tate videremus: minus profecto scelerum,
flagitiorum, turbarum esset: nam, *Ubi divi-*

tiae claræ habentur, (teste Sallustio, seu quisquis est auctor, in Oratione altera de Republica ordinanda ad C. Cæsarem) *ibi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia. ad virtutem enim una & ardua via est: ad pecuniam, qua cuique lubet, nititur; & malis & bonis rebus ea creatur.* Hinc illa quæ vulgo jactari solent: *Lucri bonus est odor ex re Qualibet -- -- Unde habeas quærit nemo, sed oportet habere.* Poetici mores huiusmodi, ab avaritia, bellua tam fera, immani, intoleranda, longe remoti, privatis domibus caritatem, rebuspublicis concordiam & salutem afferre possent: tantum abest ut poetæ ideo contemni debeant, quod apud ipsos non ea sit pecuniæ auctoritas quæ apud reliquos mortales. Factum illud Anacreontis Teji, Lyrici poetæ elegantissimi, Græcorum litteris celebratur, quo se virum sapientem ætati suæ ac omni deinceps posteritati manifesto probavit. Hic a Polycrate Samiorum tyranno, cui ob excellentiam ingenii carus & acceptus vivebat, quinque auri talentis donatus fuerat. Id munus quum hominem frugi ac parvo contentum valde sollicitum haberet, post duas noctes quas ille insomnes traduxerat, Polycrati a poeta re-

remissum est, hoc addito apophthegmate :

Μισῶ δωρεάν, ἥτις ἀναγκάζει ἀγρυπνεῖν.

Donum odi, quod cogit vigilare.

Velim porro animadvertant poematum amatores in hac narratiuncula & sapientiam Anacreontis, & liberalitatem Polycratis: colligent enim, falsum esse quod sibi homines illitterati persuadent, poeticam facultatem ad opes parandas numquam conducere. Optimi sane poetæ cum viris principibus plerumque familiariter versantur; qua consuetudine, si velint, facile admodum inopiæ subvenire possunt. Plena est exemplorum antiquitas, plena etiam recentiorum temporum historia, quibus ostendatur, ducum regumque curam semper fuisse poetas: ab iis præterea locupletatos, & summo in pretio atque honore habitos. P. Virgilius Maro, teste veteri scriptore in Vita ejus, *possedit prope centies sestertiū, ex liberalitatibus amicorum*. Idem tradit, Octaviam Augusti sororem, quum recitationi sexti libri *Æneidos* interesset, ad illos de filio suo, magnæ spei adolescente, immatura morte prærepto versus, *Tu Marcellus eris*, & quæ sequuntur, animo defecisse: atque ægre tandem refocillatam, dena sestertia pro singulis

lis versibus laudes Marcelli continentibus Virgilio numerari jussisse. Quid ego nunc Cilnium Mæcenatem commemorem, sui temporis poetarum amantissimum, Horatii Flacci præcipue, quem rure Sabino donavit, & a quo pars animæ suæ appellatus est? Nota sunt hæc & pervulgata.

Sed quanto in honore fuerit Antonius Panormita, sæculo a Christi adventu decimoquinto poeta celeberrimus, apud Alphonsum Aragonium Regem Neapolitanum, ingenti animo principem, bonisque litteris haud leviter imbutum, pauci noverunt. Eum scilicet Rex in loco præceptoris dilexit & coluit: eum ex aulicorum turba delegit qui sibi a commentariis, ab epistolis, a consiliis esset. Cum eo quotidie a prandio colloquebatur, ejus eruditione fatigatum seriis cogitationibus animum reficiens: quodque vehementer quis admiretur, ipsi Virgilium explicanti Messanæ sua manu ministravit, potu scilicet præbito, aulæque proceres inservire jussit. Singularem fane rem atque invidendam! Longum esset enumerare, quot legationes obeundas, quot pingues redditus ab Alfonso acceperit Panormita: quantis muneribus quum auri argentique, tum
ædium

ædium amplissimarum a Rege liberalissimo, veræque doctrinæ ac virtutis æstimatore iustissimo auctus & decoratus fuerit. Pari quoque gratia floruit Antonius in aula Ferdinandi Regis, qui patri Alfonso successerat; donec ætate confectus mortem obiret, beatus ad ultimum vitæ diem. Sed nimirum paucissimos Panormitas, magnis honoribus & opibus dignos, qui regibus æque ac ille uti sciant: pauciores fortasse Alfonsos, quorum sit animus fortunæ par, invenire possis. Hæc tamen exempla satis docent, poetarum genus cum egestate, ignobilitate, humilitate non semper luctari.

Neque solum excellentibus in scribendo carmine ditescere contigit, sed interdum etiam deterioribus, & vix mediocritatem adeptis.

*Gratus Alexandro Regi magno fuit ille
Chærilus, incultis qui versibus & male natis
Rettulit acceptos regale nomisma Philippos;*
teste Horatio Epistola 1. lib. 2. Quum igitur de pictura & sculptura ferendum iudicium esset, Alexander ingeniosum & intelligentem se præstabat: caverat enim edito, ne quis, præter Apellem, eum pingere, vel, præter Lysippum egregium statu-

tua-

tuarium, ex metallo fingere auderet: contra si eum ad poetarum libros dijudicandos vocavisses, ut Horatii verba usurpem,

Bæotum in crasso jurares aere natum.

Quæ profecto judiciorum inconstantia his etiam temporibus animadverti potest: videas enim sæpius, optimorum artificum statuis atque picturis ineptissima Epigrammata plerumque subscribi. Ut rem igitur in pauca contraham, quod pertinet ad paupertatem poetis objectam; poetæ vel divitias honeste parare possunt, vel saltem adversam fortunam æquo animo ferre: quorum alterum hominis est non contemnendi, alterum laudandi quoque.

Jam illud consideremus, an poeticam facultatem ideo despiciere oporteat, quod plurimi nomen poetarum sibi arrogent, & scribendo carmini temere manum admoveant, neque natura satis ingeniosi, neque doctrina exculti, sed tantum opinionis errore, vel imperitorum aut deridentium laudibus decepti. Non diffiteor, malorum poetarum turbam esse maximam, eorumque carminibus vel lectis, vel auditis molestiam potius quam voluptatem creari. QUICQUID enim ad delectandum inventum & comparatum

ratum est, nisi valde in suo genere excel-
 lat, finem arti propositum adeo non asse-
 quitur, ut ab eo quam longissime aberret,
 immo affectionem pariat delectationi con-
 trariam: nisi forte ineptis carminibus risus
 ineptior nonnumquam excitetur. Atque hi
 quidem Chœrili, Suffeni, Cæsi, Aquinii,
 Bavii, Mævii, Anferes, jure irridentur &
 exhibilantur; melius enim aliquanto de re-
 publica & hominum societate mereri pos-
 sent, si agro fodiendo, gestandis oneribus,
 jumentis agitandis operam locarent, quam
 invitis Musis & Apolline lævo sacrum poe-
 tæ nomen sibi sumendo ac turpiter conta-
 minando. Hi sunt videlicet qui artem pul-
 cherrimam, & studiorum partem maxime
 liberalem apud vulgus infamant: horum
 culpa factum est, ut versuum satietas &
 fastidium ceperit homines, ac nihil jam sit
 poeta vilius, nihil abjectum magis. Quod
 tamen poetica plurimos nacta sit amatores,
 quod optimatibus & plebeculæ simul pla-
 ceat, quod nemo fere communi sensu præ-
 ditus, ejus pulchritudine non capiatur, id
 egregiæ disciplinæ pretium & existimatio-
 nem in animis cordatorum minuere non de-
 bet, sed potius augere: hæc enim omnia
 quæ

quæ nobis dignitatem ac splendorem ejus ostendunt, ad vituperationem & contemptum, irritum ac maligno conatu, detorquenda non sunt. Hæc est scilicet rerum omnium conditio in quibus non adumbrata solum sed expressa boni species elucet, ut intuentium oculos mirabili quadam voluptate detineant, & sui desiderio unumquemque inflamment: nam BONI natura publica est, non privata; diffundi & propagari amat, non seorsum & secreto haberi. Medicina (ut hoc potissimum exemplo utamur) facultas est nobilissima & humano generi utilissima, siquidem corporis temperationem integram servat, eademque sanitatem, rem tam optabilem & necessariam, ægrotis pollicetur: iccirco non solum docti, & philosophia ceterisque adjumentis probe instructi, sed etiam indocti, puta pharmacopolæ, circulatores, deliræ aniculæ, & quis non præterea? in ea se libenter exercent. Musica, quæ magnum habet cum poesi commercium, incredibile est quanta suavitate audientium animos demulceat: non difficile tamen invenias, qui se musicos haberi velint, absurde canentes atque psallentes: deinde paucissimi sunt, qui modo

do aerem ducere ac vocem mittere possint, quos interdum cantitare non audias. Id præter experientiam Ovidius testatur lib. 4. Tristium Elegia 1. his versibus:

*Hoc est cur cantet vinctus quoque compede
fossor,*

Indocili numero quum grave mollit opus.

Cantet &, innitens limosæ pronus arenae,

Adverso tardam qui trahit amne ratem:

Quique ferens pariter lentos ad pectora remos,

In numerum pulsâ brachia versat aquâ.

Fessus ut incubuit baculo, saxove resedit

Pastor; arundineo carmine mulcet oves.

Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis

Fallitur ancillæ decipiturve labor.

Nihilominus, tot pingui Minerva canentibus, vel potius aures obrudentibus, integer arti jucundissimæ suus honor constat, & porro constabit. Postremo, Virtute quid melius, quid pulchrius, quid utilius? Atqui eam boni pariter & mali valde æstimare videntur: boni scilicet, ut assequantur; mali, ut eumentita quadam imagine saltem imitentur. Nam & scelestus ille apud Horatium Epistola 16. libri 1. Lavernam furum deam ita precatur:

Pulchra Laverna,

Da

*Da mihi fallere, da justo sanctoque videri.
 Noctem peccatis, & fraudibus objice nubem.*
 Quis tamen Virtutem rem futilem ac minimi pretii esse affirmaverit, propterea quod maxima pars hominum eam falso jactet? quum vel ex hoc potissimum Virtutis dignitas elucescat, quod ipsi etiam mali pulchritudinem ejus atque honestatem quodammodo sentiant, & insignia extrinsecus sibi circumdant. Ut igitur plurimi sunt qui se bonos videri velint, paucissimi vere boni; eodem pacto ingens est mediocrium & ineptorum etiam poetarum multitudo: optimorum vero & hoc nomine dignorum exiguus valde numerus; qui ut raro & non quotannis existunt, ita majore in pretio habendi sunt.

CAPUT III.

Honestæ Voluptas quam pariunt Poetæ ; Morum popularium Emendatio , quæ poematis legendis , audiendis , spectandis oriri solet ; Vis & sublimitas dictionis , ex qua Oratores quoque proficiunt ; tria sunt potissimum quæ ostendunt Poeticæ utilitatem . Voluptatis vocabulum πολύσημον . Poetæ seipsos primum delectant , deinde auditores lectoresque . Pulchram esse Poetarum dictionem , & in pulchritudine rerum exprimenda semper occupatam . Descriptiones poeticas longe admirabiliores & jucundiores esse descriptionibus Historicorum . T. Livius cum Virgilio comparatur .

OSTENDIMUS adhuc , nihil officere Poetices dignitati , quod carminum studiosi homines parum compendii faciant , & quod in omnibus viis & angustis occurrant poetæ : nunc utilitates multas & maximas quæ ex hac disciplina colliguntur , paulatim aperire atque indicare incipiamus . Tria præcipue mihi videntur esse propter quæ Poetæ probari debeant , atque

C in

in civitate retineri; nimirum Voluptas quam efficiunt; Morum popularium Emendatio, quæ poematis legendis, audiendis, spectandis oriri solet; Vis & sublimitas dictionis, unde in Oratores quoque, genus hominum civitatibus necessarium, electa & magnifica verba, sapientes & præclaræ sententiæ, acres & vehementes figuræ, factorum & animorum expressæ imagines, ars denique concitandorum affectuum deriventur: quibus rebus oratio non solum ornatur & perpolitur, sed etiam mirum in modum alitur & roboratur. De Voluptate primum dicamus.

Voluptatem sequuntur & appetunt omnes; nam sine qualicumque delectatione vita ipsa consistere nullo modo potest: eamdem tamen fere omnes calumniantur, ejusque appetitum caute dissimulant: in quo quidem naturæ ipsi adversari & injuriam facere, mihi videntur. Ambiguam enim significationem habet nomen voluptatis. Ex honestis enim rebus perinde ac ex turpibus & flagitiosis jucundus ille sensus existit quem voluptatem appellamus. Est voluptas quæ virum deceat, præmium atque incitamentum laborum, in animi tranquillitate, ac perturbationis vacui-

cuitate posita, effectrix beatæ vitæ, ad
 quam per asperam & confragosam virtutis
 & gloriæ viam pervenitur. Huic voluptati
 convicium facere infania est: adeo enim
 cum recte factis conjunctam videmus, ut
 ab iis disjungi nulla ratione possit: quem-
 admodum enim sceleribus angorem, sollici-
 tudinem, Furias ultrices, ita virtuti & ho-
 nestati quietem, securitatem, delectationem
 comitari necesse est. Hæc quamquam heroi-
 bus & magnis viris potissimum conveniat,
 nihilominus in alios etiam redundat qui-
 cumque pulchra & honesta libenter audiunt:
 voluptas enim hujusmodi non solum recte
 factorum merces & corona est, sed etiam
 stimulus quidam & illecebra, cujus ope ad
 præclara quæque suscipienda homines excita-
 ri solent. Est rursus voluptas plebeja, quam
 Prodicus ille Chius apud Xenophontem no-
 bis describit mulierem meretricem, habitu
 corporis tenero ac succipleno, cutis cando-
 re ac rubore medicamentis quæsito, proca-
 cibus & vagis oculis, quæ in extremos pe-
 dum digitos assurgeret, ut procerior vide-
 retur, quæ aspectus juvenum captaret, &
 umbram quoque suam idemtidem contempla-
 retur. Hæc in cibo & potu, amoribus, li-

bidinibus, otio item, somno, ignavia consistit, rerum omnium & cogitationum homine dignarum pestis ac pernicies: hæc adolentes optima indole corrumpit, viros enervat ac frangit, senes, omni auctoritate spoliatos, infames & ridiculos efficit. Huic impuræ meretrici, huic pessimæ veneficæ, quotquot felices esse cupimus, bellum indicere debemus, hanc e civitate penitus exterminare. Diverfa omnino est voluptas illa quam parant scripta poetarum: ne nos ambiguo vocabulo decipi sinamus, neque ideo poetis honorem denegemus quod se voluptatis ministros aperte profiteantur. Nam si qui sunt poetæ quibus propositum sit alteram illam voluptatem carminibus excitare, hos e poetarum albo statim deileamus, neque permittamus ut nomine tam sacro, tam augusto, tam verendo diutius abutantur.

Duplex autem e poetarum scriptis existit delectatio: nam poetæ fabulis fingendis, & versibus componendis mirificam ipsi primum voluptatem sentiunt, deinde auditores lectoresque summa jucunditate afficiunt. *Quam gaudebat*, inquit Cicero in libris *Officiorum*, *Bello suo Punico Nævius*, *quam Truculento Plautus*, *quam Pseudolo!* Difficile est

est delectationem hujusmodi explicare verbis, eamque non expertis patefacere: novērunt illam qui hoc in genere studiorum assidue versantur. Huic profecto suavitati reliquæ omnes vulgares concedunt: neque sane illa detracta, labores, vigiliæ, cogitandi, scribendi, imitandi, expoliendi, emendandi molestiæ a poetis tolerari possent. Quæ sane voluptas adeo scriptionem, præcipue poetarum, consequitur, ut etiam ineptorum carminum auctores ea perfundantur, ac, tamquam solatio, adversus irridentes utantur. Id Horatius animadvertit Epistola 2. libri 2. v. 106.

*Ridentur mala qui componunt carmina: verum
Gaudent scribentes, & se venerantur, & ultro,
Sitaceas, laudant; quidquid scripsere, beati.*
Catullus autem ita de Suffeno malo poeta,
Carm. 22.

*Neque idem unquam
Æque est beatus ac poema quum scribit;
Tam gaudet in se, tamque se ipse miratur.*
Auditoribus præterea suis ac lectoribus excellentes poetæ delectationem afferunt: pulchra enim est dictio poetarum, & in pulchritudine rerum describenda & exprimenda semper occupata: porro quidquid pulchrum

chrum est, amorem sui excitat; amoris autem finis voluptas.

Quum igitur Philosophi, Oratores, Historici, & quidquid usquam scriptorum est, docere vel persuadere cupientes, bene atque apposite dicant, quantum expedire putant & fatis esse ad explicandam rem quae de agitur, nempe ad finem suum obtinendum; Poeta se his compedibus astringi non patitur: sed quamquam & ipsi propositum sit de re aliqua loqui, aut docere, aut persuadere, eo tamen distat ab omni alio genere scriptorum, quod formam dicendi sibi constituens liberiores, atque universe pulchram, omnes dictionis ornatus, veneres omnes & charites accurate persequitur, quas ei rei tribui posse judicaverit. Hoc autem dicendi genere ita commoventur animi auditorum, ut rem a poeta descriptam, ipsam vero descriptionem multo magis, admirentur; quæ sane admiratio fons & origo est incredibilis voluptatis. Exempla id planum facient. Livius, rerum Romanarum scriptor egregius, libro 1. Historiæ suæ narrat quomodo Hercules Cacus latronem interfecerit. Historici verba sunt: *Herculem in ea loca Geryone interemto boves mira specie*

cie abegisse memorant , ac prope Tiberim flu-
 vium , qua præ se armentum agens , nando
 trajecerat , loco herbido , ut quiete & pabulo
 læto reficeret boves , ipsum fessum via procu-
 buisse . ibi quum eum cibo vinoque gravatum
 sopor oppressisset , pastor accola ejus loci , no-
 mine Cacus , ferox viribus , captus pulchritu-
 dine boum , quum avertere eam prædam vel-
 let ; quia si agendo armentum in speluncam
 compulisset , ipsa vestigia quærentem dominum
 eo deductura erant ; aversos boves eximium
 quemque pulchritudine caudis in speluncam tra-
 xit . Hercules ad primam auroram somno ex-
 citus , quum gregem perlustrasset oculis , &
 partem abesse numero sensisset , pergit ad pro-
 ximam speluncam , si forte eo vestigia ferrent .
 quæ ubi omnia foras versa vidit , nec in par-
 tem aliam ferre , confusus atque incertus ani-
 mi , ex loco infesto agere porro armentum oc-
 cepit . Inde quum actæ boves quædam ad de-
 siderium , ut fit , relictarum mugissent , reddi-
 ta inclusarum ex spelunca boum vox Herculem
 convertit . quem quum vadentem ad speluncam
 Cacus prohibere conatus esset ; ictus clava ,
 fidem pastorum nequicquam invocans , morte
 occubuit . Hæc Livii narratio , ut videmus ,
 diligens admodum , & , quantum decet hi-
 stori-

storicum, etiam ornata est: sumit præterea nonnulla a poetis, præsertim a Virgilio, & ab Ovidio, qui eandem sive historiam sive fabulam recitat lib. 1. Fastorum. Comparemus nihilominus cum hac Livii narratione locum Virgilii ex Æneidos libro 8. de re prorsus eadem. Intelligetur, aut ego fallor, quam sint pulchriores, & legentium animos vehementius afficiant poetarum descriptiones. Hi sunt versus Mantuani poetæ.

----- Maximus ultor,
 Tergemini nece Geryonis spoliisque superbus,
 Alcides aderat: taurosque hac victor agebat
 Ingentes: vallemque boves amnemque tenebant.
 At furiis Caci mens effera, ne quid inausum
 Aut intentatum scelerisve dolive fuisset;
 Quatuor a stabulis præstanti corpore tauros
 Avertit, totidem forma superante juvencas.
 Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
 Caudâ in speluncam tractos, versisque viarum
 Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.

Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
 Hic parumper subsistamus, & scriptorem
 utrumque inter se comparemus: deinde ulterius
 progrediemur. Livio satis est Herculem & Geryonem nominare: Virgilius
 ad-

addit notas quasdam insignes & dei, & tyranni ab eo occisi; appellat enim Alcidem maximum ultorem, deinde tribuit illi elatum animum ob victoriam, & ob spolia hosti detracta: Geryonem tergeminum vocat, ut Herculis fortitudo magis eniteat, qui nimirum tyrannum tribus corporibus præditum, quod fabulæ memorant, opprimere ac de medio tollere potuerit. Cacus ferox viribus dicitur a Livio: Virgilius non latronem ipsum commemorat, verum ejus mentem furore instinctam atque effratam, quæ latrocinia ad eam diem perpetrata novo & immani scelere ac dolo cumulare voluisset: peccaverat enim antea Cacus in homines, tum vero deum furto aggredi parabat. Illud quoque pulchrum est apud Virgilium, *saxum opacum* pro spelunca, quod locum abditum ac tenebrosum ob oculos magis ponit. Sed progrediamur in Virgiliana descriptione:

*Interea quum jam stabulis saturata moveret
Amphitryonides armenta, abitumque pararet,
Discessu mugire boves; atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui;
Reddidit una boum vocem, vastoque sub antro
Mugit, & Caci spem custodita fefellit.*

No.

Notent studiosi patronymicum *Amphitryonides* pro Hercule. Id inservit orationi variandæ, eidemque ipso numero syllabarum & sono vocalium majestatem conciliat. Hæc autem ornamenta minus decent historicum, qui ad narrationis finem magis properat, & cui non vacat secus viam flosculos legere. *Mugisse bovem* ait Virgilius *sub vasto an- tro*. quo epitheto causam ipsam aperit magnitudinis soni, qui scilicet curvis antri parietibus circumquaque repercussus, mirum in modum excreverit, ac validior effectus fuerit. Animadvertendæ etiam sunt querelæ bobus tributæ.

*Hic vero Alcidae Furiis exarserat atro
Felle dolor. rapit arma manu, nodisque
gravatum*

*Robur, & aerii cursu petit ardua montis.
Tum primum nostri Cacus videre timentem
Turbatumque oculis. fugit ilicet ocior Euro,
Speluncamque petit: pedibus timor addidit
alas.*

*Ut se se inclusit, ruptisque immane catenis
Dejecit saxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat, fultosque emuniit objice postes,
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Accessum lustrans, huc ora ferebat & illuc,
Den-*

*Dentibus infrendens. ter totum fervidus ira
 Lustrat Aventini montem: ter saxea tentat
 Limina nequicquam: ter fessus valle resedit.*
 Quam parce, quam jejune Livius dicit:
Reddita inclusarum ex spelunca boum vox Her-
culem convertit! Mutuatus porro est a Vir-
 gilio historicus præstantissimus verba illa:
Reddidit una boum vocem. Deinde nihil ad-
 dit præter hæc: perrexisse ad speluncam
 Herculem; Cacus, qui prohibere vaden-
 tem conatus esset, clava ictum: & quum
 pastorum fidem frustra invocasset, morte oc-
 cubuisse. Poterátne Livius minore verbo-
 rum dispendio hoc factum attingere? Sed
 fortasse, ut paullo ante monui, non dece-
 bat historicam gravitatem & severitatem in
 hac fabula diutius morari. Verumtamen
 quod leges historiæ respuere videntur, id
 poetica libertas avide amplectitur. Propter-
 ea Virgilius Herculem inducit Furiis arden-
 tem; neque fel ipsum seu bilem, iræ ma-
 teriem, omittit: clavam Herculis describit
 pondere ac nodis insignem. Cacus eo pri-
 mum tempore timuisse dicit, fugisse, in spe-
 luncam se recepisse. Euro velocitatem fu-
 gientis comparat: quodque venustum simul
 & admodum efficax est, ait, timorem pe-
 dibus

dibus alas addidisse. Quum vero mortalium
 pessimus immane saxum, quod supra janu-
 am speluncæ pendeat, catenis ruptis, de-
 jecisset, aditu deum interclusum. Quæ sta-
 tim sequuntur, divina sunt, & rem propo-
 sitam sic explicant, ut ea non verbis nar-
 rari, sed coram geri videatur. Audimus e-
 nim fremitum dentium: cernimus Herculem
 iratum, anxium, ultionis cupidissimum, de-
 nique ob irritum laborem ac vires frustra
 consumptas fessum ac reclinatum. Nonne hæc
 omnia pulchra sunt, admirabilia, & ad ex-
 citandos animos maxime accommodata? Ob-
 iter porro monitos velim poetarum studio-
 sos, legendum mihi videri apud Virgilium
 hoc loco, non ut omnes codices præferunt:

*Tum primum nostri Cacum videre timentem,
 Turbatumque oculis ---- ---- ----*

at potius:

*Tum primum nostri Cacum videre timentem,
 Turbatumque oculi ---- ---- ----*

nostri oculi videre, id est, nostrorum Lati-
 norum; quemadmodum Catullus dixit in
 poemate de Nuptiis Pelei ac Thetidos v. 16.

*Illaque hautque alia viderunt luce marinas
 Mortales oculi nudato corpore Nymphas
 Nutricum tenus exstantes e gurgite cano.*

mortales oculi pro mortalium oculi. Scimus autem, Virgilium plures locutiones a Catullo accepisse; quod & Macrobius olim animadvertit in libris Saturnaliorum; & nos in Commentariis nostris ad Catullum, qui proximis hisce annis editi sunt, passim observavimus. Huic nostræ suspicioni Servius Honoratus Maurus, vetus Maronis interpres, pondus addit, referens, & nonnullos antiquorum ita legisse. Afferamus & reliqua pulcherrimæ hujus narrationis.

*Stabat acuta silex, præcisis undique saxis
Speluncæ dorso insurgens, altissima visu;
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.*

*Hanc ut prona jugo lævum incumbibat ad amnē,
Dexter in adversum nitens concussit, & imis
Avulsam solvit radicibus: inde repente*

*Impulit. impulsu quo maximus insonat æther:
Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.*

*At specus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & umbrosæ penitus patuere cavernæ:*

*Non secus ac si qua penitus vi terra debiscens
Infernas reseret sedes, & regna recludat*

*Pallida, dīs invisā; superque immane ba-
rathrum*

*Cernatur, trepidentque immisso lumine Manes.
Cacum ab Hercule interfectum fuisse, pau-
cis*

cis verbis narrat Livius, cui scilicet nihil aliud propositum erat quam rei gestæ admonere lectorem suum: Virgilius contra, quæ occisionem latronis antecesserint, quæ comitata, quæ subsecuta fuerint, omnibus eloquentiæ viribus describit, ut res non gesta narrari, sed coram spectatoribus nunc geri videatur. hac enim facultate præstant excellentes poetæ. Videmus primum faxeam illam molem dorso speluncæ insurgentem: deinde conatum Herculis miramur, & laboranti propemodum adlaboramus. Audimus riparum fragorem, & aerem circum resonantem: ne quid dicam de amne refluente, cui Virgilius timorem tribuit: quod ἄδωλον est poeticum: siquidem non ignorant eruditi, poetarum esse, rebus vita & anima carentibus humanas perturbationes haud raro affingere. Horremus præterea ad aspectum speluncæ patefactæ: tum cogitatio illa subit animum, cujusmodi spectaculum futurum sit si repentino aliquo motu sola terrarum dehiscant, & in voraginem illam despicientibus arcanæ inferorum sedes sese ostendant, & umbræ mortuorum ad insuetum lumen trepidantes atque confusæ. Pergamus porro cum Virgilio.

Ergo

*Ergo insperata deprensus in luce repente,
Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem
Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, & ramis vastisque molaribus instat.
Ille autem (neque enim fuga jam super ulla
pericli)*

*Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque domum caligine cæca,
Prospectū eripiens oculis; glomeratq; sub antro
Fumiferam noctem conmixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
Præcipiti injecit saltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat
atra.*

*Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit
inhærens*

*Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
Insperata lux hoc loco est inexpectata: spes
enim a poetis, & ab aliis interdum scripto-
ribus pro expectatione usurpatur. Hic, quan-
tæ fuerint Herculi corporis vires, quanta
fortitudo & magnitudo animi, suspicari facile
possumus, quum ipsum talia perpetrantem in-
ducit poeta; molaribus nempe lapidibus rem
strenue gerentem, neque fumi quem latro
vomebat, neque flammæ vi consternatum.*

Dies

Dies me deficeret, si horum versuum pulchritudinem, & singula quæ in eis enitent, examinare, ac suis ponderibus pendere vellem. Ipsa res fœda & horrida, tamen accurate descripta, & ad imaginem veri expressa delectat auditorem; quemadmodum si pictor aut pugnam aliquam, aut pestilentiam, aut maris tempestatem, aut feram belluam, aut mendicos homines pannisque obritos, vel ægrotos, lineamentis & coloribus apte imitetur. Ducimur enim & voluptate afficimur ab hujusmodi perfecta imitatione; ut quæ nos vera & viventia metu, horrore, nausea complerent, ea ficta & simulata mirum in modum alliciant, & suavi quodam sensu perfundant. Id autem qua ratione, & quas ob causas contingat, postea investigabimus. Videre igitur licet scelestum latronem Herculi pœnas dantem, oppressum, adstricto collo, elisis oculis: quod accidere solet suspendio pereuntibus. Jam quæ cædem peractam consequantur, audiamus.

*Panditur extemplo foribus domus atra revulsis:
 Abstractæque boves abjuratæque rapinæ
 Cælo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
 Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo*
 Ter-

*Terribiles oculos ; vultum , villosaque sætis
Pectora semiferi , atque extinctos faucibus
ignes .*

Numeri vasti , sonantes , magnifici , rei per se horribilis horrorem augent . *Abjuratæ rapinæ* sunt boves a Caco Herculi surreptæ , quas latro se abduxisse perjurio negaverat : *abjurare* enim , proprie est juramento negare ; quo pacto Græcis ἀπομνῦναι & ἀπόμνυθαι est ἀποφατικῶς ὀμνῦναι . Cetera ὑποτύπωσιν egregie absolvunt : patefactum scelus , & a tenebris ubi delituerat , in apricum eductum : cadaver pedibus tractum : jacentis deformitas , facies truculenta , oculi minaces : circumstantium denique admiratio , & gaudium ob monstrum interemtum . En quanto largiorem voluptatem haurire licet ex descriptionibus poetarum uberibus & copiosis , quam ex parcis historicorum narrationibus .

CAPUT IV.

Descriptionum poeticarum summus artifex, & mirus Voluptatis promus condus Homerus. Inepti homines Homero succensent, & quamobrem. Carminis pulchritudo rebus carmine descriptis convenire debet. Quomodo res vulgares poetico amictu indutæ, ex humilibus admirabiles fiant: quomodo item visu & auditu fœda, horribilia, formidolosa, si a Poeta ingeniose describantur, Voluptatem efficere possint. Philosophis occurritur, qui Poeticen ob hoc ipsum calumniantur, quod concedant, ministram & effectricem esse Voluptatis. Non tollendam prorsus Voluptatem, sed corrigendam & commutandam esse.

POETICARUM descriptionum eximius artifex Homerus potissimum; cujus verba omnia, sententiæ omnes non tantum auribus mulcendis comparatæ sunt (id animadvertit Janus Vincentius Gravina, homo apprime doctus, libro 1. de Ratione Poetica, articulo 4.) sed multo magis imagini rei descriptæ in animis legentium ita effingendæ, ut eam præsentem, & ab natura

ra potius quam ab arte formatam ipsi sibi cernere videantur. Veneficum dixeris & præstigiatores. Hic nonnumquam, si fas est dicere, modum excedit, nonnumquam orationi parcat, sed illa quæ omiserat, postea tempestive supplet: in sermonibus locutiones populares haud raro inculcat: Protei similis,

Omnia transformat se se in miracula rerum: modo sublimis incedit, modo humi serpere videtur: modo vocem tollit ac debacchatur, modo tamquam spiritu angustiore leniter fermocinatur; pro argumenti scilicet vel humilitate vel dignitate: cavet porro diligentissime, ne ars quam singularem operi suo admiscet, usquam exstet, ac se videntem præbeat: summus idem artifex & artis dissimulator. Has Homeri virtutes docti & sapientes homines animadvertunt & admirantur: inepti neque observant, &, si diis placet, contemnunt sæpius atque fastidiunt. Pigmenta enim orationis & cincinnos amant, eosque poetas exosculantur qui ab exprimenda veritate quam longissime abhorrent, & in ostentando acumine ingenii, mentisque agitatione toti sunt. Divinus ille scriptor, in fingendis fabulis numquam ab

exemplari naturæ dejicit oculos : non ea
 tamquam facta proponit quæ fieri nullo mo-
 do possunt : rerum seriem ita nectit ut eæ
 plerumque contingere solent : dumque poeti-
 ca inventione veritatem exprimere ac re-
 præsentare conatur, semina identidem spar-
 git philosophiæ ac multiplicis eruditionis,
 qua sapientium animi pascantur & oblecten-
 tur. Quæ sane utilitas ab ejus poematis ab-
 esset, si scribendo non naturam ducem, aut
 usitatos eventus, sed temeritatem potius, &
 futilia quædam visa impetusque inanes per-
 peram sequi voluisset. Nam scientia constat
 ex cognitione vera : cognitio autem vera
 ex rebus oritur ea ratione consideratis qua
 suapte natura sunt, non qua cogitationi ho-
 minum aut desiderio apparent. homines e-
 nim plerumque satietate quadam præpostera
 usitatarum rerum tenentur, ac TRITÆ ve-
 ritati admirabilem novitatem inepte antepo-
 nere consueverunt. Propterea Socrates qui-
 dem, Plato, Aristoteles, Zeno Stoicorum
 princeps, & veteres alii plurimi viri sapien-
 tissimi, quos recensere longum esset, Ho-
 meri inventionem probaverunt, ac summis
 laudibus extulerunt : quam contra pusilli
 poetæ, si modo eos hoc nomine dignamur,
 &

& leves poetarum existimatores, puerili sententia, ut vilem, simplicem, jejunam atque inornatam, aspernantur; ipsi nubibus captandis intenti, & portenta fabularum, atque inexplicabiles rerum nexus in scenam inducentes, qui nullam in se contineant similitudinem veri. Horum poemata si accurate introspicias, nihil in iis deprehendes quod cum natura conferri possit, neque ullum casuum humanorum agnosces; quum ad aliis orbis terrarum exemplum efficta sint, nihil ad nos pertinentis. Præcepta ex iis depromta vitæ inutilia sunt: neque hominum ingenium & mores, illorum ope investigare ac discere possumus; qui maximus est lectionis fructus. Nam si ea provoces ad lucem naturæ, tum ipsorum vanitas manifesto intelligitur: & si cum veris comparare studeas, fontem atque originem unde profecta sint, numquam invenies.

Mirus igitur voluptatis promus condus, ut aiebam, Homerus est: idem stili poetici pater, elegantiarum arbiter, æmulus naturæ, acer investigator eorum quæ proprie ac vere pulchra sunt. Porro quum in poetico sermone duo contineantur, materia videlicet, seu res de qua dicitur, & ipse

dicendi modus ; existit propterea quæstio
 difficilis , quomodo poetæ pulchrum sectari
 dicendi sint . Nam primum res absolutâ &
 simplici pulchritudine paucæ admodum sunt ,
 dii puta , heroes , eorumque opera & actio-
 nes : deinde ipse dicendi modus omni ex
 parte pulcher , valde rarus erit . In angu-
 stias igitur compelli videbimus rem poeti-
 cam , si eam tantopere pulchri studiosam
 esse oporteat . Nam hoc pacto neque Co-
 mœdia , neque Satyra , neque Tragœdia i-
 ipsa ad Poeticam pertinebunt , tamquam e-
 jus partes : neque Ecloga , neque ex Lyri-
 cis plura . Præterea dici amplius non pot-
 erit , poetæ facultatem nullis certis finibus
 coerceri & circumscribi , materiamque o-
 mnem , ejus propriam fieri posse . Verum
 enimvero quum affirmamus , poeticum ser-
 monem simpliciter pulchrum esse debere ,
 non id volumus , res tantum quæ in se
 pulchræ sint , materiam esse Poeticæ accom-
 modatam , vel unum esse dicendi genus quod
 poetis conveniat , idque per se pulcherri-
 mum & nobilissimum : sed significamus , cum
 re quæ carminibus exprimenda est , carmi-
 na ipsa consentire oportere . Sunt enim ali-
 qua per se pulchra quæ si certis rebus ac-
 com-

commodentur, pulchritudinem suam omnem ac decorem amittant. Vestis aurea pulchra est: rustico illam vel agasoni circumda, risum excitabit; tantum abest ut vilibus hisce personis decorem atque ornatum allatura sit. Eodem pacto si rebus comicis, e trivio petitis, heroicam majestatem conciliare velis, omnia efficies indecora. Id Horatius vidit, in Epistola ad Pisones v. 89. ita præcipiens:

Versibus exponi tragicis res comica non vult.

Qui scriptor peritissimus libro 1. Sermonum Satyra 10. laudat stylum Virgilii Bucolicum, tamquam argumento convenientem, atque adeo pulchrum, eumque *facetum* appellat peculiari quadam significatione, scilicet ad rem propositam facientem, aptum, congruum.

--- --- -- *Molle, inquit, atque facetum*

Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.

Bonus igitur poeta in suo quæque genere simpliciter pulchra & decora eligere debet. Quippe in omni genere sunt quædam pulchra, alia pulchriora, nonnulla pulcherrima, rei describendæ convenientia. Egregium poetam uti decet pulcherrimis in eo genere quod sibi excolendum sumsit; quamquam ea quæ se-

legerit non sint pulcherrima si cum rebus omnibus, & cum generibus universis comparentur. Quemadmodum enim genus generi præstat dignitate, sic etiam quæ pulcherrima sunt in superiori genere, pulchritudinem superant eorum quæ generis inferioris pulcherrima habentur. Et fortasse poematis genus omnibus aliis generibus dignitate anteferendum, si verum fateri volumus, unum est, nimirum heroicum: quo tamen semper poeta non utitur, neque enim deceret. Veneres igitur omnes, omnes dicendi virtutes poeta persequitur. Ac primum singulas voces modulatur: sonoras eligit, absurdas rejicit, vel abdit in carmine quantum potest: ingentem earum sonum a leni & exili subtiliter distinguit: translata propriis concinne admiscere novit: omnem earum decorem attente considerat. Tum pedum rationem habet ac numerorum: deinde ad versus faciendos animum appellit, quid cuique formæ conveniat, diligenter inquirens. Quod vero pertinet ad res ipsas, pulchras tantum ac magnas, quantum argumenti ratio patitur, adhibere consuevit: deinde iisdem rebus nonnisi pulchra & admirabilia tribuere: quæ si forte non suppe-

rant,

tant, fingit ea sæpenumero, atque ope translationum, παραβάσεων, comparationum, producit ac præsto esse facit. Nam, ut ait Plautus in Pseudolo, (Act. 1. Sc. 4.)

--- --- Poeta tabulas quum cepit sibi,
Quærit quod nusquam est gentium, reperit
tamen;

Facit illud verisimile quod mendacium est. Reliqua porro quæ pertinent ad excellentiam sermonis, omnia scrutatur, omnia in medium adducit: varios apte disponendi & continuandi modos, figuras & alia ornamenta complura, de quibus in præsentia dicere, non est instituti nostri. Hæc igitur multiplex rerum vocumque pulchritudo, postquam industriâ poetæ unum in locum advecta & comportata est, ejusque orationem, tamquam uberrimus quidam fons, irrigavit; miram & pæne divinam efficit ἀρμονίαν, cui nulla par alia inveniri & excogitari possit. Quapropter ipsius poetæ animus primum demulcetur, & quodammodo extra se rapitur; nec se amplius continet, sed Bacchantium more incitatus fertur: deinde auditores ejus lectoresque, amabili hac infania correpti, quo illos ducit suavitas carminum libenter sequuntur, curarum im-

me-

memores ac molestiarum omnium, quæcumque hominum vitam sollicitam & infestam reddunt.

Nunc illud exponendum videtur, quomodo res vulgares poetico amictu indutæ, humilitate deposita, ex vilibus admirabiles fiant: quomodo item visu & auditu fœda, horribilia, formidolosa, si a poeta ingeniose describantur, voluptatem parere possint. Unde vero potius incipiam afferenda causa, quam ab iis quæ de hoc argumento a viris totius naturæ prudentibus, quum antiquis, tum recentioribus, tradita sunt? Sciendum igitur est, eam sensuum externorum esse rationem, ut rerum singularium notitiam in animis nostris imprimere, speciemque illarum optime signatam relinquere nequeant, nisi mens ipsa vigilet ac diligenter attendat: ex qua mentis attentione forma seu species generalis educitur, quæ scientiæ postea semen & origo est. Quo magis autem res nobis proximæ sunt, & nobiscum familiariter versantur, eo minus illas animadvertimus, & levius ab ipsis commovemur: mens enim ab iis quæ raro accidunt, vehementius pertrahitur atque excitatur: ea nimirum insignes notas circum se habent, qui-

quibus a quotidianis & frequentioribus distinguuntur & separantur. Iccirco solem orientem occidentemque pauci fere sunt qui mirentur: idem si sereno cælo deficiat, omnium ora oculosque in se convertit. Eamdem ob causam corpora vel *φαινόμενα* in sublimi suspensa, quæ Græci *μετέωρα* vocant, curiose admodum intuemur; terrestria corpora negligimus, maxime quæ prope nos posita sunt. Id notavit etiam D. Augustinus Tractatu 8. in Joannis Evangelium num. 1. *Quis est enim, ait, qui considerat opera Dei, quibus regitur & administratur totus hic mundus, & non obstupescit obruiturque miraculis? Si consideret vim unius grani, cujuslibet seminis, magna quædam res est, horror est consideranti. Sed quia homines in aliud intenti perdidērunt considerationem operum Dei, in qua darent laudem quotidie creatori: tamquam servavit sibi Deus inusitata quædam quæ faceret, ut tamquam dormientes homines, ad se colendum mirabilibus excitaret. Fit etiam propterea ut plerumque alienorum animorum cognitionem facilius nobis comparemus, nostrum ignoremus. Jam si aliquis cupiat morum & perturbationum humanarum scientiam adipisci, profecto veritatem ipsam, &*
ho.

homines, quibus mores & affectiones accidunt, contemplari debet: neque hujusmodi notitiæ depromi aliunde possunt quam ex rebus consuetis & familiaribus, circa quas præcipue tota hominum vita versatur; ad cuius emolumentum atque utilitatem cogitationes nostras omnes tendere & collineare oportet. Illud tamen incommodi secum fert contemplatio hujusmodi, quod usitata & familiaria singulas ipsorum proprietates menti nostræ, suapte vi & facultate exhibere non possunt: propterea quia res passim occurrentes præterire ac minus observare soliti sumus. Causam vero putant esse, quod res quælibet vulgaris cum pluribus aliis conjuncta & colligata sit: iccirco imaginem sui simplicem ac separatam in animo nostro effingere non possit. Sensus igitur ille interior ad quem rerum imagines feruntur, quum ab earum aliqua percellitur, in ceteras quæ conjunctæ sunt, continuo distrahitur & dissipatur. Ita mens pluribus imaginibus eodem tempore occupata, vires omnes suas cogere atque adducere nequit ad unam rem attente pervidendam: neque acute cogitare; ex qua deinceps cogitatione nascatur scientia proprie dicta. Res quidem
uni.

universæ hominum sensibus objectæ, & circa ipsos assidue volitantes, occasionem afferunt sciendi: quis neget? nos tamen, si propius accesserint, minus in iis percipimus veritatis notas: quemadmodum litteræ minus videntur si, omni sublato intervallo, ipsis oculis imponantur. Contra, si novitas quædam rei objectæ comitetur, admirationem statim excitat, cujus vi mentem ab aliis imaginibus avertit, & ad unam tantum considerandam trahit: quapropter mens in corpore illo, novitate induto, multa discernere incipit quæ antea minus animadverterat, illudque penitus introspicere, ac pro merito suo æstimare. Quamobrem Chærea Terentianus adolescens in Eunucho Act. 2. Sc. 3. ita de virgine pulchritudinis inusitatæ:

*O faciem pulchram! deleo omnes dehinc ex
animo mulieres:*

Tædet cotidianarum harum formarum.

& paullo post:

Haud similis virgo est virginum nostrarum --

-- -- -- nova figura oris -- -- -- color

verus, corpus solidum & succiplenum -- -- --

Quoniam igitur naturalia & humana, in sensus quotidie incurrentia, mentis attentio-

tionem effugiunt; iccirco grato quodam colore novitatis vestienda ac perfundenda sunt, quem admiratio consequatur. hoc enim pacto multa jam in iis aspicientur quæ antea non cernebantur. Poësis vero doctus ille artifex est qui hujusmodi colorem novit rebus inducere: dum enim fabulas fingit, earumque subsidio veritatem exprimere atque imitari studet, res natura viles vulgaresque, arte administra novas & inexpectatas concinnat. Omnes porro mirantur, & jure quidem, naturalia quæ sunt, ea per artem effici posse: tamquam si arborem Indicam in Italico aut Gallico solo radices egisse, ac fructus protulisse viderent: & sane insolitum est ac *παρὰ προσδοκίαν*, rerum universitatem intueri, non elementis, non primis corporibus, non materiæ necessitate, verum coloribus, aut cælo, quod pictoris est ac statuarii; vel numeris & verbis, quod poetæ solent, formatam. Species igitur novitatis magnam profecto vim continet ad mentem excitandam, ut ea res objectas accuratius & subtilius contempletur: propterea mores hominum, in theatris, quam in foro & angiportis, innotescunt magis. Ex illo etiam fonte non mediocris voluptas

ptas manat : quod quum in fictis rebus imaginem veritatis agnoscimus, puta in Euclione aut Pyrgopolinice personis Plautinis mores avari hominis & militis gloriosi affabre delineatos; ejus quod in vita contingere solet, statim reminiscimur, tum speciem verbis inclusam cum ea quæ in thesauro memoriæ fervatur, comparamus; & similitudine inter illas deprehensa, earum singulas proprietates notare & colligere instituimus. Dum autem hæc mentis quasi trutina examinantur, humanissima completur animus voluptate.

Ceterum, quod res natura miserabiles, terribiles, indecoræ, si apta ratione poeticis numeris conditæ fuerint, nos delectent magis, quam immoderato dolore, metu, vel indignatione afficiant, causam hanc esse dicunt sapientes, præsertim Vincentius Gravina: tristibus etiam affectionibus admixtam esse voluptatem, quum scilicet ab rerum imaginibus lenis quidam motus in animo excitatur, qui blande nervorum & cerebri fibras titillat, damni opinione procul amota, ut in casu ficto: quæ opinio si adesset, non titillaret quidem, sed vehementius distraheret corporis particulas: id

au-

autem fieri sine molestia & cruciatu non potest. Præterea, quum ob aliena mala dolemus, aut ob pericula metuimus, aut propter scelus aliquod indignamur, æqui & justî nobis ipsi videmur; hæc autem forma virtutis quam in nobis agnoscimus, animi nostri facultates ita occupat atque devincit, ut ex ea re mirabilis quædam oriatur delectatio. Constat igitur, solam similitudinem fontem voluptatis atque utilitatis esse largissimum.

Satis, ut credo, adhuc ostendimus, poetica studia jucunda esse, & quamobrem sint. Nunc philosophis occurrendum, vel potius nonnullis qui se philosophos haberi volunt. Hi siquidem concedunt non inviti, Poeticen ministram & effectricem esse voluptatis: tamen propter hoc ipsum eam calumniantur, nimirum affirmantes, artem voluptariam in rebus futilibus ac minimi pretii numerari oportere. Qui utinam flagitiosas voluptates ab honestis discernere ac separare vellent: utinam turpium delectationum tam inimici essent moribus & re ipsa, quam omnibus omnino verbo adversantur. Ego vero contra, quod honestam efficit voluptatem, id utilissimum civitatibus

bus esse judico. Paucos enim valde mortales invenias qui aspernentur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non sapore capiantur, excludant auribus omnem suavitatem. Hominibus hujusmodi, nihil umquam corpori, nihil humanitati indulgentibus, Pythagoræi fortasse quidam aut Stoici deos propitios (ut verbis utar Ciceronis ex Oratione pro M. Cælio,) plerique autem iratos putabunt. Interrogarem libenter istos voluptatis reprehensores, utrum copias familiares, pecuniam, redditus amplificare studeant: utrum ædium privatarum elegantiam & magnificentiam dolio Cynici anteferendam existiment: utrum tabulas pictas nobilium artificum domi habere velint: an potius vitæ genus austerum, parcum, sordidum elegerint, quod philosophicæ severitati conveniat. Verum & philosophos lucri cupidos atque opum parandarum esse videas, quas non solum ex rebus aliis, sed interdum ex ipsa philosophia contrahere festinant. Divitiæ tamen cuinam rei præcipue inserviunt nisi voluptati, quam ipsi rem futilem & supervacaneam appellant? Certe si vitæ necessitatibus remedia & solatia, non aliud

E

præ-

præterea quæreremus, dementis esset, in pecuniis coacervandis tantam operam ponere. Cur igitur divitias parant, voluptati vero succensent, cujus potissimum causa locupletes homines esse cupiunt? Nam & qui pecuniæ parcunt, ab omni sumtu liberali abstinentes, avaritia sua delectantur, & hoc ipsum ingentem voluptatem existimant, sumtuosas voluptates aspernari. Videmus igitur, voluptatem ab omnibus coli, volentibus, invitis, laudantibus, vituperantibus. Quapropter danda opera est ut illecebrâ huiusmodi, quæ, insita naturæ, ad fruendum voluptatibus invitat, recte uti possimus: eamque tamquam equum indomitum & lascivientem, freno injecto, in gyrum rationis compellamus. Id poësis egregie præstat, quæ adolescentulos in omne genus delectationis effusos, utilibus & suavibus fabellis, a teneris, ut ajunt, unguiculis, formandos & erudiendos suscipit, eos in officio continens & studio virtutis, non adempta prorsus, sed commutata voluptate. Horatium de hac re non pigeat audire, cujus hæc verba sunt Epist. 1. lib. 2.

*Os tenerum pueri balbumque poeta figurat:
Torquet ab obscœnis jam nunc sermonibus aurē:*

Mox

*Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis & invidiæ corrector & iræ:*

Recte facta refert: orientia tempora notis

Instruit exemplis: inopem solatur & ægrum.

Si verum igitur esset, quod olim Epicurus effutiebat, delectationem quæ ex libris poetarum colligitur, totam esse puerilem, poetis nihilominus magni æstimanda foret: ratio enim puerorum recte instituendorum, apud viros prudentes & reipublicæ administrandæ peritos ingens omnino pondus habere debet. Sed quum a prima illa rudique ætatula discefferimus, plures alios inveniemus quibus poetæ non contemnendam utilitatem afferre possint. Hi sunt vulgares homines neque doctrina exculti, in quorum pectoribus multa reliqua sunt quæ puerilem stultitiam sapiant. Nam, ut vere Græci, ἰδιώτης πᾶς ἐὶ ἀπαίδευτος, ὅπου τινὰ πᾶς ἐστὶ. omnes rudes ac litterarum imperiti, quodammodo pueri sunt. Si quis autem disciplinas populo profuturas nihili æstimat, is maximæ hominum parti consultum esse non vult.

CAPUT V.

Ars Poetarum administra est Civilis Disciplina.

Cur Poetæ Dramatici διδάσκαλοι a Græcis appellati. Quid sit docere fabulam, adversus Casauboni sententiam declaratur. Horatius explicatus. Mores personarum in Dramate plerumque bonos esse oportet, aut si mali sint, cum supplicio & ignominia conjunctos. Historicorum vitium in hoc genere notatum. Sententiæ acutæ perturbatis affingendæ non sunt. Ipsum elocutionis genus quo utuntur Poetæ, morum emendationem efficit. Poesis ad Philosophiam manu ducit. Magni Poetæ Philosophi sunt, quamquam id minime profiteantur. Plato, & vetustissimi quique Philosophorum, fabulis delectati.

ATQUE hæc altera caussa est de tribus propositis, quamobrem poesis retineri debeat in civitate: quod nimirum civilis disciplinæ ministra fit, moresque hominum corruptos, dummodo recte tractetur, sapientibus fabulis emendet: integros autem & innoxios, cujuscumque fere sunt puerorum, ne corrumpantur prohibeat. Id optime

ptime animadverterunt Græci veteres, ut
narrant Lucianus ἐν τῷ περὶ γυμνασίων, &
Athenæus lib. 2. Teste autem Strabone lib. 1.
Geographiæ, civitates Græciæ pueros ante
omnia in poeticis instituebant, & ψυχάγω-
γίας χάριν, ἀλλὰ σωφρονισμῶς, non delectatio-
nis tantum causa, sed præcipue propter
modestiam. Idem scriptor affirmat, poeti-
cam artem a veteribus primam philosophiam
appellatam fuisse; utpote quæ a prima sta-
tim ætate vitam hominis formet, doceat-
que mores, affectus, & actiones. Enimve-
ro Dramatum scriptores, ut de his potif-
simum loquamur, tamquam scopum & fi-
nem, civium institutionem, morumque e-
mendationem sibi proposuerunt. Quod quum
verum omnino sit, falli tamen existimo
Gerardum Joannem Vossium, qui ejus rei
argumentum putat, quod poetæ dramatici
peculiari quodam nomine διδάσκαλοι appella-
rentur, nempe doctores & magistri, ac
docere fabulam dicerentur. Hoc enim ad
finem & propositum δράματος, meo judicio,
nihil pertinet. Aliud fane prorsus est do-
cere histrionem, quomodo personam sibi
commissam agere ac tueri debeat, aliud
ope fabulæ ab histrionibus actæ docere po-

pulum, quomodo virtutem adipisci, vitium contra declinare possit. Δραματικοὶ utroque munere fungebantur; verum ob illud prius tantummodo διδάσκαλοι & doctores fabularum dicebantur: quum fabulas quidem docerent, fabulis vero docerent. Hunc tamen errorem, si error dicendus est, hausisse videtur Vossius ex cap. 7. Animadversionum Isaaci Casauboni ad librum 6. Athenæi, qui, Criticus alioqui doctissimus, pluribus locis veterum scriptorum abutitur ad eam opinionem tuendam. Verba sane Harpocratonis de hac re in Lexico decem Rhetorum, meæ sententiæ potius favent. Sic enim ait Harpocraton: Οἱ Ἀττικοὶ ἰδίως διδασκάλας λέγουσι πρὸς ποιητὰς ἢ διθυράμβων, ἢ ἢ κωμῳδιῶν, ἢ ἢ τραγῳδιῶν. id est, *Attici proprie doctores dicunt poetas Dithyramborum, vel Comædiarum, vel Tragædiarum*. Hoc igitur doctoris nomen tribuebatur poetis hujusmodi quod histriones docerent, non quod populum. Nam Dithyrambi certe nullos docebant mores, nisi forte pravos & incompósitos, quales ebriosorum & comissatorum solent esse. Turpe autem fuisset, ob eam causam doctorem vocare qui Dithyrambum scripsisset. Verum quum etiam Dithyrambus ageretur,

ac triplici instrumento imitationem absolveret, nempe rhythmo seu numero, concentu sive harmonia, & præterea metrico sermone, quemadmodum Tragœdia & Comœdia; iccirco histrione indigebat, qui a poeta doceretur. Horatius quoque Dithyrambum significavit Ode 19. lib. 2.

Bacchum in remotis carmina rupibus

Vidi docentem (credite posteri)

Nymphasque discentes, & aures

Capripedum Satyrorum acutas.

Dithyrambus enim carmen erat Baccho dicatum. Propterea consentaneum fuit, Bacchum ipsum inducere ejus poematis rationem & modos in silvis docentem. Idem poeta in Epistola ad Pisones (v. 288.) dixit de Tragœdiis & Comœdiis Latini seu Romani argumenti:

Vel qui Prætextas, vel qui docuere Togatas.

Porro quum Dramatum scriptoribus civium institutio, morumque popularium emendatio proposita esse debeat, iccirco qui artis poeticæ præcepta tradiderunt, quum de moribus personarum in Dramate verba faciunt, oportere dicunt, eos bonos ac frugi plurimum esse. Videmus enim, pictores libentius exerceri in pulchra aliqua facie pingenda,

da, quam in turpi. Cur igitur & poeta bonos mores non potius imitabitur, quam perditos & dissolutos? Profecto si maxima utilitas horum studiorum in eo consistit, ut poematis legendis, audiendis, præsertim vero spectandis virtus commendetur, & populi vitia corrigantur, quod ostendendum suscepimus; nemo negaverit, hunc fructum certius & uberius colligi ab imitatione morum bonorum, quam malorum. Non est tamen existimandum, malis moribus nullum relinqui locum in Dramate. Necessarium enim aliquando est ut scelesti & flagitiosi homines, cum quibus honesti & virtute præditi assidue bellum gerunt, in scenam inducantur: quod quum fit, convenientes iis mores, orationem, sententias tribuere oportet, ne violetur τὸ ἀρέπον, & poeta jure ac merito, ineptiarum accusari possit. Parcius tamen omnino describendi sunt hujusmodi homines; quum bonis exemplis Drama potius abundare debeat: neque animorum pravitates, & pessima ingenia copiose adeo & exquisite ob oculos ponenda sunt, ut vel poeta se malum ostendat, & malorum imitatione gaudentem, aut spectatorum moribus vitium & labes inferatur: quod sane
facil-

facillimum est. Assentior enim libentissime philosopho nostrorum temporum longe clarissimo (*Leibnitio in Theodicaea, parte 2.*), cui scilicet commune peccatum Historicorum videtur, mali potius quam boni rationem habere, atque in sceleribus describendis diutius commorari. Existimat porro vir sapiens, Historiæ ac Poeseos munus esse præcipuum, prudentiam ac virtutem exemplis docere: vitiorum deinde imaginem ita effingere, ut adversus ea magnum odium & gravis offensio lectorum auditorumque concitetur. Si verum fateri volumus, hoc sæpissime delinquunt poetæ Itali & Galli qui Comædias & Fabulas pastorales quas vocant, scenæ ac populo committunt. Adeo enim adolescentulorum & muliercularum muris amoribus, deliciis, corruptelis imitandis dant operam, ut nihil aliud ipsis propositum esse videatur quam nervos omnes virtutis elidere, juventutem quasi venenis malis imbutam, Ecclesiæ ac Reipublicæ inutilem, vel etiam onerosam & perniciosam efficere, virginibus & nuptis pudorem adimere, audaciam & licentiam addere, virile robur frangere, pravæ voluptatis regnum, in quo virtus consistere non potest, amplificare

ficare ac stabilire. Si quis igitur poeta dramaticus hominem scelestum & nefarium loquentem atque agentem induxerit quomodo fert consuetudo malorum, non est ei obliviscendum poenarum quas ille diis hominibusque dare debet. Iccirco ad exitum fabulae ipsum infelicem finget, puta extorrem patria, spoliatum imperio ac potestate, vel capitali supplicio affectum, ut homines nimirum intelligant, quem fructum pariant scelera atque flagitia: pietatem, fidem, pudorem, abstinentiam, constantiam, sanctitatem non solum res honestas, verum etiam utilissimas esse: his vero contraria quæ sint, quum insignem turpitudinem continere, tum suis auctoribus atque amatoribus pestem ac perniciem demum afferre. Nihil enim adeo mores corrumpit, adolescentium præcipue, qui res pro merito suo nondum æstimare noverunt, quam videre scelerum impunitatem, & bonis male, contra malis bene esse. Poena igitur crimen sequatur, quemadmodum in civitate, sic & in scena. Pronuntiaverat histrio in Tragoedia quadam Euripidis versus hosce plenos laudibus divitiarum, ut narrat L. Seneca Epistola 115.

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer:

An

An dives, omnes quærimus: nemo, an bonus.
 & post multa in eandem sententiam, hæc
 demum subjunxerat:

*Pecunia ingens generis humani bonum,
 Cui non voluptas matris, aut blandæ potest
 Par esse prolis, non sacer meritis parens.
 Tam dulce si quid Veneris in vultu micat,
 Merito illa amores cælitum atque hominū movet.*

Quum hi postremi versus recitati fuissent,
 totus populus ad ejiciendum & actorem &
 carmen uno impetu consurrexit: donec Eu-
 ripides in medium ipse profiluit, petens ut
 exspectarent, ac viderent quem admirator
 auri exitum faceret: dabat vero in illa fa-
 bula pœnas avaritiæ suæ Bellerophontes.
 Magna certe laus est veterum Atheniensium,
 & aliarum etiam Græciæ civitatum, homi-
 nes populares in illis ad virtutem ita insti-
 tutos & condocectos fuisse, ut absurdas
 impiasque sententias, vel ab histrione in
 theatro prolatas, ferre non possent, indi-
 gnasque auribus suis judicarent. Hujusmodi
 populum hoc tempore optare quam videre
 facilius est. Mores igitur personarum Dra-
 matis plerumque bonos esse oportet; vel si
 mali nonnumquam fuerint, cum supplicio
 & ignominia conjunctos.

Illud

Illud etiam Tragici & Comici poetæ animadvertere debent, quod ab fcriptione hac nostra non alienum est; perturbationibus animorum exprimendis haudquaquam convenire frequentes γνώμας: sunt enim γνώμαι opus ratiocinationis; quum ex generali pronuntiato singulare aliquid colligitur. Quis autem nescit, rationi & perturbationi parum admodum convenire? Amantes, verbi causa, dolentes, irati multa proferre solent ἐκ παραλογισμῶν, nempe ex falsa specie rationis, paucissima ἐκ λογισμῶν, nempe ex justa & legitima ratiocinatione. Decebit propterea, hujusmodi personis tribuere δεινοίαις a veritate abhorrentes, quæ illarum affectionibus blandiantur: populus enim earum falsitatem facile intelligit, quum videat ex quo fonte profectæ sint. Decet Virgilium 4. Æneidos ex Didonis desperantis persona hæc pronuntiare:

*Jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.*

Quamquam id religioni veterum contrarium erat, qui scilicet Jovem rebus humanis consulere opinabantur, Junonem autem Jovis uxorem esse, a proavis acceperant. Iccirco si quis δόγματα hujusmodi pernegare in animum

num induxisset sobrius, nullaque animi vehementi perturbatione externatus, is nimirum violatæ religionis, & βλασφημίας magistratibus pœnas dedisset.

Non tamen existimandum est, hanc morum popularium emendationem, de qua superius dicebamus, solis fabulis effici: nam & elocutio poetarum, voluptate administra, feritatem ab hominum animis depellit, eosque cicures, mansuetos, & ad virtutis ac sapientiæ præcepta cognoscenda reddit idoneos. Sublimia enim sectantur philosophi, ardua, inaccessa: propterea vulgus in aditu ipso & limine philosophiæ, metu quodam atque horrore concutitur: neque mirum; quum videat sibi a sensibus & corpore longe recedendum, ut ad æterna & cælestia possit ascendere. Non est enim cujuslibet, sed ejus tantummodo qui assidua meditatione & exercitatione robur animi sibi comparaverit, philosophiæ strenuam operam dare. Id animadvertit Macrobius, vir Platonis decretis egregie imbutus, libro 1. Commentariorum in Somnium Scipionis cap. 8. Verba ipsa recitabo: *Fortitudinis est, non terreri animam a corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ*
ad

ad superna ascensionis horrere. Principio igitur oportet Poeticen præsto esse, quæ animum pavore debilitatum, & quid aggressus fuerit secum reputantem, jucundo colloquio reficiat; tum fabularum & numerorum suavitatem proposita, dubitantem & viribus suis diffidentem confirmet paulatim, &, ut ita dixerim, tollat in currum, eoque tandem perducatur, quo ipse numquam, sine adjumento, pervenire potuisset. Huc pertinent versus Lucretii ex libro 4. de R. N.

*Nam veluti pueris absinthia tætra medentes
Quum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenuis; interea perpotet amarum
Absinthii laticem, deceptaque non capiatur;
Sed potius tali tactu recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque
videtur*

*Tristior esse, quibus non est tractata; retroque
Vulgus abhorret ab hac; volui tibi suaviloquenti
Carminibus Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi musæo dulci contingere melle:
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum; ac persentis utilitatem.*

Quod

Quod si poetarum lucubrationes eo non-
 numquam tendere videntur, ut vitia potius
 quam virtutes doceant, id artis utilissimæ
 laudibus nihil detrahit: nam artifices ipsi
 culpandi sunt, qui re saluberrima ad pestem
 & perniciem hominum abuti non verean-
 tur. Nonne aliquando etiam philosophi ab-
 surdis & impiis opinionibus, tamquam ve-
 nenis malis, mentes imperitorum inficere
 atque a veritate abducere conantur? his
 præsertim temporibus, quibus docti & sa-
 pientes fere haberi non solent nisi qui stre-
 nue ac fortiter deliraverint. At hoc phi-
 losophis tam augusto nomine indignis vitio
 vertendum est, non ipsi philosophiæ. Agno-
 scant igitur sapientiæ amatores Apollinem
 Jovis *μεγάλη πολιτικὴ μέγα σωέργον*, *magni*
gubernatoris magnum ministrum & adiutorem.
 Dumque illi rerum sublimium, & vitæ sæ-
 pe inutilium contemplationi vacant, boni
 communis immemores, sinant poetas frugī
 in vacuam quasi possessionem venire, sinant
 populo consulere, & animorum sanando-
 rum curam & provinciam suscipere. Por-
 ro, quemadmodum in depellendis corporis
 morbis plurimi refert, quo medico utaris,
 familiarīne ac facili, cujus ipse aspectus de-
 lectet

lectet ægrotum, bonamque spem habere jubeat; an vero ignoto, austero, vultuoso, fronte contracta, qui adventu suo aliquid mali ominis afferre videatur: ita quum affectis animis medicina est adhibenda, in hujusmodi remediorum auctore maxima profecto momenta sunt. Grave molestumque vulgo est nomen philosophi: nimirum quia popularis improbitas virtutis ac sapientiæ fulgorem lippis & conniventibus oculis intueri non potest, ut vespertiliones ac noctuæ lumine solis offenduntur: est enim omnino asperum & injucundum, intelligere quibus bonis careas, & simul desperare illa te umquam affecuturum. Iccirco neque pauper divitem, neque privatus magistratum, neque deformis formosum, neque temperantem intemperans, neque fortem & militarem virum libenter videt qui imbellis est. Ob hanc potissimum causam philosophia popularibus hominibus parum accepta, immo etiam suspecta est; si quis eam aperte, sine fuce & fallaciis profiteatur. Contra poetæ libentissime audiuntur, amantur, in deliciis habentur: neque enim censuram & objurgationem fronte præferunt, sed caute dissimulant: & in eorum carminibus apparet

voluptas, tamquam in cortice; latet virtus & sapientia, sicut in medulla. Falluntur enim qui putant, optimum poetam non esse philosophum: consentiunt mirum in modum Poetice ac philosophia; & ii quos poetas vocamus, nomine hoc populari & minus invidioso contenti, fabularum suavitate præceptorum temperant acerbicatem: quæ sane prima fuit & antiquissima philosophandi ratio, ad simplicium hominum vitam & mores accommodata. Propterea quum vetus illa simplicitas discuti cœpta est, & quidam emunctæ naris in fabulas penitus inquirere voluerunt, obscuritatem illam ægre ferentes, non ita velum abiecit philosophia, ut sine omni apparatu & ornamento mysteriorum se nudam populo exhiberet. Testantur id scripta Platonis, quæ multum ex poetica illa philosophia retinuerunt. Inducit enim Plato Jovem aurigantem, & volucris vectum curru, exercitum deorum in undecim acies distributum, eorundem convivia, Jovis ac Veneris nuptias, quo tempore furtim congressi Porus & Penia Amorem genuerunt. Audias in Phædone, ubi egregius ille philosophus disputat de animorum immortalitate, men-

tionem fieri Acherontis & Pyriphlegethon-
tis : audias in decimo de Republica libro
suavem de Clotho , Atropo , Lachesi nar-
rationem : alia præterea veterum poetarum
figmenta , quæ non ab ipso Platone exco-
gitata , sed ex libris illorum in hujus dis-
putationes derivata fuisse , minime dubium
est . Judicio autem virorum sapientissimo-
rum , occulta illa & dissimulationis plena
in tradenda veritate reverentia , qua ute-
bantur antiqui , pluris facienda est quam
eorum qui postea secuti sunt philosophorum
audacia & impudentia . Sublimium enim re-
rum & divinarum , quas propter imbecillita-
tem suam hominis natura contingere aut in-
tueri nullo modo potest , speciosior interpres
fabula esse videtur quam oratio nuda & a-
perta . Deinde consueverunt homines quæ in
propatulo exposita sunt , ea minoris æstima-
re , abstrusa vero & ab oculorum arbitrio pro-
cul remota , tamquam augusta & sacra , re-
vereri vehementer atque admirari . Amant e-
nim res occultas , propterea quod eas ratione
investigare , & quærere conjectura possunt :
quum vero aliquid invenerint diu quæsitum ,
opus quasi suum amplectuntur & carum ha-
bent : quæ res incredibilem efficit voluptatem .

CAPUT VI.

Aristotelis quædam verba posita in definitione Tragediæ considerantur. Quomodo Tragedia misericordiam & metum, similesque perturbationes purget, accurate disquiritur, & copiose explicatur. Musicæ vis ad concitandos animos & leniendos. Paulli Benii, Jamblichi Pythagoræi, & Francisci Robortellii sententiæ de hoc loco Aristotelis expositæ. Prudentius declaratus. Robortellii opinio defensa. Misericordia proprie dicta, noxia est. Meticulosi homines, infelices etiam sunt atque injusti. Finem quo Tragedia tenderet apud Græcos, odium fuisse adversus tyrannos: eam ideo tyrannicæ vitæ speculum appellari posse. Peculiaris hæc & nova sententia, nostra est.

HIC vero locus est dicendi περὶ τῆς καθάρσεως, nimirum de perturbationum sive affectionum animi purgatione: quomodo scilicet poematis audiendis, legendis, spectandis, Tragediâ præcipue, mores auditorum, lectorum, spectatorum emendentur, animique sanentur; id quod

olim existimavit Aristoteles. Absolvit philosophus in libello superstitae περὶ ποιητικῆς definitionem Tragœdiæ his verbis : Δι' ἐλέους & φόβου περαινύσσει τὴν τῶν ποιῶν παθημάτων κάταρσιν. id est, *Per misericordiam & metum perturbationes hujusmodi purgans*. Hæc verba propositum Tragœdiæ finem comprehendunt: docet enim Aristoteles, tragicum Drama excitandis misericordia & metu, harum affectionum ope, ipsas, & hujuscemodi alias perturbationes animis hominum penitus infusas, tamquam pharmaco saluberrimo, corrigere, mitigare, atque purgare. Quæ tamen verba philosophi (neque enim dissimulabo) quum varie omnino a variis accipiantur & explicentur, crucem interpretibus fixerunt, multasque perplexas & judicatu difficiles controversias inter viros doctissimos exfufcitarunt. Difficultas vero explicationis aucta propterea & exaggerata est, quod uberrima illa Aristotelis de perturbationum purgatione disputatio, quæ, ut ipse testatur libro de Republica 8. olim exstabat ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς, cum duobus libris posterioribus hujus operis injuria temporum amissis penitus interciderit: quemadmodum & illa omnia quæ de Comœdia & jocosolo.

loquendi genere idem præceperat. Unum igitur hoc tantummodo nobis reliquum est, ut, non secus ac illi qui lumine solis defecti, manibus iter prætentant, conjectura & divinatione utamur ad eruendum & intelligendum, quid sibi voluerit Aristoteles his verbis addendis in Tragœdiæ definitione.

Sumit profecto tamquam certum & ab omnibus concedendum, esse quamdam καθάρσιν παθημάτων, purgationem affectuum & perturbationum animi: deinde, hanc subsidio poeseos, ac Tragœdiæ potissimum effici posse. Tum aperte decernit, purgari affectus per miserationem & metum, neque omnes promiscue, sed tales, vel hujuscemodi: ait enim, ποιῶν παθημάτων. Incipiamus a significatione harum vocum, *purgo* seu καθάρισω, & *purgatio* seu καθάρσις. *Purgare* igitur est a sordibus liberare, item sordes ipsas eluere: dicimus enim *purgare alvum*, *pisces*, *locum*, *forum*, *urbem*, nec non *purgare bilem*, *pituitam*, & alia similia. A sordibus, pravisque humoribus corporis translata fuit hæc vox ad vitia & turbidos motus animorum; quod videlicet sicuti medici succis quibusdam & medicamentis affecta & impura corpora sanare solent, detractis quæ nimia &

vitiosa sunt, ita philosophi, qui sunt medici animorum, animos perturbationum æstu inflatos ac depravatos, consiliis, præceptis, exemplis, tamquam optimis pharmacis & saluberrimis, quieti, moderationi, tranquillitati restituant. Quo pertinent versus Horatii Epistola 1. libri 1.

Fervet avaritiâ, miseroque cupidine pectus?

Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem

Possis, & magnam morbi deponere partem.

Hoc tamen diligenter animadverti debet; purgationem affectuum non esse illorum extinctionem atque internecionem; cujus ope ad ἀναλγησίαν illam & ἀπάθειαν tantopere a Stoicis jactatam, doloris nimirum & reliquarum perturbationum vacuitatem, perveniri possit; verum temperationem tantum & sedationem: ut feri & indomiti affectus, qui homines transversos agunt, & a recta rationis via secum abripiunt, cicures fiant, & quasi frenis injectis, in gyrum prudentiæ compellantur. Nam alioqui affectus a stirpe evellere, iisque omnino carere, naturæ hominis adversatur. Immo videre est nonnullos ita ad misericordiam, metum, iram, pudorem, alium denique animi motum proclives, ut nullo studio, nullis præceptis

ptis institutisque philosophiæ hæc perturbationes satis regere possint, atque in officio continere. Nonnumquam enim ab iis ante occupantur quam cavere & providere queant: morbi enim semina in ipsis latent, quæ, tamquam ignis e filice, inflictu rerum externarum subito exsistere atque erumpere solent. Hoc pulchre admodum significavit Lucretius lib. 3. his versibus:

Sic hominum genus est. quamvis doctrina politos

Constituatur pariter quosdam, tamen illa relinquit Naturæ quojusque animi vestigia prima.

Nec radicitus evelli mala posse putandum est,

Quin proclivius hic iras decurrat ad acres,

Ille metu citius paullo tentetur: at ille

Tertius accipiat quædam clementius æquo.

Inque aliis rebus multis differre necesse est

Naturas hominum varias, moresque sequaces.

Et sane quum Horatius exclamat in Epistola ad Pisones (v. 301.) *O ego lævus, Qui purgor bilem sub verni temporis horam;* id certe non vult, quicquid bilis habeat in corpore, ipsum sibi detrahare, ac foras pellere: sed tantummodo humorem illum κατὰ φύσιν medicamentis imminuere, ne si præter modum abundaverit, sæviat atque efferve-

vescat, non sine magno mentis & sanitatis incommodo. Respondet igitur purgatio animorum & perturbationum purgationi corporum & morborum. Quæ purgatio nisi homine vivo per sapientiæ studium absoluta esset, crediderunt veteres, eam fieri & perfici oportere apud inferos, ut Plato & Platonici præcipue litteris tradiderunt. Hanc opinionem pulcherrimis versibus exposuit Virgilius *Æneidos* lib. 6.

*Ignæus est ollis vigor, & cælestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque
membra.*

*Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque:
neque auras*

*Dispiciunt clausæ tenebris & carcere cæco.
Quin & supremo quum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes*

*Corporeæ excedunt pestes: penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur manes: exinde per amplum*

Mitti-

Mittimur Elysium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies perfectō temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium sensum, atque aurai simplicis ignem.
 Interea, dum homo viveret, magnam vim
 ad concitandas, & levandas etiam pertur-
 bationes animorum, in cantu & musicis
 modis positam esse, antiqui sibi persuaferunt.
 Scimus profecto, harmoniam Phrygiam id
 peculiare habuisse, ut audientes in furorem
 induceret: Doricæ contra, quæ gravissima
 omnium erat maximeque sedata, proprieta-
 tem fuisse, ut affectiones moveret quidem,
 at simul temperaret atque leniret. Ferunt,
 Pythagoram, philosophum illum abstinencia
 & probitate insignem, quum forte fortuna
 quibusdam adolescentibus vino madidis ac
 debacchantibus occurrisset, jussisse cantorem,
 qui saltationi aptum concentum inchoave-
 rat, mutatis modis Doricum canere: quum-
 que ille Pythagoræ obtemperasset, adolescen-
 tes nova cantus ratione ac modorum com-
 mutatione usque adeo resipuisse, ut abjectis
 coronis erubescerent, viri gravissimi conspe-
 ctum statim declinaverint, ac domum quis-
 que suam se receperint. Neque illud fane
 dissimile est quod in Sacris Litteris legimus
 de

de Davide, sanctissimo vate ac musico, qui
 pulsanda cithara, Saulis regis animum ve-
 hementer perturbatum, & scelerum furiis
 agitatum, sedare tantisper ac mulcere soli-
 tus erat: ut enim fateamur, id a Deo O-
 ptimo Maximo Davidi, ob ejus virtutem
 atque innocentiam, datum fuisse, nihil ta-
 men vetat, naturalem musicorum modorum
 vim & facultatem conditori omnium rerum
 Deo ad illam ægritudinem levandam & ob-
 tundendam inservisse. Porro, quum anti-
 quis temporibus iidem essent Musici qui Poe-
 tæ, ut non semel in Acroasibus nostris o-
 stendimus, & ideo poesis cum arte musica
 plurimum commercii, & cognationem quam-
 dam habere videretur; iccirco putaverunt,
 etiam poesi vim καθαρτικὴν seu purgativam
 inesse, qua tantopere musica excelleret: ne-
 mo enim ignorat, hasce duas disciplinas a-
 mice conjurare, & alteri alteram quasi mu-
 tuas operas præbere. Atque hæc inter alias
 causa est, cur Tragoedia si legatur tantum-
 modo, sine apparatu, concentu, hypocrisi,
 multum de facultate sua amittere videatur.
 Verba enim a poeta composita, quamquam
 elegantia & suavia, non ita sensus intimos
 pervadunt, & ad animum usque descendunt,
 quem-

quemadmodum si muficæ lepóre ac jucunditate condiantur: & rurfus harmonia, nullis verbis, nullis fententiis fubjectis, aures quidem titillat, & κίνησιν quamdam efficit, fed inanem ac fterilem: fentiunt enim audientes fe commoveri; verum quo tendat, quo ferat hujufmodi motio, prorfus ignorant. Quod fi concentui addatur fententia aliqua παθητική, mundo poetico, ut ita dixerim, ornata atque expolita, jam delinimentum illud ac pharmacum auditoribus *medullitus propinabitur* (utor Enniana locutione) quod non folum κίνησιν, fed etiam κάθαρσιν ægrorum animorum perficiat.

Quare autem philofophus, omiffis aliis pœfeos generibus, purgationem hujufmodi, Tragædiæ potiffimum tribuit? quæ tamen ἡδυμένῳ λόγῳ, nempe oratione muficis modis condita, non femper utitur, fed tantum in cantico & choro? An quod Tragædia proponat exempla calamitatum alienarum, eaque in theatro fpectanda exhibeat? hinc enim fieri videtur, ut fpectatores a cogitatione malorum quæ ipfi patiuntur, ad breve tempus abducantur, dum aliorum infortunia confiderant; atque ita recreentur, & miferiarum levamentum ac-

cipiant. Propter hanc sane causam Timocles comicus, apud Athenæum libro 6. existimavit, magnum commodum a Tragœdia afferri civitati. Nam si quis, aiebat, cum egestate conflictatur, huic valde proderit Telephum exsulem in Tragœdia contemplari, mendicum, & stipem ostiatim rogantem. Insanivit ne quispiam? aut per intervalla quædam delirio ac furore tentatur? is Orestem & Alcmæonem furentes aspiciens, morbi sui solatium capere poterit. Eodem pacto cæcitas Œdipodis, orbitas Niobes, debilitas Philoctetæ, senectus Ænei calamitosa iisdem infortuniis affectos juvare ac solari poterit. Hæc vera quidem sunt, sed minus tamen facere ad institutam quæstionem videntur Paulo Benio; neque enim misericordia & metu, sed usu rationis potius atque prudentia efficitur, ut qui aliorum ærumnas audiunt & spectant, discant solari suas, & æquiori animo ferre. Præterea, si Benium audimus, non est hoc proprium Tragœdiæ, sed exempli, docere homines, quomodo adversam fortunam facilius pati possint: licet autem unicuique ad historiarum monumenta confugere, quæ abundant omnis generis exemplis, unde qui-
libet

libet remedia sumat propriis malis levandis
 & mitigandis idonea. Sed, pace Benii lo-
 quar, exemplis quidem magna vis inest ad
 leniendas humanas perturbationes: non ta-
 men exempla quocumque modo proposita
 rem adeo difficilem æque præstant. Interest
 enim plurimum, an historica vel etiam fa-
 miliari narratione referantur, an vero,
 tamquam si in præsentia res gereretur, o-
 culorum aspectui subjiciantur. Hoc sane
 longe validius & efficacius est: debetur au-
 tem non simplici narrationi, non historiæ,
 sed Tragœdiæ potissimum. At neque conces-
 serim Benio, confugere ad historias omnibus
 licere: est enim hoc illorum tantum qui
 litteras didicerunt, videlicet paucorum ho-
 minum, si cum illitteratis & rudibus com-
 parentur: ad theatrum vero pergere, ibi-
 que sedentem casus humanos in Tragœdia
 contemplari, populi est universi, mercato-
 rum, artificum, rusticorum, muliercularum;
 ad quos omnes, fructus atque utilitas Tra-
 gœdiæ pervenit & propagatur. Timocles
 igitur sapienter hoc poematis genus lauda-
 vit, ut civitati salubre atque frugiferum.
 Jamblichus tamen Pythagoræus in libro de
 Mysteriis Ægyptiorum cap. 11. rem pro-
 pius

pius fortasse attigit, & cum Aristotelis doctrina consensit. Animadvertit enim, humanarum affectionum eam esse naturam, ut si comprimantur omnino & quasi suffocentur, paullo post insurgant acrius, non secus ac flamma vi compressa, risusque cohibitus: nactæ autem libertatem erumpendi & expandendi se, modice discurrant, & impetu ipso delassentur, adeoque breviores fiant: postulant enim pasci aliquantum & expleri: quocirca, blandiendo tantum & suadendo, non vi adhibita, conquiescere solent. Putat igitur Jamblichus, in spectaculis Comœdiarum ac Tragœdiarum homines, dum aliorum affectibus intersunt, ab iisque normam & exemplum petunt, suis consulere, atque illos in ordinem redigere, unde modestius agant, & quodammodo expientur atque purgentur. Existimat etiam (sed non sine maximo errore ac pernicioso, ut postea suo loco sum ostensurus) turpibus audientis nos a labe ac detrimento liberari posse quod colligitur ex factis inhonestis & flagitiosis: nova enim ea facta non accident homini qui sæpius mentionem illorum fieri audiverit: quæ autem nova non sunt, minus delectare atque animum capere consue-

verunt. Hæc est Jamblichi sententia de
 perturbationibus, doctrinæ Stoicorum plane
 opposita, qui statuebant, posse hominem af-
 fectibus omnino spoliari, & ad perfectam
 constantiam animique tranquillitatem indu-
 stria & studio pervenire. Non tamen id
 Jamblichus explicavit, quod in præsentia
 quærimus, cur metui potissimum & miseri-
 cordiæ, hujusmodi purgatio tribuenda sit;
 vel, ut rectius loquar, an verum sit, eam
 ex duobus memoratis affectibus proficisci.
 Franciscus Robortellius Utinensis, vir pro-
 be doctus, in Commentariis ad librum Ari-
 stotelis de re poetica, opinatur, Tragædiis
 audiendis & spectandis perturbationes hæc
 duas misericordiam & metum detrahi atque
 purgari. Dum enim homines his recitatio-
 nibus & spectaculis interfunt, multa cer-
 nunt & audiunt miserabilia, dolenda, me-
 tuenda, eaque ad veritatem ipsam acceden-
 tia: propterea paullatim assuescunt dolere,
 misereri, timere. Quo fit ut quum aliquid
 ipsis humanitus evenerit, non tam vehe-
 menter doleant ac timeant: necesse enim
 omnino est, ut qui ob nullam calamitatem
 antea doluerit, magis deinde doleat si quid
 illi adversi præter spem acciderit. Huic Ro-
 bor-

bortellii sententiæ valde suffragatur M. Tullius in calce Orationis pro Sex. Roscio Amerino; ita enim ibi loquitur de temporum Syllanorum crudelitate: *Hanc tollite ex civitate, iudices, hanc pati nolite diutius in hac republica versari, quæ non modo id habet in se mali, quod tot cives atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam quum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus; etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.* Cicero tamen his verbis non loquitur de cædibus fictis & simulatis, quæ in Tragedia spectari vel saltem audiri solent, sed de veris facinoribus, quæ tunc a Syllana factione in republica quotidie committebantur: neque misericordiæ purgationem laudat, sed potius vituperat; hunc enim affectum vocat sensum humanitatis; ut iccirco qui misericordiam deposuerit, ex homine in feram mutatus videatur. Interea fatetur, quod ad Robortellii sententiam facit, misericordiam adimi consuetudine incommodorum: &, illos qui atrocita facta sæpenumero videant vel audiant, etiamsi natura mitissi-

tissimi fuerint, sensum omnem humanitatis ex animis amittere. Ob eam causam Romani gladiatorum pugnas, & bestiarum venationes in amphitheatris edebant, ad quæ spectacula populus omnis concurrebat, ne mulieribus & Vestalibus virginibus quidem exceptis; ut nimirum cædibus assidue videndis forti atque invicto animo essent, neque sanguinem aut vulnera deinceps horrerent. Agere enim & pati fortia Romanum erat, ut ait Mutius Scævola Porcenæ regi Etruscorum apud T. Livium lib. 2. Historiarum. Hunc morem gravissimis verbis detestatur Prudentius poeta Christianus lib. 2. contra Symmachum præfectum urbi, maxime in Virginibus Vestæ dicatis. Ejus versus proferre non piget.

*Inde ad confessum caveæ pudor almus, & expers
Sanguinis it pietas, hominum visura cruentos
Congressus; mortesque & vulnera vendita pastu
Spectatura sacris oculis. sedet illa verendis
Vittarum insignis phaleris, fruiturque lanistis.
O tenerum mitemque animum! consurgit ad ictus:
Et quoties victor ferrum jugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusque jacentis
Virgo modesta jubet converso pollice rumpi:
Ne lateat pars ulla animæ vitalibus imis,*

G

Al.

Altius impresso dum palpitat ense secutor.
 In quibus Prudentii versibus quid ea verba
 significant, & *vulnera vendita pastu*, obiter
 explicare mihi libet. Olim, qui egestate
 laborabant, & durum tamen ac ferox ani-
 mi ingenium possidebant, ut haberent unde
 manducarent, auctorabant se ludo gladiato-
 rio; cujus turpissimi auctoramenti verba e-
 rant, *Uri, Vinciri, Ferroque Necari*, teste
 Seneca Epistola 37. Id Propertius Elegia 8.
 libri 4. sic expressit:

Qui dabit immundæ venalia fata saginæ.
 nempe ad lanistam (erat hic magister ludi
 gladiatorii) in saginam se conjiciet. *Fata*
 igitur *data venalia saginæ*, ut loquitur Pro-
 pertius, *mortes & vulnera vendita pastu*,
 quod ait Prudentius, unum & idem sunt.
Sagina porro a Propertio vocatur immun-
 da, quoniam ultimam cœnam gladiatorum,
 quæ illis ante pugnam apponebatur, *Miscel-*
lanea dicebant. Origo nominis ea fuit,
 quod gladiatores postero die pugnaturi ci-
 bos omnes appositos in unum catinum mi-
 scerent, atque ita manducarent. Id testatur
 Scholiastes vetus Juvenalis ad Satyram 11.
 Nunc ad propositum revertamur.

Paullus Benius in allata atque explicata
 opi-

opinione Robortellii non acquiescit; propterea quod Robortellius a purgatione commiserationis ac timoris, de quibus præcipue agendum erat, totus ad dolorem transiverit. Hæc tamen satis gravis & idonea causa non fuit, aut ego valde fallor, cur Benius Robortellii sententiam reprehenderet: misericordia enim est λύπη, seu species doloris. Qui enim prospera fortuna utuntur, & boni tamen viri sunt, ob duo potissimum dolere atque angi solent; scilicet, quod aliorum calamitates videant, & propterea tangantur misericordia: deinde, quod fortunæ levitatem, & casuum humanorum vicissitudinem reputantes, non semper sibi pulchre atque optime futurum suspicentur; ex qua suspicione oritur timor, affectio molestissima, & quæ sola divitum ac potentium felicitatem turbare funditus & corrumpere possit. Enimvero, misericordiam speciem esse doloris, existimavit etiam Virgilius, cujus est versus ille in libro 2. Georgicon, de homine agricola, ab urbanis negotiis remotissimo:

Nec doluit miserans inopem, aut invidit habenti.

Quemadmodum enim familiaris & proprius malorum affectus invidia est; siquidem

Invidus alterius macrescit rebus opimis;

ita boni miseratione plerumque tangi & commoveri solent. Deinde Benius a Robortellii sententia discedit, quod ipse arbitretur, non expedire, misericordiam & metum depelli ab animis hominum, quum sint utiles affectiones, immo ad virtutem fervandam, & vitia declinanda necessariæ. Sed fortasse mansuetudo quidem & lenitas in virtutibus, vel saltem in affectibus utilibus, numerari debent, non item misericordia proprie dicta. Est enim hæc, si philosophos audimus, vitium pusilli animi, qui ad aspectum alienorum malorum contrahitur & frangitur: nihil autem vetat, improbos etiam, veræque virtutis omnino expertes misericordia commoveri. Sane videmus aniculas & mulierculas quæ sceleratorum hominum suppliciis & lacrimis moveantur. Hæ nimirum, si possent, carcerem effringerent, cruces evellerent, neque lictores neque carnifices esse in civitate paterentur. Misericordia igitur proprie dicta inconsiderata quædam affectio & ἄλογος vocari potest, quum fortunæ tantummodo, non etiam causæ ac meritorum rationem habeat. Contra, mansuetudo, lenitas, clementia non quibuscumque miseris parcunt & subveniunt, sed iis fere quos injuria vident calamitatibus

bus afflictos. Misericordiam Stoici definiunt, ægritudinem animi ob alienarum miseriarum speciem: vel, rectius, tristitiam ex alienis malis contractam, quæ accidere immerentibus videantur. Ægritudo autem, quæ morbus animi est, in sapientem virum non cadit: hunc enim serena mens decet, non obnubila, & perturbationibus agitata. Quum igitur hominis nihil æque proprium sit ac magnus animus, nihil autem magnitudini animi perinde repugnet ac metus & mæror: quæ duo potissimum contrahunt mentem, confundunt, & consilio spoliant; iccirco dicendum est, homini dandam esse operam, ut misericordiam abjiciat, quam scilicet metus & mæror comitantur. Quod si sapienti & constanti viro etiam in suis calamitatibus retinenda est mentis tranquillitas, & eadem semper facies servanda: id autem facere nullo modo posset si tristitiam susceperet, quæ prudentiæ ac providentiæ inimica est: quanto minus ille in alienis ærumnis perturbari debet! Non igitur miserebitur sapiens; id enim sine miseria esse nequit: ceterum omnia illa miseris officia præstabit quæ misericordes præstare solent; alio tamen animo; videlicet sereno & quieto, non

tristi ac perturbato. Lacrimantibus iccirco subveniet, ut lacrimas abstergant: ipse tamen a fletu cavebit ac temperabit. Naufrago manum porriget, exsulem hospitio recipiet, egenti stipem dabit, non superbo & fastidioso vultu, illum contemnens atque aspernatus cui adjumento est, ut multi solent misericordes; verum tamquam homo homini, & ex communi, non ex proprio. In puniendis etiam fontibus detrahet aliquid de pœnarum atrocitate, si non homini, at humanitati ignoscens, & noxiorum etiam cadavera sepeliri jubebit. Illud postremo Terentianum profitebitur:

Homo sum: humani a me nihil alienum puto.
 Distat igitur plurimum misericordia proprie dicta, hoc est cum tristitia atque ægritudine animi conjuncta, a lenitate, humanitate, mansuetudine, clementia. Hæc enim bona & laudabilia sunt, illa vero vitiosum aliquid in se continet, neque semper utilis reipublicæ est, sed haud raro perniciofa. Ea igitur purganda est, nimirum aut omnino deponenda, si fieri potest, aut si perfectam illam animi tranquillitatem quam Stoici nimium fortasse jactabant, hominibus assequi non licet, temperanda certe atque extenuanda.

da. Non est autem quod miremur, de misericordia ita statuere philosophos, quum tamen Sacrae Litterae misericordiam tribuant Deo Optimo Maximo, eamque immensam, & nullis finibus circumscriptam. Hæc enim philosophorum doctrina Sacris Litteris non adversatur, immo cum iis mirifice consentit. Deus enim Optimus Maximus ita misericors est, ut miseris ope sua præsto sit, eosque a calamitatibus liberet quibus premuntur; supplicibus præterea quos delictorum poenitet, clementer ignoscat: non tamen tristitiam ullam vel ægritudinem ex hac benignitate sua contrahat, quæ in beatam illam naturam cadere nulla ratione possunt. Misericordia igitur quæ Deo tribuitur, ab ea quæ hominum vulgus afficere solet, quam longissime distat, etiamsi uno atque eodem nomine appelletur: & iccirco Deo magis accedet vir sapiens, qui tranquillus & hilaris miseros adjuvat, quam e plebe homo id faciens dejecto animo & perturbato. Diximus de misericordia: jam de metu nonnulla dicamus.

Metus igitur, quemadmodum eum definit Aristoteles libro 2. Rhetoricorum, est ægritudo quædam vel perturbatio ex opinione im-

pendentis mali, quod aut interitum nobis, aut dolorem afferre possit. Hunc etiam affectum, hominis vulgaris esse, pusillo animo, neque doctrina satis exculti, ea indicant quæ statim sequuntur eodem Aristotelis loco. Neque enim, ait philosophus, omnia mala timentur, ut ne quis injustus fiat, vel hebeti tardoque ingenio: sed ea tantum quæ vel magnos dolores, vel interitum afferre possunt. Quid igitur, si hæc vera sunt, sapientiæ magis inimicum, quam timor & metus? Profecto, mala gravissima nihili æstimare, neque solum non reformidare ac refugere, sed etiam ultro appetere atque eligere, stoliditatis & dementiæ plenum est: gravissimum autem malum est iniquitas & vitium, quæ nobiliorem hominis partem depravant: proximum autem huic inscitia, error, falsæ opiniones: metus igitur, qui circa hæc versari non solet, sed circa leviora mala, quæ si cum his comparentur, vix mala dici & haberi possunt, affectus est sapientiæ & virtute alienissimus. Necesse porro est, meticulosum hominem injustum etiam esse. Caret enim fortitudine, qua tyrannis & potentibus iniqua jubentibus vel rogantibus obsistat: minas illorum pavet, inimicitias plu-

plurimi facit; contumelias, verbera, exilium, bonorum publicationem, cruciatum, mortem postremo formidat: qua mollitie animi atque infirmitate fit, ut ab omni officio desistere, ac scelus omne suscipere sit paratus, ad hæc nimirum declinanda atque effugienda. Homini timido frustra illud Satyrici occinas:

Summum crede nefas animam præferre pudori,

Et propter vitam vivendi perdere causas.

Neque igitur miles bonus, neque iudex æquus, neque idoneus paterfamilias esse poterit: uxorem, liberos, amicos, vicinos, cives denique suos non tuebitur, neque ab iis injuriam propulsabit, religionem ipsam prodet, corpori suo, agello, pecuniæ semper cavens, ne quid ea detrimenti capiant, & leporis vitam agens, ut in Græco proverbio est. Propterea timori cum honestate animique magnitudine perpetua lis est. Vir enim forti animo atque magno, ut ait Horatius Ode 9. libri 4.

Duramque callet pauperiem pati,

Pejusque leto flagitium timet,

Non ille pro caris amicis,

Aut patria timidus perire.

Apud eundem vero poetam Epistola 16.

libri

libri primi ὑποτύπωσις exstat impavidi hominis & invicti, mortalia omnia præ virtute despicientis:

*Vir bonus & sapiens audebit dicere, Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,*

Lectos, argentum: tollas licet. In manicis & Compedibus sævo te sub custode tenebo.

*Ipse Deus simul atque volam me solvet. opinor,
Hoc sentit; Moriar. Mors ultima linea rerum est.*

Neque solum injustos & officii desertores metus efficit, sed etiam miseros & calamitosos. Primum quia, quum sola virtus beatos efficere possit, necessario in miseriam incidit qui virtuti nuntium remisit: deinde quia secundæ res præsentis parum admodum illos juvant qui semper impendentium malorum timore cruciantur. Operæ pretium est audire sæpius memoratum Horatium Ode 1. libri 3.

*Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium citharæque cantus
Somnum reducet -- -- -- --*

His versibus poeta respicit ad historiam de
Dio-

Dionysio Syracusarum tyranno; qui Damocli familiari suo conceptis verbis dejerabat, se beatum non esse, propterea quod in summa potentia, bonorumque omnium abundantia quæ vulgus magno æstimat, domesticorum insidias, civium odium ac seditiones, gladios, venena, subitam denique rerum commutationem dies noctesque formidaret: non aliter ac si quis mensæ lautissimæ assidens, gladio supra caput e sæta equina suspenso, cibos & pocula vix attingere audeat, quod eum jam jam casurum semper cogitet, sibi que cervices præcisurum.

Quanta igitur veterum Græcorum, qui civitates & respublicas in iis regionibus condiderunt, easque optimis legibus instituerunt, sapientia fuerit, vel ex hoc intelligi potest, quod spectacula ipsa ad laborum & curarum laxamentum inventa, moribus etiam utilia esse voluerunt, Tragoediam præcipue: quum viderent, populum esse φιλοθεάμονα, nempe horum spectaculorum summo opere avidum atque studiosum. Nihil porro magis utile ac salubre civibus, eorumque libertati existimaverunt, quam si eos docuissent, magno & invicto animo esse, ad pericula, cædes, vulnera non expallescere, mores

mores tyrannorum odisse, fortunas non admirari, nihil denique metuere præter vitium, scelus, flagitium, atque ex iis ortam ignominiam & servitutem. Iccirco Tragediam tyrannicæ vitæ speculum esse statuerunt, ut qui ad eam spectandam convenissent, nihil tyrannis vel apud deos immortales, vel apud genus humanum tuti esse, facile cognoscere possent: & simul in quæ nefaria scelera prolabi soliti sint, opum ac potentiæ quærendæ & conservandæ gratia: quam insatiabilem crudelitatem exerçant, ut quum civium sanguine expleri nequeant, in amicos etiam, cognatos, fratres denique, parentes ipsos ac liberos, gladios & fidas distringant: quanta superbia, libidine, avaritia æstuent: quantas cum bonis, fortibus, temperantibus inimicitias gerant; ut tamquam incendia, pestilentiæ, vastitates, publico generis humani malo nati atque educati esse videantur. Quæ quum ita sint, missas propterea faciam varias & discrepantes Ludovici Castelvetrii & aliorum interpretum opiniones de hac Aristotelea definitione Tragediæ, & ab illarum enumeratione atque explicacione abstinebo. His enim auditis, adolescen-

tes

tes discendi cupidi ex incertis fiunt incertiores: & fortasse illarum nulla scopum & veritatem attingit. Quid ego ipse de tota hac re sentiendum existimem, declarabo.

Tragœdia Græcorum inventum est. Græci μοναρχίας καὶ τυραννίδος inimici erant: δημοκρατίαν ἢ ἀριστοκρατίαν potius amabant, nempe statum popularem, vel optimatum gubernationem. Hujusmodi rerumpublicarum corruptores, venenum, pestis ac perniciēs tyranni sunt. Oportebat ergo, ut in civitatibus Græciæ populus vel optimates, ad quos pertinebat communi salutis ac felicitati consulere, maxime postquam Philippus Macedoniae rex, Magni Alexandri pater, libertati Græcorum insidiari cœpit, odio tyrannorum tempestive imbuerentur: quod odium facile admodum conciliant scelera illorum audita, lecta, sed præcipue in Tragœdiis ante oculos posita. Quamobrem Tragœdia, poema ad populum emendandum, bonisque moribus & civilibus expoliendum a legum latoribus & philosophis comparatum, δι' ἐλέω & φόβω, id est ministerio misericordiæ ac metus, horum & similium affectuum purgationem efficiebat, quemadmodum docemur ab Aristotele. Sed oportet
ani-

animadvertere, ἔλεον καὶ φόβον apud philosophum eo loco, res ipsas quæ a tragicis poetis tractantur, suapte natura miserabiles ac terribiles, mea quidem sententia, significare. Spectatores enim, quum viderent, atroces calamitates viris potentia atque imperio per superbiam & libidinem abutentibus plerumque accidere, deorumque providentia fieri ne iis peccantibus impune sit, misericordiam purgabant seu moderabantur, eam intra justitiæ limites continentes. Malorum siquidem & sceleratorum poenæ debent æquo animo spectari, neque justos homines ulla ægritudine afficere: contra, illorum misereri oportet quos virtute atque innocentia præstantes, injuria tyranni persequuntur & vexant; neque tamen spem abjicere, ut dii aliquando eos liberaturi vel ulturi sint. Hic porro est rectus & sapiens usus misericordiæ. Quum viderent pariter, in ipsos reges ac tyrannos imperium esse Jovis, ut loquitur Flaccus Ode 1. libri 3. & raro antecedentem scelestum deferi a poena, quamquam ea tarde incedat, ut quasi clauda videatur; quod idem ait alio loco; metum præterea purgabant ac temperabant, ut deinceps non tyrannos atque illorum poten-
tiam

tiam timerent, quæ tam fragilis & fluxa
esset, ac sæpius paucarum horarum spatio
evanesceret: sed potius deos rectores orbis
terrarum, scelerum vindices, malorum ini-
micos, bonorum defensores: itemque cul-
pam, flagitium, scelus, quæ homines deo-
rum vindictæ obnoxios efficiunt, eosdemque
in amplissimo dignitatis gradu collocatos &
pulchre stantes, tamquam repentino turbi-
ne, ad sordes, ignominiam, misérias, cala-
mitates dejicere solent. Sic regitur porro
ac temperatur metus. Populus igitur, qui
monstrantibus philosophis ad Tragœdiam
spectandam frequens convenerat ut docere-
tur, ea demum acta doctus a theatro dis-
cedebat; tantumque aberat ut casus atroces
& miserabiles in scena propositi spectatorum
animos frangerent ac debilitarent, ut potius
domestico aliquo infortunio demissos & op-
pressos erigerent atque excitarent. Hujus
rei, præter ceteros, testem locupletem ha-
bemus M. Antoninum imperatorem philoso-
phum, cujus verba sunt libro II. Eorum
quæ ad se ipsum, τμήματι 6. Πρῶτον αἱ τρα-
γῳδίαι, παρήχθησαν ὑπομνηστικαὶ τῇ συμβαινόντων,
& ὅτι πάντα ἔτιω πέφυκα γίνεσθαι, & ὅτι οἷς ἐπὶ
τῇ σκηνῇ ψυχὰς αὐγαγεῖτε, πέποις μὴ ἄχθεσθε ἐπὶ τῇ
μείζον-

μείζονος σκηνῆς. id est: *Primo Tragædiæ invectivæ sunt quæ casuum & eventuum homines commonefacient, quo & ista sic fieri nata monerentur; nec quibus in scena oblectaremini, ea in scena majori gravatim sustineretis. Majorem scenam vocat Antoninus vitam, forum; civitatem, publicam rem privatamque. Ita magistratus pacis tempore civibus magis morigeris, imperatores in bello militibus fortioribus, & ad subeunda pro patriæ salute pericula paratioribus utebantur. Ab hac populari Tragædiæ schola profectos crediderim Athenienses illos Harmodium & Aristogitonem τυραννοκτόνους, qui quum mirifice inter se amarent, & eorum alter ab Hipparcho tyranno Pisistrati filio atroci injuria affectus fuisset, conjuratione facta Hipparchum occiderunt, atque ita civitatem dominatu regio liberaverunt, ob id egregium facinus etiam statuas primi omnium promeriti. Neque solum istos, ut opinor, ad præclara quæque suscipienda Tragædia erudit, sed præterea quocumque factiosis ac turbulentis hominibus in civitate fortiter obstiterunt, vel Persarum regibus potentissimis, quamquam militum numero & navalibus copiis longe impares, terra marique mor-*

mortiferas plagas & sempiternam turpitudinem inflixerunt. Magnæ profecto utilitates illis temporibus in rempublicam universam ex Tragœdiæ fonte manabant. Hæc potissimum caussa fuit, quamobrem tragici poetæ, qui palmam ferre in poematum certaminibus vellent, huc studium omne atque ingenii vires conferrent, ut quam maxime populo prodesse. Omnes propterea ineptias a Tragœdiæ finibus ablegaverunt; omnes orationis flosculos, cincinnos, delicias, argutias, quibus pueriles & otiosi animi delectantur, de industria vitaverunt, severo & gravissimo stilo usi, qui rerum veritatem exprimeret, argumentorumque ac personarum dignitatem deceret. Hinc Sophoclis, poetæ atque imperatoris, magnificum illud, & tamen sobrium ac temperatum dicendi genus: hinc Euripidis crebræ, moratæ, utiles, atque ex penu philosophica depromptæ sententiæ: hauserat enim Euripides ab Anaxagora physico sapientiam non vulgarem, atque ex condiscipulatu Socratis & familiaritate multum profecerat. Explicatum est, nisi fallor, quomodo accipienda sint verba illa in definitione Tragœdiæ ab Aristotele proposita, δι' ἐλέου & φόβου, *per misericordiam*

Et metum : scilicet, per eos eventus miserabiles & formidolosos in scena spectatos, qui suapte natura misericordiam & metum excitare quidem solent, sed quum jure ac merito scelestis hominibus ac tyrannis accidunt, immerito autem probis ac piis, eo pacto spectatores afficiunt, ut non sine ductu rationis misereantur & metuant, aliosque etiam motus & habitus animorum qui a timore & misericordia pendent, regant & moderentur. Nemo igitur Platonice disciplinæ nimis addictus, tamquam probrum Aristoteli objiciat, eum docuisse affectiones irritare ac exulcerare, ut hunc deinde motum purgatio consequatur : hoc autem esse clavum clavo pellere, ut proverbio fertur, adeoque *periculosæ plenum opus aleæ* : non enim hoc Aristoteles, opinor, voluit, sed illud potius quod hætenus enucleare conatus fui.

CAPUT VII.

Quod poematum genus in Platonis republica locum habeat. Imitatio pravorum civitatum noxia. Christianis hominibus neque Tragedia, neque usitata Comœdia, neque Pastoralibus Fabulis opus esse. Cur Ecclesiæ Patres tantopere Dramata improbarent. Hodiernæ Italorum Comœdiæ futes atque ineptæ. Virtutem in iis derideri, vitia proponi & suaderi. Musicæ & saltationis lenocinium quantam perniciem moribus afferat. Corporeæ voluptatis detrimenta. Comicos poetas levioribus tantum vitiis iratos, gravioribus propitios videri. Bossuetii de hac re iudicium. Urbanitati ac morum elegantie hoc sæculo unice studeri. Quomodo poetæ amorum licentiam in Comœdiis, atque improbitatem excusent. Periculum faciendum, utrum Comœdia novo more scribi possit, quæ castior atque utilior futura sit.

ATQUE hæc quidem pertinent ad Aristoteleam Tragediæ definitionem explicandam, Græcorumque legumlatorum & magistratuum consuetudinem commemoran-

dam, qui Tragœdiam & reliqua Dramatum genera in civitates & respublicas ab ipsis institutas ac temperatas recipienda esse existimaverunt, tamquam rectæ adolescentium educationi, bonisque civium moribus utilia & profutura: modumque ac rationem auctoribus horum poematum præscripserunt, quem ii servare, neque umquam excedere deberent. Nam veteres illæ respublicæ ac civitates, ut aliæ fere omnes etiam hodiernæ, constabant ex hominibus inter vitium ac virtutem positis, neque examissim perfectis atque sapientibus: quos iccirco non solum honestorum, sed etiam turpium accurata imitatione ad studium virtutis, fugamque vitiorum erudire volebant viri gubernandi periti. Verum si nova quædam respublica existeret, qualis optari & mente concipi non difficile potest, videri & haberi fortasse non potest, cujus incolæ sint soli sapientes, aut saltem sapientiæ studiosi; docemur a Platone, qui reipublicæ hujusmodi formam & animo finxit, & scriptis delineavit, nullum in ea locum fore pravorum imitationi, illorum scilicet quos perturbationum impetus transversos agit, & a recta veræ virtutis via secum abducit. Propter-

pterea custodes hujus optimæ sanctissimæque civitatis dabunt operam sedulo, ut quibus imitandi provincia commissa fuerit, ad imbecillam ætatem formandam instituendamque, ii fortes tantum viros, temperantes, integros, incorruptos, liberales, justos, & reliquis virtutibus ornatos imitentur, eorumque præclara facinora carminibus includant, & populo audienda proponant. Nihil igitur pravum, nihil turpe, nihil quod a rationis norma discedat, iis imitari licebit: ne se ipsi primum, deinde auditores ac spectatores, hujusmodi minus honesta imitatione depravent. Solet enim hoc evenire facillime, ut imitatores vitia illorum paullatim contrahant in quorum imitatione occupati sunt. Non sinent igitur memorati custodes, ad eas ineptias cives suos confugere, ut ii quos esse viros oportet, mulierem imitentur, seu vetulam seu ætate florentem, quæ marito convicietur; vel de diis indigna proferat; vel ob formam, divitias, & alia fragilia bona superbe ac stolide ferociat: aut si forte in calamitates inciderit, ejulatum tollat, siue morbo aliquo corporis, siue amore, siue puerperii doloribus detineatur. Neque veniam dabunt imitandi fervos &

ancillas, qui quæve agant servilia & indecora. Neque viros ingenuos quidem, sed propter ignaviam, stultitiam, ceterasque animi labes, muliercularum & mancipiorum quam simillimos: qui nempe rixentur de rebus interdum minimi pretii, jurgia & contumelias jactent, modo ebrii modo jejuni obscæna loquantur, & reliqua peccent quæ homines insipientes & a philosophia penitus imparati peccare solent. Sed neque insanos imitari licebit in ea civitate, neque in fordidis artibus occupatos. Huc igitur omnis imitatio conferenda erit, ut probitatis imaginem quam accuratissime sermonibus suis imitatores effingant: si quid autem turpe & rectæ rationi minus consentaneum narrandum fuerit, id paucis verbis, & non sine aliqua significatione pudoris, faciant; ut, si possent, eam rem præterire atque obnubere silentio, quam describere aut enuntiare malle videantur. Excludentur itaque ab hac civitate tragici omnes & comici poetæ, qui mores multiplices, atque adeo malos inducunt, quum a nullius hominis imitatione abstineant, & sæpe ingenuis adolescentibus vitiorum exempla proponant, quæ mentibus pertinacius hærent quam exempla virtutum.

Ne-

Neque ipsi epici admittentur, qui narrationem sæpius interrumpunt, & alias personas loquentes inducunt five bonas five malas: numquam enim ea persona abjicienda erit quam nobis imposuit ipsa natura, quæ nos ad virtutem, ad honestatem, ad recti studium & amorem genuit; si homines, non hominum simulacra esse volumus.

Porro, quod paullo ante dixeram, rempublicam e sapientibus tantum vel philosophis constantem, fingi & optari quidem posse, haberi & videri fortasse non posse, id uberiori eget explicatione. Civitates ac respublicæ humano consilio atque ope fundatæ, quamquam optimis legibus ac saluberrimis temperentur, non tamen de sanctitate illa morumque integritate sollicitæ sunt quæ cives ab omni vitiorum labe puros & immunes præstet, ut non solum ab omni factorum dictorumque turpitudine diligenter sibi caveant, sed cogitationibus etiam suis modum imponant, ea semper animo volventes quæ gravia, quæ proba, quæ recta, quæ pudica sint: absolutam præterea perfectamque virtutem omni studio sectentur. Nihil igitur mirum si hujusmodi poematis faveant, quæ perturbationes moresque cor-

ruptos imitentur : populus enim ad vitia præceps his aliquantum detinetur atque molitur , ne ad crimina & scelera societati magis noxia mentem animi convertat. Est autem una Respublica non ab hominibus condita , sed a CHRISTO , Deo , Domino , ac Servatore nostro , instituta , *quæ non habeat maculam , neque rugam , neque aliquid hujusmodi* , (verba sunt D. Pauli ex capite 5. Epistolæ ad Ephesios) *sed sit sancta & immaculata* , quam Ecclesiam Catholicam appellamus . Hujus reipublicæ nulli civi , nulli nempe Christiano , per sanctissimas leges ab eodem Domino latas , turpe aliquid vel pravum facere , loqui , cogitare , comminisci , suadere , aut denique laudare licet , ac multo quidem minus quam in Platonis republica : ea enim , ut notum , multis & enormibus vitiis non carebat , cujusmodi est illud capitale de uxorum & liberorum communione . Sumus omnes qui hanc rempublicam constituimus , auctore D. Petro Epistola 2. capite 2. *genus electum , regale sacerdotium , gens sancta* : neque nos profanarum gentium pravæ consuetudines decere possunt , neque ulla turpium & obscænarum actionum imitatione indigemus ; quarum

rum potius imagines ita ex animis nostris delere nos oportet, ut ne tenue quidem illarum vestigium reliquum sit. Minus igitur Christianis Tragœdia opus, quæ tyrannorum impietatem, crudelitatem, avaritiam, libidinem commemoret ac spectandam exhibeat; quæ tranquillos animos proposita rerum atrocitate perturbet; quæ lacrimis, lamentis, ejulatu, luctu, terrore omnia misceat; inanibus curis & affectibus implicet auditores, eisdemque falsis & impiis sententiis haud raro in errorem inducat. Hæc tamen tolerari ac retineri fortasse possit, tametsi eas utilitates hoc tempore non pariat quas veteres Græci Romanique ex illa se colligere existimabant: pauci enim admodum sunt qui Tragœdia impensius delectentur, ac voluptatem ex fletu ac mœnore quærant; ut iccirco bonis moribus a Tragœdia vel nullum, vel minimum certe periculum immineat: nisi forte, ut poetæ Galli eam scribere consueverunt, naturam ipsius penitus immutantes, amoribus & mulierum illecebris tota scateat. Comœdia potius vulgaris, & Fabulæ quas Pastorales & Nemorense hodie appellare solemus, genus poematis partim ab Idylliis & Eclogis,

gis, partim a Satyrico Græcorum Dramate derivatum, merito apud probos & frugi homines infamia laborant. Hæc enim Dramata, ob nequitiam argumentorum, sententiarum lasciviam, locutionis corruptelam, jocorum frigus, histrionum improbitatem, incredibile est quantum ingeniis & moribus noceant, quam magnam animis adolescentium & puellarum pestem ac perniciem afferant, quam virtutis nervos elidant, hominemque, animal ad seria natum, futilitate ac levitate sua impleant. Nihil in præsentia dicam de vetere illa Græcorum Comœdia, quæ summos etiam in republica viros, gravissimosque philosophos maledictis nominatim appetebat, hominum inimica, vitiorum amica: quæ ab obscœnis verbis ac sententiis non abstinebat. id in Aristophane etiamnum videre possumus. Nihil de Plauto; qui poeta quamvis a M. Tullio Officiorum libro I. dicatur præstitisse eleganti, urbano, ingenioso, faceto jocandi genere; sæpius tamen in alterum illud incidisse videtur, illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum. Ejus profecto jocos, ut scurri- les, frigidos, e trivio petitos, ita notavit Horatius in Epistola ad Pisones (v. 270.)

At

*At nostri proavi Plautinos & numeros, &
 Laudavere sales; nimium patienter utrumque,
 Ne dicam stulte, mirati: si modo ego & vos
 Scimus inurbanum lepido seponere dicto,*

Legitimumque sonum digitis callemus & aure.

Quod judicium de tanto scriptore non Horatii solius, sed totius ætatis Augusti fuisse, suspicatur Franciscus Vavassor e Societate JESU, vir egregius, in libello De Ludicra Dictione. Illud enim sæculum, si quod aliud, eruditissimum fuit, omnique lepore ac urbanitate refertum; ut ex vetustis monumentis facile intelligere possumus. His prætermisissis, in eo potius immorabor, non temere antiquos Ecclesiæ Patres Comædiis ac Tragædiis illorum temporum infamiæ notam inuisse. Neque propter impietatem solum & superstitionem, hujusmodi poemata & spectacula reprehendebant, quod theatra Baccho & Veneri dicata essent, ut qui ad ea convenirent, falsis numinibus cultum atque honorem tribuere viderentur: sed etiam propter morum corruptelam, rerumque turpium ac flagitiorum doctrinam, quam spectatores e fabulis, præcipue comicis, hauriebant. Lactantii verba recitabo ex libro 6. Divinarum Institutionum cap. 26. In
scenis

scenis quoque, ait, nescio an sit corruptela vitiosior. Nam & comicæ fabulæ de stupris virginum loquuntur, aut amoribus meretricum; & quo magis sunt eloquentes qui flagitia illa finxerunt, eo magis sententiarum elegantia persuadent, & facilius inhaerent audientium memoriae versus numerosi & ornati. Item tragicæ historiæ subjiciunt oculis parricidia & incesta regum malorum, & cothurnata scelera demonstrant. Histrionum quoque impudicissimi motus quid aliud nisi libidines docent & instigant? quorum enervata corpora, & in muliebrem incessum habitumque mollita, impudicas feminas inhonestis gestibus mentiuntur. E Græcis Patribus, D. Joannes Chrysostomus præcipue, in theatra, ut & ludos scenicos, & Circenses, & Hippodromos, propter eandem causam vehementer invehi ac declamare solet. De hac re consulenda ejus Homilia 69. in Evangelium Matthæi cap. 21. item 62. ad Populum Antiochenum; denique alia in Psalmum 50.

Nunc illud considerandum est, utrum horum temporum Comœdia, quo pacto a Gallis & Italis excolitur, bonis & homine Christiano dignis moribus officiat, necne. De Italorum Comœdiis facillimum est judi-

dicare. Tot enim futilibus, ineptis, inurbanis, obscœnis, frigidis jocis abundant, ut nihil aliud propositum habere videantur nisi cachinnum pueris & mulierculis, aut hominum fœci vilissimæ, quacumque ratione excitare; quum tamen *risu inepto res ineptior nulla sit*, ut videtur Catullo. Nihil fane gravibus & viro dignis cogitationibus, nihil stilo perinde nocet, atque his Fabulis libenter & sæpius interesse: mimis enim & scurris audiendis, paullatim orationis gravitatem dediscimus, omniaque indecora pati & probare consuevimus. Hoc porro vitium levitatis & immodicæ *ἄφραπείας* a theatris in forum, in scholas, in curiam etiam, non sine pudoris detrimento, serpere ac diffundi videmus: plurimi enim dum fœria tractant, ridiculi, urbani, dicaces, cavillatores videri volunt. Sæculo quidem sextodecimo, bonis litteris valde florentibus, Italorum Comœdiæ hac in parte minus aliquanto delirabant: & in earum jocis minus frigoris & quisquiliarum animadverti poterat: nam ad veterum exemplaria componi plerumque solebant: *ἀσελγείας* tamen & improbitatis officinas recte vocaveris in argumentis, moribus, sententiis. Neque

que tamen existimandum est, solam in Comœdiis apertam obscœnitatem probæ ac pudicæ juventuti detrimento esse: sunt alia plura specie venustatis, elegantia, lepóris, humanitatis fallentia, insidiarum plena, veneni ac pestilentia, quibus poetæ nequam hoc tempore gratiam populi aucupantur, & moribus perniciem inferunt. Quid enim? an frequentius quicquam audias in hodiernis Comœdiis, Fabulis Nemorensibus seu Pastoralibus, Dramatis ad musicam accommodatis, poematum genere corruptissimo, quam pietatem, innocentiam, virtutem a personis colloquentibus derideri ac ludibrio haberi? peccandi licentiam semper colore aliquo excusari, vel jocis & facetiis obtegi atque elevari? Læditur profecto ab his verecundia, aut periclitatur saltem, omnibus libidinis atque intemperantiæ conatibus & dolis oppugnata & labefactata: verbis, inquam, & sententiis venenum sub melle celantibus, ex quibus, tamquam ex tenuissimo amictu aliquo, vitium satis pellucet, ac non obscura turpium voluptatum significatione mirabiles sui amores exfuscitat. Dictitant enim pessimi poetæ per histriones ipsis deteriores, utendum ætate esse;

se; vitæ fructum vel maximum in eo consistere, ut quis genio indulgeat, neque dulcia & voluptaria in senectutem differat; severitatem, gravitatem, pudorem, infamiæ fugam, religionis etiam curam, si diis placeat, res nempe injucundas, tristes, asperas, hominibus impedimento esse, quominus bonis præsentibus frui atque uti possint: abjiciendas propterea & seponendas, non secus ac onus gravissimum, & molestam sarcinam, sub qua ferentes laborent atque opprimantur. Addunt idemtidem, nihil prodesse formam virgini aut nuptæ, si amatoribus careat: mulieri cavendum esse, ne uno tantum laudatore aut cultore contenta sit: quot enim proci ad ipsam accesserint, tot eam pulchritudinis suæ ac venustatis certissimos testes habituram. Præterea dehortantur adolescentes, ne studiis & vigiliis pallorem contrahere velint, ne gloriæ splendore ducantur, ne senilem prudentiam præmature affectent: quæ res ipsos mulierculis odiosos, amoribus ineptos, hominibus elegantioribus graves omnino effectura sit. Alias ætates alia decere: interea dum sanguis fervet, dandam operam, ut lætitia, potu ciboque liberali, Venere, otio, somno
quam

quam longissime bona ætas protrahatur, contentis rumoribus & fabulis invidorum: hoc enim vitæ genere utentem vix intelligere quando obrepit senectus; quæ demum quum advenerit, memoriâ præteritarum voluptatum oblectari & recreari poterit. Cavendum itaque homini non stulto, ne illum aliquando pœniteat, se genium suum in vita fraudasse, bonaque sibi a natura oblata vel superbe abjecisse, vel imprudenter distulisse. His vocibus, his præceptis ex hæra Epicuri depromptis hodierna theatra fere personant: in hac schola erudiuntur adolescentes, hic docentur virgines a teneris unguiculis incestos amores meditari, hic adulteriorum exempla nuptis proponuntur; discunt enim, quomodo custodum & mariti cura falli possit, quomodo admittendi amantes, qua ratione species quædam exterior pudicitiae servanda sit, ac simul remotis arbitris libidini atque intemperantiæ frena laxanda. Hæc, proh pudor! spectantur promiscue ab omnibus apud Christianos, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus: quum præsertim eodem accedat musicæ & saltationis lenocinium, quo nihil ad virile animi robur

fran.

frangendum & enervandum accommodatius excogitari potest . Nam qui cantilenis & citharis immoderatus indulget , sicuti Plato animadvertit libro 3. de Republica , *πήκει ἔλθει , ἕως αὖ ἐκπήξῃ τὸ θυμὸν , ἔκτέμῃ , ὥσπερ νύκτα ἐκ τῆς ψυχῆς , καὶ ποιήσῃ μαλθακὸν αἰχμητὴν* : liquefacit & dissolvit animum , donec omnis illius vigor contabuerit penitus , tamquam si nervos ex illo exciderit , segnemque bellatorem effecerit . Plutarchus autem in eo commentario quem inscripsit ἐρωπικόν , scilicet *amatorium* , musicam & saltationem appellavit τῶ λόγῳ ἡδύσματα , *orationis condimenta* ; monuitque sapienter , ejusdem λόγῳ τὸ παιδαγωγόν , nimirum quod in oratione frugiferum est , atque ad erudiendum idoneum , his condimentis fieri κινητικώτερον , nempe magis efficax ad hominum animos permovendos : contra , quod in sermone βλάπτων est , videlicet noxium , & moribus perniciosum , fieri ἀφυλακτότερον , id est quod minus caveri possit . Evenit enim sæpius , ut impiæ , falsæ , impuræ sententiæ , metri , saltationis , harmoniæ lenocinio conditæ , impietatem , falsitatem , nequitiam suam facile occultent , & ad incautorum animos certius penetrent , illosque administra suavitatem omnino deprava-

vent: quemadmodum boleti, aliaque genera ciborum pessimi succi & alimenti, si condita, &, quod ajunt, emendata inferantur, avidissime ab edacibus devorari solent, iisque cruditatem, pituitam, febres, varios morbos, mortem denique adducunt.

Quæ tamen pestis capitalior, ut ajebat Q. Fabius Maximus, homini a natura data est, quam corporis voluptas? Hujus avidæ libidines, quum temere atque effrenate ad potiundum incitantur, homines ad omne malum facinus suscipiendum impellunt. Ne quid enim dicam de rei familiaris jactura, de morbis & languore intemperantium, de ceteris incommodis quæ ad singulos tantum vel ad privatas familias pertinent; nonne ex hoc potissimum fonte proditiones patriæ manant, rerumpublicarum everfiones, clandestina cum hostibus colloquia? cujus rei exemplum in Scylla, Nisi Megarenfium regis filia, Minois hostis amore capta, item in Tarpeja virgine Vestali, quæ arcem Capitolinam T. Tatius regi Sabinorum prodidit, quum eum deperiret, fabulæ atque historiæ prodiderunt. Porro, qui turpem voluptatem colunt, iimentem atque rationem, unum excellentissimum

mum Dei munus , quo separamur a feris ,
 obcæcant prorsus & perdunt . Cur igitur co-
 mici poetæ , vel similium Dramatum scri-
 ptores , in hac peste alenda , acuenda , am-
 plificanda , confirmanda , tantopere laborant ?
 quum etiam sine hujusmodi stimulis atque
 illecebris , homines ut in lucem editi ac sus-
 cepti sunt , in omni continuo pravitate ,
 & in summa opinionum perversitate versen-
 tur ? quod etiam Cicero agnovit initio li-
 bri tertii Tusculanarum Quæstionum . Co-
 micos quosdam videas poetas levioribus tan-
 tum vitiis , & vix nomine vitiorum di-
 gnis , mirum in modum infestos ; ceterum
 ad graviora & capitalia dormitantes & con-
 niventes . Molierius , verbi causa , Gallus
 Comœdiarum scriptor celeberrimus , (id o-
 ptime animadvertit Jacobus Benignus Bos-
 fuetius , vir dignitate , eloquentia , eruditio-
 ne pluribus aliis præferendus , in libello quo
 nostrorum temporum Comœdiam insectatur)
 Molierius , inquam , per causam deridendi
 suspiciones maritorum , & nonnullas femi-
 narum ineptias , id agit omni studio & con-
 tentione , ut uxores intelligant , quantum ra-
 tionibus earum conferre possit virorum per-
 fidiam illicitosque amores dissimulare : do-

cetque illas, si non præceptis, at exemplis tamen, adulterium adulterio strenue ac fidenter ulcisci. Nonne hoc est muscas & culices, ut ita loquar, persequi atque interficere; feris autem bestiis parcere, viperas & noxium quodque serpentium genus non solum intactum abire sinere, verum etiam alere, fovere, propagare? Nonne hoc est verrucæ, exanthemati, furunculo medicinam adhibere; vulnerum & ulcerum foetidissimorum curam abjicere, immo vero, tamquam veneno addito, insanabilia efficere?

Hæc est nostri sæculi præcipua labes, urbanitati ac morum elegantiae unice studere, summum illi pretium ponere: veram contra solidamque virtutem minimi facere, jocisque petulantibus apud populum in contemptum adducere; neque ea in peccatorum numero habere quæ cum quodam lepore committantur. Quasi aut homo bellus & elegans, ut appellant, non idem possit esse nequissimus, aut ulla in vitiis & criminibus elegantia fingi possit; quæ rationi, decori, ordini, rerum convenientiæ adeo graviter & manifeste repugnant. Quid vetat, esse aliquem doctum & solertem in palæstra, in armis, in equitando, saltando, ludendo.

dendo, pernoctando, cum feminis garriendo, alenda & disponenda coma, psallendo, cantitando, forbillandis potibus peregrinis; occupatum scilicet in nihil agendo: quæ studia sunt hodie adolescentium liberaliter educatorum: eundemque inscitia, vecordia, libidine, ignavia, otio, rerum omnium bonarum fastidio, & quæ hos mores plerumque consequi solet, stultissima superbia laborare? Huic igitur corruptelæ blanditur, hanc suadet, laudat, confirmat hodierna Comœdia, & si quod aliud poema est molle, effeminatum, illecebrosum. Nihil contra impedit, aut ego fallor, ut sit alius quispiam harum deliciarum paullo rudior, maximo tamen ingenio egregiaque animi virtute præditus, quicum priores illi comparati centum aut ducenti non aliter obruantur ac pæne evanescant, quam Pygmæorum exercitus cum Hercule congressus, aut *Veneri donatæ a virgine pupæ*, si eas ad simulacrum Jovis Olympici collocaveris. Hos tamen heroas levissimi poetæ modo aperte, modo latenter & quasi per cuniculos dictis oppugnant, & naso suspendunt: id quod olim pessimo exemplo Aristophanes adversus Socratem præstitit. Virgilii cultus

& victus ratio aulicis hominibus minus probabatur, si Horatium audimus Satyra 3. libri 1. quod is aliquantum rusticitate peccaret: Virgilius tamen vivit ad hanc diem scriptis editis immortalibus; reprehensores illi eorumque nomina penitus interciderunt. Horatii versus afferam de Virgilio:

*Iracundior est paullo: minus aptus acutis
Naribus horum hominum: rideri possit, eo quod
Rusticius tonso toga defluit, & male laxus
In pede calceus hæret: at est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam: at tibi amicus: at
ingenium ingens*

Inculto latet hoc sub corpore - - - -

Quæ quum ita sint, nihilominus comicæ improbitatis patroni dictitare non desinunt, verborum & sententiarum lasciviam, quibus amatores in Comædiis utuntur, ipso exitu fabulæ corrigi satis atque emendari. Hæc enim omnia, si eos audimus, ad nuptiarum bonum collineant; & in eo tandem, ut in portu aliquo, æstus juveniliū cupiditatum frangitur, & honestissime conquiescit. Nemo autem ignorat, Comædiæ solenne ac ratum esse in matrimonium definere. Sed hoc etiam desperatum perfugium illis obstruit Bossuetius paullo ante me.

memoratus . Animadvertit siquidem , amatorios , molles , impurosque sermones , quamquam eos conjugium sequatur , animis adolescentium labem inferre : qui scilicet amorum licentia & hilaritate capiuntur , matrimonium porro , ut rem tristem ac severam , oderunt ; quum viri & uxoris appellationem ad dignitatem pertinere intelligant , non ad voluptatem . Quod si nuptias non esse fugiendas existiment , id solum ex nuptiis appetunt & quærunt quod pudoris plenum , cum furtivis libidinibus commune , atque adeo erectæ indolis homini obtegendum & caute dissimulandum est . Contra autem fieri oportebat ; ut nimirum sanctitas matrimonii , & magnæ utilitates ab illo profectæ potissimum appeterentur ; mala quæ id bonum comitari solent vitio rerum humanarum , ab oculis , auribus , cogitatione quam diligentissime summoventur .

At si Comœdiarum auctores deinceps consulere moribus velint , atque his venenis abstinere , nemo Dramata illorum patienter audiet , nemo plaudet , nemo clamorem tollet : omnia statim frigebunt , nulla salis mica reliqua erit , ipsi soli in theatris relinquentur , & cum scriptore suo deferentur

... in vicum vendentem tus & odores,
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.
 Id verissimum est: non invitus fateor. Pec-
 cet hoc tempore oportet, aliorumque pec-
 catis faveat, qui comicus excellens haberi
 cupiat. Quum enim præter modum vitia
 creverunt, assentatores postulant, quorum
 fallaci oratione titillentur; objurgatoribus
 quidem ac reprehensoribus silentium impo-
 nunt. Fuit olim tempus quum populi ju-
 dicia non adeo perversa essent: propterea
 quod in hominum mentibus latent semina
 quædam & scintillæ virtutis atque honesta-
 tis. Hæc judicia jampridem corruperunt ne-
 quissimi poetæ, editisque turpibus fabulis,
 omni opinionum pravitate spectatores im-
 buerunt, ut jam nullo pacto ad sanitatem
 revocari posse videantur. Nihil igitur mi-
 rum est si Comœdia hæc recens tantopere
 adverfetur pietati ac philosophiæ, neque ul-
 la spes emendationis se se ostendat: quis e-
 nim lanam fuco medicatam elui umquam
 vidit, ac pristinum candorem recipere? Quo-
 circa facilius existimo poemata hujusmodi
 omnino tollere, ac theatra ipsa diruere, ut
 homines in posterum ineptire ac ridere no-
 lint, (quod monstri ac prodigii simile es-
 set)

set) quam ita scribere Comœdiam, ita populo spectandam proponere, ut ex ea civitas, virtus, honestas nihil detrimenti capiat. Periculum tamen faciendum censeo ab iis qui multum ingenio ac iudicio valent, num Comœdia scribi possit *quæ miscat utile dulci Lectorem delectando pariterque monendo*, atque adeo viris gravibus & simul juventuti placere possit, rerum ac verborum turpitudine omni procul amota, jocorum delectu habito, ceterisque servatis quæ poetam frugi servare oportet. Si quis hoc in genere se exerceat, solidam & veram laudem consequi poterit: novam enim viam ingredietur, a paucissimis adhuc tentatam, & sibi, quod agebat Lucretius, jure accommodaverit,

*Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo; juvat intégros accedere fontes,
Atque haurire, juvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam
Unde prius nulli velarint tempora Musæ.*

Facillimum enim est vel mediocribus ingeniis vetitos amores, lenocinia, ferviles obscœnosque sermones, joca illiberalia, impura denique argumenta in scenam inducere: omnia hæc vulgata sunt ac trita; cui enim

non dictus Hylas? At risum excitare simulque pudori & bonis moribus parcere: vitia non docere fingendo, sed irridendo in contemptum & odium adducere, id vero excellentium poetarum fuerit, qui ex difficili & laborioso, eodemque utilissimo scribendi genere gloriam quærant. Hæc habui quæ de re longe gravissima, quantum præsentis instituti nostri ratio sinebat, breviter dicerem; non quod pravam theatrorum consuetudinem mutatum vel emendatum iri sperem: hoc enim pusillis viribus nostris opus est profecto majus: verum ut id quod sentio, lectoribus meis candide aperirem, ac simul Christiani doctoris officio fungerer, qui nefario scelere se obligaret nisi ea quæ sunt in artibus & disciplinis fidei suæ commissis vitiosa, reprehendere ac notare, sed probare potius, vel etiam silentio præterire vellet.

CAPUT VIII.

Ilias atque *Odyſſea*, duo poemata *Homeri*, tamquam speculum vitæ humane, ex *Horatii* ac *Jani Vincentii Gravinae* sententia proponuntur, & accuratius examinantur. *Ilias* reipublicæ imaginem & civilium negotiorum repræſentat: *Odyſſea* res domesticas, & consuetudinem privatorum. Hoc examen latissime persequimur. Cur *Homerus* improborum etiam mores interdum expreſſerit. *Comœdiæ* nonnumquam bonos imitantur. *Dithyrambi* & *Nomi* quales personas imitarentur. *Athenæi* locus explicatus. *Tragœdiæ* & *Comœdiæ* præcipua differentia. *Philosophici* mores tragicis personis non conveniunt.

DEINCEPS pulcherrimum exemplum emendationis morum, & purgationis affectuum, duo poemata *Homeri*, nempe *Iliadem* atque *Odyſſeam*, statuere decrevi, ut magis magisque utilitas eluceſcat quæ ex optimorum poetarum lucubrationibus colligi poteſt. *Homerum* enim tragicorum parentem exiſtimavit antiquitas, eumque *Polemo philosophus* ἐπικὸν Σοφοκλέα, epicum *Sophoclem*,
ap-

appellare solitus erat. De hoc summo poeta vere pronuntiavit Horatius Epist. 2. lib. 1.

*Trojani belli scriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romæ, Præneste relegi:
Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile,
quid non,*

*Plenius ac melius Chrysippo & Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula qua Paridis propter narratur amorem,
Græcia Barbariæ lento collisa duello,
Stultorum regum & populorum continet æstus.
Antenor censet belli præcidere causam.*

*Quid Paris? ut salvus regnet, vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peliden festinat & inter Atriden.
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.*

*Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi.
Seditione, dolis, scelere, atque libidine, & ira
Iliacos intra muros peccatur & extra.*

*Rursus quid virtus & quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulixen.*

*Qui domitor Trojæ, multorum providus urbes
Et mores hominum inspexit, latumque per æquor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa*

Pertulit, adversis rerum inmersabilis undis.
Si

Sirenium voces, & Circæ pocula nosti:

Quæ si cum sociis stultus cupidusque bibisset,

Sub domina meretrice fuisset turpis & excors:

Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Nos numerus sumus, & fruges consumere nati,

Sponsi Penelopæ, nebulones, Alcinoique

In cute curanda plus æquo operata juventus:

Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &

Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.

Homero igitur propositum fuit duabus fabulis humanam vitam describere. Ac primum in Iliade reipublicæ imaginem & civilium negotiorum, tamquam in tabella pictam, repræsentare instituit: deinde in Odyssæa res familiares & consuetudinem privatorum. Illic bella, magistratum rationem, artemque gubernandi; hic patrum, matrum, filiorum, fervorum ingenia, & ὅλῳ τῷ οἰκονομικῷ, totam familiæ curam, diligenter expressit. Homeri porro temporibus (quod animadvertit Janus Vincentius Gravina) Græcia omnis divisa erat in parvas civitates, five respublicas, quarum singulæ suum sibi regem præficiebant, eique non immoderatam, sed patriis legibus definitam circumscriptamque potestatem tribuebant: ab his autem legibus eorum gubernatio pendere omnino debebat, teste

teste Dionysio Halicarnasseo. Propterea Ho-
 merus illos justitiæ legumque administato-
 res appellavit. Ad hos pertinebat bella ge-
 rere, civium controversias disceptare, jus
 dicere, sacris præesse. Amor vero liberta-
 tis, quo unusquisque populus flagrabat, me-
 tus potentiæ quum finitimorum, tum etiam
 suorum regum, sæpenumero discordiam at-
 que inimicitias inter vicinos populos, nec-
 non inter regem & populum excitabat. Ho-
 merus iccirco, qua erat animi sagacitate,
 quum prævideret, ex his fontibus, discor-
 dia nempe civitatum, & multitudine impe-
 rantium, perniciem Græciæ aliquando ortum
 iri, gentem suam edito poemate admonere
 voluit, quam tristis esset exitus discordia-
 rum, & rursus, quantæ utilitates in uni-
 versos derivari possent si omnes Græcorum
 civitates animis & opibus inter se conjun-
 gerentur: futurum enim ut Asiaticorum re-
 gum potentiæ, quæ ipsos tandem oppressu-
 ra videbatur, facilius obsisterent ac repu-
 gnarent. Propterea finxit, quo tempore A-
 chilles iratus fuit Agamemnoni, & fociis
 auxilium denegavit, superiores a pugna sæ-
 pius discessisse Trojanos: postquam vero ini-
 micitias uterque deposuissent, victoriam pe-
 nes

nes Græcos fuisse. Vidit etiam eximius poeta, interitum populorum a certaminibus, perturbationibus, privatisque studiis magistratum plerumque originem ducere: hæc autem e parvis admodum feminibus erumpere solere, puta ex amoribus, & ex ea quæ amores comitatur æmulatione ac rivalitate: hi enim morbi animorum ita firmas radices agunt, ita late serpunt in dies, ut a singulis hominibus in familias transeant, ac toti deinceps reipublicæ communicentur. Sapienter igitur Homerus & belli originem a raptu mulieris induxit, & offensum Achilli Agamemnonem commentus est, quod is Calchantis auctoritate usus, exercitui pestilentia afflicto persuasisset, restitui oportere Chryseidem patri Apollinis sacerdoti, ut interitus a populo depelleretur: & rursus Achillem ab Agamemnone dissidentem, quod Agamemnon a viro fortissimo præmium victoriæ Briseidem puellam pro imperio abripuisset. Qua injuria commotus Achilles diutius a pugnando abstinuit: unde Græcorum calamitates, ac Trojanorum victoriæ: donec Briseide restituta, Achilles Patroclum amicum, ab Hectore Trojano interfectum, ulciscendi cupidus, Agamemnoni reconcilia-

re.

retur: ex quo magna fit rerum commutatio. Ostendit enim Homerus, homines virtute præstantes a superbis regibus prospera fortuna utentibus fere contemni; summis autem ac difficillimis reipublicæ temporibus rationem illorum demum haberi: proposito Agamemnonis exemplo, qui quum ad incitas redactus esset, tum demum a contumacia & ferocitate desistit, ac de Achille placando incipit cogitare. Hinc porro colligi facile potest, suis quemque studiis & perturbationibus, magis quam publicæ utilitati obsecundare: præterea odium, & pænæ de inimico sumendæ cupiditatem affectus esse ambitione ipsa potentiores. Jam in senatu & consilio Trojanorum videas ab Homero describi malorum vim, & adolescentiæ temeritatem. inducit enim viros ætate provectos & gubernandi peritos, in deteriorum & juniorum sententiis turpiter acquiescentes: quum enim de reddenda Helena deliberetur, Paridis cupiditati & factioni obsequuntur etiam prudentes: verentur enim omnes, adolescentis impulsu, ne reddita & remissa muliere, timoris & ignaviæ nota Priami familiæ ac Trojanorum imperio inuratur. Delirare autem, & Pa-

ridi

ridi gratum facere, non sine magna mercede contingit senatoribus ac toti populo: ex hoc enim fonte mors Hectoris, &, quod mortem Hectoris consecutum est, urbis excidium manifesto fluxerunt.

Quoniam vero ea quæ in terris gererentur, ex æternis & fatalibus causis apta & suspensa esse credebantur, Homerus propterea fingit studia, contentiones, odia, dissidia, jurgia, discordias deorum, dum scilicet hi Græcos, illi Trojanos victoriam adipisci volunt: quo fane commento dici vix potest, quam erudite ac sapienter totam reipublicæ administrationem ob oculos legentium posuerit. Hoc enim pacto videmus quomodo potentiores in civitate, infirmioribus vel faveant, vel adversentur: videmus, bonorum consiliorum fœdos exitus, & malorum prosperitatem non ab hominum arbitrio, sed a nutu fortunæ plerumque pendere: videmus, neque copiis, neque præfidiis, neque virtuti militum, neque prudentiæ imperatorum ita fidendum esse, quin belli suscepti causa exploretur, honesta turpisne sit, ac Deo præterea supplicetur, justitiæ amatori, & victoriæ datori. Existimant viri doctissimi nonnulli, vitio haud vertendum

esse Homero, quod deos hominum similes effinxerit, nimirum iratos, obtrectantes inter se, aliisque pluribus perturbationibus obnoxios: ajunt enim, culpam in ea sæcula potius conferendam esse; quibus rudes homines, & nondum subtiliore doctrina exculti nullam deorum notionem habere possent nisi ab imaginibus hisce corporeis adjuti & condocesacti fuissent. Deinde animadvertunt, Homerica numina nihil aliud esse aut significare, quam varias & multiplices rerum universitatis notas & proprietates: quæ simul sumtæ, omnes mundi partium naturas & *εἰδῶς* exhibeant, itemque morum & affectionum *χαρακτῆρας*. Immo, ut acutiora ingenia id quod res esset suspicari, & ad medullam fabulæ penetrare possent, deos induxit Homerus peccantes aliquando, & diis hominibusque indigna perpetrantes: ita enim cordatis lectoribus manifestum fiebat, illos revera deos habendos non esse: nihil enim pravum, scelestum, flagitiosum cadit in divinam naturam. Qua sane ratione plures Homerici nodi, multaque antiquorum poetarum ænigmata expediri & dissolvi possunt. Nam quotiescumque Homerus non fabulose aut poetico more, verum serio & ex ani-

mi

mi sui sententia locutus est, unum Deum posuit, eumque omnia tempora & loca pervadentem, nullis finibus circumscriptum, rerum omnium & naturarum auctorem; cuius personam interdum Jovi gerendam tradit: præcipue quum eum diis reliquis validiorem facit: ut loco illo quem locum Plato accurate perpendit, ubi catena quædam aurea in terras a Jove demissa commemoratur. Quicquid vero in rebus humanis quotidie, vel statis temporibus contingit, bella, pax, imperiorum ortus & occasus, id omne, si Homerum audimus, divino decreto examussum respondet; ea ratione scilicet, ut homines, qui singuli a variis cupiditatibus ad varios fines ipsis propositos feruntur, omnes tandem, quamquam diversis itineribus, conveniant eodem: ad fati scilicet (ut iis temporibus loquebantur) seu divinæ voluntatis calcem ac terminum. Hæc autem fatalis necessitas tantam vim habere putabatur, ut neque ipse Juppiter Sarpedonem filium a morte subtrahere potuerit, quum maxime optaret: propterea quod Jovis potestas fato connexa erat, fatum porro vetabat, Sarpedonem amplius vivere. Sic Hectore paullo post morituro, Juppiter

antea bilancem appendit, in qua Achillis & Hectoris fata posuerat: eventum deinde ad eam partem impellit quo suopte pondere stateræ vectis inclinat. Quum autem Hectoris fatum præponderet, nutui ac ponderi obsequitur princeps deorum: scilicet a prior decreto suo non discedit. Leguntur hæc apud summum poetam Iliados libro 22. Præter hanc casuum humanorum cum divinis decretis conjunctionem, tribuit Homerus unicuique hominum facultati, studio, indoli numen suum peculiare: quo nihil aliud significare voluit quam externarum caussarum dissimilitudinem, unde in diversis hominibus diversos quoque effectus, cupiditates, voluntatum inclinationes prodire necesse est. Lascivos igitur & salaces in Veneris tutela esse comminiscitur, ingeniosis Minervam, iracundis & furiosis Martem, aliis alia numina præficit, quæ cujusque ingenium temperent ac moderentur. Hæc deorum & hominum *συμπλοκή* (ut de explicatione doctrinæ hujus, quam in se continet, nihil dicamus) poetæ præterea adjumento est in colligandis nodis & dissolvendis, in varietate modorum adhibenda, in augendis & extollendis rebus assumpta specie divinitatis.

Ex

Ex hac porro commixtione, incredibile est, quis consensus fabularum & cogitationum oriatur, quam ipsi naturæ conveniens, quam utilis, quam jucundus & admirabilis. Fatemur quidem libenter, si falsa hæc numina ab homine Christiano in poematis inducerentur, piaculum fore ac flagitium non ferendum: vera enim religio nostra ab hujusmodi superstitione longissime abhorret, ejusque maxime diversæ sunt præceptiones; poetas vero illorum temporum hæc fabulæ non dedecebant, quod nempe iis res esset cum auditoribus errore imbutis, quibus parentes, nutrices, pædagogi, magistri olim persuaferant ita esse ut poetæ canebant. Hæc omnia igitur apud veteres, quamquam falsa, veri tamen similia erant, propter opinionem hominum mentibus anticipatam: & poetæ laudabantur qui ea carminibus apte inferuissent. Nam ex poematis Homeri atque Hesiodi, sacrorum ritus, & religionis rudimenta depromere atque haurire soliti erant: ipsasque deorum imagines pingebant fingeantque ut poetæ illi monstraverant, verbisque delineaverant. Id, præter alios, animadvertit Herodotus in Euterpe. Sic igitur a viris doctissimis defenditur

ditur HomERICA ratio, qua dii cum hominibus miscentur, iisque humanæ cupiditates, turbidique motus animorum tribuuntur. Quid vero de hac re sentiendum sit, alio fortasse tempore ac loco diligentius investigabo.

Venio nunc ad alterum Homeri poema, quod inscripsit Odyssæam. In eo scilicet Homerus *Ὀδυσσεύς*, id est Ulixis, labores, itinera, calamitates, infortunia, pericula, & quod præcipuum est, prudentiam & solertiam lectoribus considerandam proponit. Absolutum vitæ privatæ exemplar effingere voluit, in quod homines, tamquam in speculum, intuerentur. Inde enim elucet sapientia, non umbratilis & delicata; cuiusmodi est philosophorum, qui a publicis negotiis remoti, disputationibus parum utilis tempus terunt; sed ex usu rerum collecta, & legum morumque variorum cognitione. Ex eodem poemate depromi possunt arma & remedia contra fortunæ vim: docemur enim, felicitati nos credere non oportere; quod fluxæ & instabiles omnino sint opes atque potentia: neque rebus afflictis desperandum esse; quod fiant sæpenu-
mero subitæ commutationes, & jacentes ex-
citen-

citentur, superbi deprimantur. Iccirco Uli-
 xes ventorum impetu agitatus, multis un-
 dique cinctus periculis, tot tempestatum
 sævitie a patriæ finibus prohibitus, num-
 quam tamen animo deficit, sed magis ma-
 gisque vim colligit, ut adversis rebus su-
 peresse possit, secundis interesse. Postquam
 enim ex insula Calypsus vela solvit, post-
 quam Circes dolos, Polyphemi & Ciconum
 immanitatem, Sirenum illecebras evasit, i-
 pso maris æstu ad Phæacum litora delatus
 est, ubi Nausicæ regiæ virginis officiis re-
 creatus, & ab Alcinoο puellæ patre comi-
 ter & magnifice hospitio exceptus, tandem-
 que cum sociis, navi, ac muneribus do-
 mum remissus fuit. Vix autem ædes suas
 attigerat, quum ei graviores calamitates,
 majora pericula se se obtulerunt. Nova i-
 gitur fortitudine munitus, novis consiliis
 instructus, Ulixis personam caute dissimu-
 lavit, alienamque sumsit, facie ac vestibus
 commutatis: hoc pacto licuit ipsi commode
 procorum licentiam & lasciviam, rei fami-
 liaris conditionem, domesticorum perfidiam,
 filii diligentiam, uxoris constantiam, Eu-
 mæi probitatem, tutiores denique ultionis
 vias circumspicere atque observare. Porro

in Odyſſea Circe illa venefica voluptatis naturam declarat, quam immoderate appetentes, & ſine ductu rationis, ex hominibus vertuntur in feras: quod fociis Ulixis eveniſſe narrat poeta, quum temere & effrenate ad potiundum incitarentur. Contra, qui mentis compotes atque intelligentiæ ſunt, qualem Ulixem Homerus inducit, ii noverunt voluptatem defæcare, & quod in ea purum & innoxium eſt a peſtilenti & venenato ſeparare. Propterea Ulixes a Mercurio *μῶλυ* herbam dono accipit, quæ *παρὰ τὸ μωλύειν τὰς νόσους* dicta eſt, nempe a ſedandis & mitigandis morbis: acumen vero mentis & ſagacitatem ſignificat; cujus ope Ulixes Circe potitus eſt, verum Circes dolis non ſe paſſus eſt circumveniri, quum ſibi prudentiam ſubſidio comparaffet.

Penelope in eodem poemate indolem & mores mulierum, graphice admodum pictos, exhibet conſiderandos. Pudicitix quidem laude illa inſignis eſt, ac fide adverſus maritum: nihilominus quum de vita ejus abſentis certior fieri non poſſet, noluit umquam ſibi viam præcidere in alteram familiam nubendi: procos igitur bona ſpe lactabat, ſed eos interea ſuſpenſos & in-

cer-

certos detinebat, donec nuntii non fallaces de Ulixē allati fuissent. Illi vero in tantam expectationem adducti, ne omnino deciperentur, Ulixī rem strenue comedebant, quod sæpe queritur ejus filius Telemachus: & in ipsis ædibus absentis ludo vacabant, convivia agitabant, comissabantur, ancillis ad libidinem abutebantur. Et quamquam Antinous interdum præter modum lasciviret, seque insolentius jactaret, adeo ut mater familias ferocitatem ejus, apud familiares vehementius improbaret, ei-que coram irasci sæpius videretur; ea tamen animo vix dolorem ullum capiebat, nec mali remedium quærebat. Hi enim sunt mores mulierum; peti atque amari gaudent, incommoda libenter ferunt quæ a pulchritudine sua oriri vident, amatores & procos, tametsi graves nonnumquam & molesti fuerint, a se non dimittunt. Atque hæc non impudicarum solum, sed etiam castarum vitia sunt: quæ quamvis aut nulli, aut uni viro tantum, animum addixerint, multis placere non nolunt. Hinc vero certamina, infidiæ, vulnera & cædes: quibus malis omnibus innuptæ aut viduæ puellæ obviam ire ac mederi facile possent, si volun-

luntatem suam aperte professæ, rivalium adolescentium spem abrumperent atque præciderent.

In Odyssæa porro Physicæ quædam femina occurrunt; quod ex Protei fabula præsertim cognoscere licet, sub quo tegumento materia communis rerum omnium delitescit: præterea, ex conflictu ventorum, cum quo tempestatum causas omnes Homerus conjunxit. Hujusmodi autem Homericas ἀληγορίας Plutarchus in primis, atque Heraclides Ponticus persecuti sunt. Existimo, satis intelligi posse, quam recte Homeri poemata speculum vitæ humanæ, & universitatis rerum imago a veteribus appellentur: & quantæ utilitates in cujusque mores, in familiam, in rempublicam a studiis poetarum, si ea sancte, graviter, atque Homericò more instituantur, derivari possint.

Ceterum, cur dixerit Aristoteles in libello superstitè de Re Poetica, Homerum viros frugi ac virtute præditos in suis carminibus imitatum fuisse, etiam atque etiam investigandum est. Nonne satis constat, in Iliade, Therisitæ ac Dolonis mores, improborum ac nequam hominum, graphice express-

pressos? tum in Odyssæa, Polyphemi Cyclo-
 pæ, Iri, Melanthii, & procorum Pene-
 lopes, qui Ulixis patrimonium devorabant,
 multaque alia turpia & prava committe-
 bant? At, quamquam manifestum est, Ho-
 merum diligentiam aliquam posuisse in de-
 teriorum etiam moribus factisque exprimen-
 dis: (poetarum enim munus est materiam
 omnem quæ ipsis oblata fuerit, ornare at-
 que expolire, dummodo ea ornamentum
 suscipere possit) nihilominus propositum fuit
 summo poetæ in Iliade imitari Achillem,
 & magni atque invicti animi virum, præ-
 ditumque mira fortitudine lectoribus exhi-
 bere: in Odyssæa porro, altero poemate,
 Ulixem, laboriosum hominem, experientem,
 cordatum, rerum peritum, qui calliditate
 sua & prudentia e summis periculis evase-
 rit. Quapropter ad hujusmodi præcipue ex-
 cellentium virorum imitationem incubuit
 Homerus, qui primas obtinent in ejus poe-
 matis: hos tamquam virtutum exempla o-
 mni posteritati proposuit: neque tamen alios
 neglexit, qui secundarum ac tertiarum
 quodammodo partium dici possunt. Nam &
 vitia descripta id utilitatis habent, ut eo-
 rum comparatione virtus elucescat magis;
 & ea-

& eadem cum virtute collata malitiam ac turpitudinem suam apertius prodant.

Quemadmodum autem heroici poetæ imitantur præcipue meliores, tametsi a deteriorum imitatione non prorsus abhorreant; ita in Comædiis usuvenit ut quamquam eæ in plebejis personis, & fordidis moribus exprimendis plerumque occupentur, nonnumquam tamen & bona hominum ingenia imitentur, & illustres personas in scenam inducant. Quod si non parce atque obiter fiat, sed magno studio & data opera, Comædia naturam suam & nomen amittet, quasi, ut Horatius ait,

Diversum confusa genus panthera camelo.

Hujusmodi est Amphitruo Plautina, cujus Dramatis argumentum sane comicum & lascivum est, personæ tamen tragicæ potius quam comicæ, nempe rex Amphitruo, & præterea dii Juppiter & Mercurius. Quod vitium animadvertit, atque ingenue confessus est auctor ipse in prologo ejus Comædiæ, Mercurium ita loquentem inducens:

*Nunc quam rem oratum huc veni primum
proloquar,*

Post argumentum hujus eloquar Tragædiæ.

*Quid contraxistis frontem? quia Tragædiam
Dixi*

*Dixi futuram hanc? deus sum: commutavero
Eandem hanc, si vultis: faciam ex Tragœdia
Comœdia ut sit, omnibus iisdem versibus.*
& paullo post:

Faciam ut commixta sit Tragicocomœdia:

Nam me perpetuo facere ut sit Comœdia,

Reges quo veniant & dii, non par arbitror.

*Quid igitur? quoniam hic servos quoque
partes habet,*

Faciam sit, proinde ut dixi, Tragicocomœdia.

Quemadmodum autem in argumentis Comœdiarum, ita in Lyrico genere poeseos aliquando mutatum est. Nam quum Dithyrambi & Nomi plerumque in divinis laudibus versarentur, eaque imitatione gaudent quæ meliores exprimit atque ob oculos ponit, inventi tamen sunt Timotheus & Philoxenus, qui huiusmodi poemata ad materiam humiliorem devocarent, puta ad ignavos, voluptarios, & voraces homines imitandos. Timotheus nimirum Persas induxit descripsitque, nationem luxu perditam, ut omnibus notum: Philoxenus autem Cyclophas, ebriosos & mira ingluvie, ut constat ex Homeri Polyphemo in Odyssæa, & ex Cyclope, Dramate Euripidis Satyrico. Neque enim Petro Victorio assenti-

tiri

tiri possum, in Commentario ad librum Aristotelis de Re Poetica existimanti, Persas a Timotheo summis laudibus celebratos: quæ sane explicatio, meo iudicio, pessima est, atque a mente Aristotelis abit quam longissime. Quomodo enim Timotheus tam graciosus apud populares suos, & non potius odiosus & intestabilis fuisset, si Persas Græcorum inimicos, & cum quibus Græci non de imperio tantum assidue certabant, sed etiam utri essent ac viverent, carminibus extollere atque ornare, in animum induxisset? Enimvero Athenæus, ut ceteros omittam, Timotheum & Philoxenum civibus suis gratissimos fuisse, non obscure significat lib. 14. Δειπνοσοφιστῶν, his verbis: Μετὰ δὲ ταῦτα τὸς Τιμοθέου & Φιλοξένου νόμους μανθάνοντες χορεύουσιν κατ' ἐνιαυτὸν τοῖς Διονυσιακοῖς αὐληταῖς ἐν τοῖς θεάτροις. id est: *Postea quum Timothei & Philoxeni modos perdiderint, ad tibias in theatris quotannis saltant per Bacchanalia.* Quo tamen loco Athenæi, ne quid dissimulem, posset aliquis vocem νόμους, *Nomos* poematis genus Dithyrambo affine, non *modos* interpretari; ut scilicet Timotheus atque Philoxenus non Dithyrambos tantum, sed *Nomos* etiam componere

nere soliti essent, quos diebus Bacchi festis universi cives ad tibias canerent atque saltarent. Si quis tamen contendat, vertendum esse *modos*, adhuc tamen modi carmina ipsa significare poterunt: modi enim sunt & poetarum & musicorum. Certe carmen Horatii sæculare Ode 6. libri 4. quo laudes Apollinis & Dianæ continentur, a pueris puellisque patrimis ac matrimis cantatum fuit. In eo porro carmine hæc leguntur:

Nupta jam dices: Ego diis amicum,

Sæculo festas referente luces,

Reddidi carmen, docilis modorum

Vatis Horatî.

Hæc differentia quæ sumitur a personis, Tragœdiam ipsam a Comœdia distinguit: nam Tragœdiæ id proprium est, ut meliorum actiones, mores, orationem exprimat; Comœdia vero semper occupatur in deterioribus ob oculos ponendis; deterioribus, inquam, & improbis magis quam qui nunc vivunt. Propositum enim videtur esse Tragœdiæ honesti speciem effingere, qua spectatores ducantur: tametsi enim atrociora facinora sæpe in Tragœdiis contineantur & commemorentur, eo tamen res perducitur proce-

procedente fabula, ut qui scelera illa perpetraverunt, diis iratis pœnas persolvant. Neque tamen tragici poetæ personas primarum partium eligunt pessimas, & sceleribus contaminatas, verum quæ impotentia aut animi perturbatione peccaverint, vel etiam malorum dæmonum impulsu; quibus personis propterea ignosci potest. Habent igitur vitia quædam hujusmodi personæ; non enim sapientes ita sunt ut sapiens ille Stoicorum, neque illarum virtutes philosophicæ finguntur, & ad amussim exactæ; ea tamen vitia magnam & erectam indolem suapte natura sequuntur. Verbi causa, reges & duces beneficentiam exercent, gloriæ cupiditate fervent, subjectorum commoda procurant, hostes a finibus depellunt, imperium propagant, supplicibus parcunt, illiberalem quæstum plerumque oderunt, alia denique animi bona possidere solent, quæ aut sint virtutes, aut saltem virtutum adumbratæ similitudines: iidem nihilominus injurias patienter ferre nesciunt, superbo & elato animo sunt, & ut Græci loquuntur, μέγα φρονῶσι: nam, auctore Sallustio, *superbia commune nobilitatis malum*: graviter irascuntur, cupidissime ultionem appetunt, cujus
 ut

ut compotes fiant, interdum ad fraudem & crudelitatem prolabuntur: præterea, quod iis abunde omnia suppetant, lasciviunt haud raro, & mulierum amoribus indulgent. Hi sunt mores ἀρχόντων καὶ τυράννων. Quod si veris virtutibus præditi essent, jam in Tragædiis principem locum habere non possent: verum enim est quod inculcabat Epicurus, *Sapienti raro admodum intervenire fortunam*. Nimirum pertinet ad sapientem vitia & peccata studiose vitare, animi perturbationibus modum imponere, easque in officio continere: si qua inciderint adversa & perpeffu aspera, forti pectore tolerare: errores quibus humana natura obnoxia est neque valde mirari, & quamprimum, si possit, emendare: eundem semper vultum servare: divitias, paupertatem, gloriam, ignobilitatem, vitam postremo ac mortem eodem loco habere, ac numquam a statu tranquillitatis abduci. Homini porro sic affecto nullæ occurrere possunt calamitates, quales in theatro spectare ac dolere consuevimus. Personis itaque primarum partium non sunt in Tragædia, sapientium mores temere tribuendi. Arrianus profecto libro 1. Disputationum in Epictetum capite 4. cen-

set, si motus animorum auferantur, nullam reliquam esse Tragœdiam. Τὶ γὰρ, inquit, ἄλλο ἐστὶ Τραγωδία, ἢ ἀνθρώπων πάθη τεταυμαστότων καὶ ἐκπὸς, διὰ μέτρα ποιῶν ἐπιδεικνύμενα; Quid enim aliud est Tragœdia, quam perturbationes hominum, externas res admirantium, metro ejusmodi ostensæ?

CAPUT IX.

Poetæ, qui frugi esse velit, abstinendum esse ab omni rerum & verborum turpitudine: a convicio præterea & maledicto. Satyra ἐλεγκικὴ philosophia. Non est ab adolescentibus scribenda. Poetarum adulatio quam turpis & perniciofa. Quanta sit auctoritas in Fabulis, & vis ad populum permovendum. Fabulam a mendacio longe differre. Solius Philosophi est recte Fabulas commisceri. De Poetarum vitiis plura.

DIXIMUS, poetæ munus esse ut virtutem doceat administra voluptate, ac fabularum delinimentis. Quæ docendi ratio a barbaris quidem & ineptis hominibus contemni ac reprehendi solet: veteribus tamen Socraticis, qui omnem philosophiam

phiam pepererunt, in deliciis atque amoribus fuit. Quamobrem divinus Plato (quod animadvertit Daniel Heinſius libro 2. de Satyra Horatiana) quum intelligeret, a nuda ſimplicique oratione, quæ ad docendum tantummodo ſit comparata, mores & affectiones non ſatis exprimi, adeoque minorem longe delectationem ex illa percipi, Dialogis philoſophiam tradere cœpit, ac poetica imitatione uti voluit. Quo ſcribendi genere ita excelluit, ut poetarum vel optimorum palmam dubiam feciſſe videatur. Propterea Horatius in Sermonibus, non ſolum virtutem docere, & vitia reprehendere aggreſſus eſt, quemadmodum poſtea Juvenalis; verum etiam mores ipſos bonorum & a recto etiam aberrantium, veris coloribus delineandos & imitandos ſuſcepit: ut eodem tempore moneret lectores, atque honeſtiſſima voluptate perfunderet. Hanc porro docendi rationem ineunti poetæ ab omni rerum & verborum obſcœnitate abſtinendum eſt, quæ mores adoleſcentium corrumpat: tum a convicio & maledicto, quo cives nominatim appetantur; nec veteris Græcorum Comœdiæ, procacis nimium atque impudentis, veſtigia legenda ſunt. Acerbis

enim carminibus tantum abest ut vitia hominum corrigamus, & civitati profimus, ut potius turbas excitemus, & si quis reliquus in peccantibus pudor est, eum depellamus penitus & profligemus. Meminerint poetæ horum versuum Horatii ex Epistola 1. lib. 2.

*Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter: donec jam sævus apertam
In rabiem verti cœpit jocus, & per honestas
Ire minax impune domos. doluere cruento
Dente laceffiti. fuit intactis quoque cura
Conditione super communi. quin etiam lex,
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine
quemquam*

*Describi: vertere modum, formidine fustis
Ad bene dicendum, delectandumque coacti.*
Non diffiteor, τῆς ἀρετῆς rudimentum esse τῷ
τῆς κακίας ὑπεξαίρεσιν: & qui bonus aliquan-
do sit futurus, eum a pravis habitibus ex-
stirpandis rem incipere oportere. Boethius
id eleganter monet aptissima similitudine,
libro 3. de Consolatione Philosophiæ Me-
tro 1.

*Qui serere ingenuum volet agrum,
Liberat arva prius fruticibus,*

Falce

Falce rubos filicemque refecat,

Ut nova fruge gravis Ceres eat.

Pervulgatum est illud Flacci:

Virtus est vitium fugere, & sapientia prima

Stultitiâ caruisse -- --- ----

Quapropter Satyra καθαρτική quædam & ἐλεγκτική philosophia dici potest, quum sit vitiosorum accusatrix, & vitiorum expultrix. Nolim tamen feroculos adolescentes, & rerum imperitos, in hoc scriptionis genere exerceri, ut alicubi terrarum, pessimo exemplo, nec sine verecundiæ jactura, fieri doleo. Viros id poema postulat, si quod aliud: viros inquam sapientes, eruditione singularem, judicio acerrimo, humanitate, urbanitate, dexteritate summa; qui legem sibi dixerint virtutum omnium, qui opus illud aggrediantur nulla re commoti alia nisi utilitate communi. *Nam qui sibi hoc sumsit, ut corrigat mores aliorum, & peccata reprehendat, quis huic ignoscat si qua in re ipse ab religione officii declinarit?* Utor verbis M. Tullii ex Oratione frumentaria in C. Verrem.

Nescias vero, utrum deteriores habendi sint qui famosis libellis, jocis petulantibus, amara dicacitate hominum vitam inimice

infectantur, Archilochum, Hipponactem, Eupolin, Cratinum, Aristophanem, Timonem Phliasium, Lucilium, Petrum Aretinum imitati; an qui probos & improbos, fortes & ignavos, doctos & indoctos promiscue laudant. Hi certe uno atque eodem tempore & bonis injuriam faciunt, quod laudes ipsis tantum debitas cum indignis communicare non dubitent; ac malis propterea nocent, quod nimirum scelera & flagitia illis pulchra & honesta, vel certe minus turpia videri incipiant, quum laudatoribus non careant. Hac sane ætate nihil est tam impudens, vile, pervulgatum, meretricium, quam laus: ea se venalem exhibet, mentiri ac pejerare paratissima: ea teruncii vel oboli pretio nomen herois vendit *τῷς τυχεσίῃ*: ea se cum orichalco aurum, Therfiten cum Achille, vitia cum virtutibus æquaturam pollicetur. Quapropter illi etiam qui nullam poematum & poetarum rationem habent, iisque salutantibus & de via decedentibus vix respondere soliti sunt, quum tamen laudari desiderant, ad poetas, tamquam ad optimos parasitos & adulatores, confugiunt, eorum limina supplices obfident, eos blande appellant, & se

poe.

poeticam facultatem rem eximiam & singularem habere, conceptis verbis affirmant. Quod si Epigramma, vel aliquid lyricum, vel heroicum, precibus, aut etiam sportulæ oblata spe, a poeta extorserint, læti discedunt, auctorem tamen, ut antea, contemnentes: non aliter ac si quis a muliercula digrediatur ex qua voluptatem ceperit, eam floccifaciens, utpote quæ pudorem & pudicitiam pretio ac mercede abjicere non dubitaverit. Deterior tamen est poetarum conditio; quorum scilicet laboribus non aurum neque argentum solvitur; sed laudes pro laudibus, verborum deliciae seu potius ineptiæ, falsa & fallacia promissa, nidor & fumus culinæ loco pecuniæ plerumque numerantur. Injuria nihilominus id fieri, nemo inficiabitur; poeta enim, si umquam, tunc maxime æstimandus videtur quum jejuno admodum, immo nullo ipsi proposito argumento, quid dicat, invenire tamen potest: quomodo si existeret ars illa magorum admirabilis, cujus viribus in solitudine aliqua invia, in deserto litore, in rupibus & asperis montibus ædes magnificas excitari, hortorum amœnitatem, pomaria & arbores in quincuncem dispositas

apparere subito posse, pueri & aniculæ arbitrantur. Sic & poetæ, qui a faciendis fabulis, ut plerique putant, Græco vocabulo dicti sunt, non alio tempore magis hoc nomen sibi sumere ac postulare possunt quam quum laudant: tunc enim proprie fingunt, ac fabulam struunt, tunc de illorum poematis usurpari potest versus ille Lucilianus,

Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

Peccant igitur poetæ qui maledictis indulgent, neque minus delinquent, facile ac temere laudantes, nullo discrimine. Feris illi belluis comparandi sunt, hi cicuribus & mansuetis: genus utrumque pestilens; ab utroque cavendum; nam & homines odisse, & alere vitia laudando, pariter civitatibus nocet. Lucanus olim & Papinius Neroni & Domitiano, tyrannorum tæterrimis, hostibus generis humani, impie ac nefarie adulati sunt, eorum ita sceleribus se se obligantes, & malo edito exemplo perniciose meriti de tota posteritate.

Hæc igitur a poetis in faciendo carmine præscriptio moderatioque teneatur: parcant pudori suo, ne tollant alienum: ne incurrant in bonorum famam: ne probrum castis, labem integris, infamiam

ho-

honestis inferant: Deum & divina celebrent, laudent benefacta, improbent scelera, vel saltem silentio tegant: ab inanibus cupiditatibus ad studia virtutis atque sapientiæ revocent adolescentiam: si enim hæc omnia præstiterint, suus pulcherrimæ facultati honor constabit, neque ulla jam causa supererit quamobrem Plato, vel severior aliquis philosophus, eos e civitate optimis legibus instituta ejiciendos & procul arcendos existimet.

Ceterum, quanta sit auctoritas in fabulis, & vis ad populum permovendum, novērunt sapientes, qui vulgarium hominum indolem penitus introspexerunt. Fabulæ enim, si docendi & juvandi, non decipiendi causa proponantur, similitudine quadam imperitos & rudes ad veritatis cognitionem quasi manu ducunt. Est etiam alia fabularum utilitas, quod inveniri a sapientibus facile possunt, & exempli locum obtinere: propterea exemplo ipsi anteferenda fabula est. Nam exempla non semper occurrunt vel præsto sunt, nisi qui omnes historias perlegerit ac memoria comprehendat, & omnem calleat antiquitatem: est enim opus ut exempla similia sint rerum illarum quæ
tra-

tractantur: difficile autem est memoriam omnem veterem ita cogitatione percurrere, ut inde quam simillima exempla depromantur: quum sæpius liceat ex tempore fabulam comminisci. Quapropter in sacris etiam litteris nonnulla ficta deprehenduntur, quæ sub fabulæ putamine præcepti nucleum abscondunt: hæc parabolas appellant; quibus & CHRISTUS Dominus noster, æterna veritas, in Evangelio ad populum erudendum non semel usus est. Nemo igitur poetis mendacium, quasi rem ludicram ac turpem, objiciat: nemo studia poetarum propterea damnet quod ii fictis & excogitatis utantur pro veris: hæc enim ficta, non sunt mendacia proprie dicta, sed figuræ veritatem significantes. Audiant potius rei poeticæ contemtores D. Augustinum, virum pravo & noxio mendacio tam infestum atque inimicum. Ejus hæc verba sunt libro 2. Soliloquiorum capite 9. *Non omnis vult fallere qui mentitur: nam & Mimi & Comædiæ & multa poemata mendaciorum plena sunt, delatandi potius quam fallendi voluntate, & omnes fere qui jocantur, mentiuntur. Sed fallax, vel fallens is recte dicitur cujus negotium est ut quisque fallatur. Illi autem qui non id agunt*

gunt ut decipiant, sed tamen aliquid fingunt, vel mendaces tantum, vel sine hoc quidem, mentientes tamen vocari nemo ambigit. Infra vero capite 11. Est fabula compositum ad utilitatem delectationemve mendacium. Idem porro sanctus vir accommodatius ad rem nostram locutus est libro 2. Quæstionum Evangelicarum quæstione 51. Non omne quod fingimus, inquit, mendacium est: sed quando id fingimus quod nihil significat, tunc est mendacium. Quum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Alioquin omnia quæ a sapientibus & sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur; quia secundum usitatum intellectum non subsistit veritas in talibus dictis. Recte igitur Plutarchus in eo libello quem inscripsit, πῶς δὲ τὰ ποιημάτων ἀκρίβειν, nimirum, Quomodo audienda sint poemata, scripsit de harum figurarum auctoribus, & auditoribus: ὁ τε ἀπατήσας δικαιότερος τῷ μὴ ἀπατήσαντος, καὶ ὁ ἀπατηθεὶς σοφώτερος τῷ μὴ ἀπατηθέντος. id est, Qui fefellit, justior est eo qui non fefellit: & qui falsus est, sapientior quam qui falsus non est. Idoneas tamen & elegantes fabulas fingere, solis ingeniosis licet, qui

qui ad ingenium variam eruditionem adjunxerunt. Quum enim fabulæ rerum verarum similitudinem contineant, qui quod simile est in unaquaque re notandi & perspiciendi facultatem habuerit, is demum fabulam scite excogitare poterit: perspicere autem similia sine philosophiæ cognitione vix possumus: nam qui sapientiæ studiis incubuerunt, ii fere soli nullo negotio res cum rebus conferre possunt, & quo quidque ab alio discrepet, vel cum eo conveniat, subtiliter animadvertere. Quæ caussa est cur in exordio Primæ Philosophiæ scripserit Aristoteles, amatorem fabularum quodammodo philosophum esse: nam qui fabulas amat, admirabilia discere studet, siquidem ex rebus admirabilibus & ἀδύτοις, ut norunt omnes, fabulæ constant. Fatemur tamen libentissime, non satis esse ut poemata dulcia, varia, jucunda, admirabilia sint, nisi præterea casta fuerint, honesta, bonæ frugis plena. Hæc tantum legere, laudare, ac retinere oportet; quæ nimirum juventuti haud contemnendam utilitatem afferre possunt, & disciplinam atque institutionem Christiani hominis decent. Hujusmodi enim poematis, tamquam medicamentis quibusdam,

dam, ad altiora & utiliora imbibenda mens adolescentium præparatur. Qui autem libri poetarum ab hoc scopo aberrant (& utinam plurimi non aberrarent) ii non abolendi quidem omnino sunt, si pluribus noxiis & inutilibus quædam salubria & profutura habeant admixta : sed viris, non pueris, committendi; viri enim rerum bonarum & malarum delectum tenent, & in illis æstus cupiditatum plerumque deferbuit. Neque cujuslibet fuerit serpentes aut herbas venenatas tractare; sed eorum tantummodo qui noverunt, quomodo ex ipsis etiam remedia interdum parentur & ἀλεξιφάρμακα. Sane poetas carminum dulcedine, ac perturbationibus excitandis, virile animi robur in lectoribus & auditoribus frangere, testatur M. Tullius libro 2. Tuscul. Quæst. his verbis : *Sed videsne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, ut non legantur modo, sed etiam ediscantur: sic ad malam domesticam disciplinam, vitamque umbratilem ac delicatam quum accesserunt etiam poetæ, nervos omnes virtutis elidunt.* Boethius vero Severinus, vir sanctissimus, libro 1. de Consolatione
 Phi-

Philosophiæ Prosa 1. inducit ipsam Philosophiam gravi admodum reprehensione adversus Musas utentem. *Quæ ubi poeticas Musas vidit, nostro assistentes toro, fletibusque meis verba dictantes, commota paullisper, ac torvis inflammata luminibus, Quis, inquit, has scenicas meretriculas ad hunc ægrum permisit accedere? quæ dolores ejus non modo nullis remediis foverent, verum dulcibus insuper alerent venenis? Hæ sunt enim quæ infructuosis affectuum spinis, uberem fructibus rationis segetem necant, hominumque mentes assuefaciunt morbo, non liberant. Iccirco, ne hujusmodi labes Musis opponi merito atque exprobrari possit, eæ sobriæ, severæ, castigatæ sint, memores τῷ πρέποντος καὶ τῷ δημοσίου συμφέροντος: quarum suavitate condiantur & ornentur honesta, non turpia & indecora commendentur. Nam ceteroqui sanctiores gravioresque hujusmodi Musas in eadem scriptione sua frequentavit Boethius, ipsa, ut existimare par est, concedente Philosophia.*

CAPUT X.

Poesis cum Historia comparatur. Historiæ laudes. Poesis ad Philosophiam propius accedit quam Historia: quapropter longe operosius & excellentius est Poetæ munus quam Historici.

SUPEREST nunc investigandum, utrum Poesis an Historia sit ad docendum atque ad emendandos mores magis accommodata. Sunt enim qui poetas nunquam attingant, propterea quod uberiores longe fructum ex assidua historicorum lectione se percepturos confidunt. Ajunt scilicet, facta quam ficta vehementius animum permovere. Præteriti vero temporis varios eventus, ad rectam vitæ institutionem, & ad civitatis administrationem prodesse plurimum. Nam si difficile aliquid ac durum inciderit, quod afferat ancipitem curam cogitandi; scitum atque pulchrum esse ajunt deliberanti, quod olim recte factum sit imitari. Nonne quum cives in curiam convenerunt, ætate provectos junioribus, in dicenda sententia, longe antepone-

ponere solemus, ob prudentiam videlicet ac rerum usum diuturna experientia comparatum? Historia tamen exemplorum multitudine senum omnium calliditatem superat: immo adolescentibus ætatem addere, senibus consilium multiplicare videtur. Privatos eadem regio spiritu imbuit: reges & principes ad egregia quæque suscipienda, spe immortalitatis propositâ cohortatur. Præterea milites laudis avidos, in præliis, in obsidionibus, in itinerum laboribus fortiores efficit: improbos contra infamiæ timore a sceleribus perpetrandis avocat atque deterret. Quid, quod nonnulli, ut nomen ipforum historiarum monumentis celebre fieret, ad conventus hominum instituendos, urbesque condendas impulsæ sunt? alii novas leges promulgavere, quæ civium libertatem, vitam, salutem tuerentur? alii scientias & artes, maximo generis humani bono, solerter invenerunt? quæ omnia in tenebris jacuissent, neque umquam fortasse suscepta fuissent, nisi præclaris ingeniis gloriæ stimulos, & quasi calcaria, historiæ adhibuissent. Hæc, & alia plura in eadem sententiam legi possunt apud Diodorum Siculum in Præfatione Bibliothecæ Historiæ.

storicae: qui scriptor, ut fit, arti suae blanditus, Poesein praeter Historia leve aliquid & nugax esse, affirmare videtur. Diodoro T. Livium Patavinum adjungam, scriptorem gravissimum: neque enim artis nobilissimae laudes dissimulare, aut ulla ex parte imminuere, in animum induxi. Haec sunt verba Livii in ipso vestibulo maximi operis: *Hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri: inde tibi tuaeque reipublicae quod imitere capias: inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites.* Verissime loquitur auctor summus: neque nos rebus manifestis adversamur. Sed nihilominus laudes adeo magnificae non efficiunt ut cum Poeseos excellentia Historiae dignitas æquari possit. Nam quae disciplinae ad philosophiam propius accedunt, eae sine ulla controversia praestantiores & excellentiores habendae sunt. Poetice autem de philosophiae splendore ac sublimitate multum contrahit, eamque magis attingit quam Historia. Quum enim pertineat ad philosophiam non res singulas, verum formas rerum καθόλου, nempe universe, considerare; longius abest historicus a philosopho quam poeta;

M

ideo

ideo quod historico propositum sit res singulas, ut gestæ sunt, cum fide narrare: poeta vero intueatur τὸ καθόλου, quippe qui non quid gestum dictumve sit, in medium adducit, sed potius quid geri dicive oporteat. Est igitur poesis, ut optime animadvertit Aristoteles, nescio quid præstantius & sapientiæ propius quam historia: nempe, ut Græco vocabulo utar, φιλοσοφώτερον. Philosophia enim & scientiæ sublimes contemplantur formas rerum universales, æternas, immutabiles, non autem singularia, quæ mutantur assidue, & modo sunt, modo non sunt: verum historia in singularibus describendis occupata est. Verbi causa, narrat, quæ Alcibiades fecerit vel passus fuerit, quas nationes Alexander Magnus bello devicerit, quæ fuerint Atheniensium & Lacedæmoniorum certamina cum regibus Persarum: hæc autem omnia sunt ex eorum genere quæ fiunt, & brevi tempore prætereunt, atque esse desinunt; accidunt enim mortalibus hominibus, & una cum eorum ætatibus omnino intereunt. Pulchre Lucretius de hac re libro 1. (v. 465.)

Denique Tyndaridem raptam, belloque sub-
actas

Tro-

*Trojugas gentes quum dicunt esse, viden-
dum est,*

*Ne forte hæc per se, cogant nos, esse fateri:
Quando ea sæcla hominum quorum hæc e-
venta fuere,*

Irrevocabilis abstulerit jam præterita ætas.
Poësis contra universe contemplatur, quid
necessarium aut verisimile fuerit dicere vel
facere hominem ejusmodi, puta senem ava-
rum, juvenem incontinentem, mulierem i-
ratam, tyrannum crudelem aut ultionis cu-
pidum. Sicuti autem sunt certæ atque im-
mutabiles virtutum formæ, ita sunt defini-
tæ quædam quasi formæ vitiorum, in quas
intuentur poetæ, *δραματικοί* præsertim, quum
personas fingunt: deinde fictis hisce perso-
nis nomina imponunt, quæ tamen ex uni-
versali rem singularem non efficiunt. Nam
etiam Tragœdiæ scriptores, qui utuntur no-
minibus clarorum virorum & mulierum ex
historia sumtis, non eo consilio id faciunt
ut narrent quid illis personis evenerit, sed
potius ut ostendant quid verisimile sit e-
venire hominibus ejuscemodi, pro ætate, di-
gnitate, imperio, virtutibus ac vitiis ipso-
rum. Quoniam vero spectatores fieri non
posse existimarent, viros principes ab illu-

stri prosperaque fortuna in maximas calamitates ultimamque miseriam labi præcipientes, nisi scirent id olim factum fuisse: (quod enim credunt homines aliquando factum, id putant simile veri ac *δυνατόν*; certe enim nisi fieri potuisset, numquam factum fuisset) ob eam causam tragici poetæ seligunt personas Tragoëdiarum suarum ex historicis monumentis, ut ea quæ in scenam inducunt, veri similia spectatoribus videantur. Ex his porro colligitur, esse aliqua veri similia quæ olim facta sint: esse item aliqua numquam facta, sed quæ fieri potuerint, aut etiam debuerint, quibusdam positis & statutis.

Longe itaque operosius & philosopho dignius est poetæ munus quam historici. Non licet historico a veritate rerum gestarum discedere: iccirco evenit sæpenumero ut exempla virtutis & officii proponat minus perfecta: quemadmodum pictor, muliebris pulchritudinis exemplum, quæ numeris omnibus absoluta sit, vix ac ne vix quidem effingere poterit si illud a viva veraque muliere aliqua sumat, neque speciem illam, sive ut Græci loquuntur, *ιδέα* pulchritudinis contempletur quam intus mente conceptam

ptam gerit. hæc enim sola vitio caret: neque ulla mulier est adeo formosa, ut in ejus corpore nihil culpandum occurrat. Quum igitur historicus non ipse argumentum operis & narrationes inveniat, sed aliunde summat, nempe ab hominum factis, quæ semper aliquid vitii admixtum habent; propterea poetæ primas concedere debet, qui formam ipsam & speciem virtutis intuetur, eamque carminibus exprimere studet, ut ad illam mores legentium, quoad fieri potest, componantur. Nonne Cyrus Xenophontis, quem scriptor sapientissimus in *Cyripædia* effinxit, potius imitandus est quam ille quem Herodotus in historia sua descripsit, verus quidem & suis coloribus expressus, at humanis tamen vitiis & erroribus obnoxius, ut ceteri homines, quantacumque animi magnitudine præditi? Nonne perfectius atque utilius exemplum herois, militari virtute, consilio, ac pietate insignis, formavit Maro, lectoribusque ob oculos posuit in *Æneide* sua, ex poetico thesauro multa depromens, quam si fide historica rem, ut gesta fuerat, narrare voluisset? Historici nimirum est monumentis litterarum prodere quæ fuerunt: poeta quæ non fuerunt, fæ-

pius in medium profert; rerum nihilominus perfectionem & naturam ipsam exprimere conatur, mendis & vitiis abjectis, formas illas contemplatus quæ immutabiles atque æternæ sunt. Respicit enim poeta τὸ καθόλου, id est universale. Hujus rei exemplum animadvertere possumus in Hecuba Euripidis Tragœdia. Sunt in ea personæ variæ, quibus diversi quoque morum χαρακτῆρες tribuntur, omnes tamen in suo genere absoluti, atque, ut Græci loquuntur, ἀπεβῆς. Polyxena, virgo regia, Priami & Hecubæ filia, matrem hortatur ut ipsam finat ad Achillis tumulum interfici: quod Ulixes flagitabat. Est hoc rarum in puella: meticolosum enim est mulierum genus, molle, ignavum. Eam tamen poeta proponere voluit tamquam exemplum generosi & invicti animi, qui servituti ac turpi vitæ mortem honestam præoptet. Quæ igitur puellis vulgaribus non convenire videntur, ea mirum in modum conveniunt huic exemplo fortitudinis a poeta formato. In eadem Tragœdia Hecuba significat vicissitudinem rerum humanarum: exemplum quoque est callidi consilii, quo usa est in sumendo supplicio de Polymestore Thracum rege, qui Polydorum

He-

Hecubæ filium per dolum occiderat. Polymestor παράδειγμα est avaritiæ, prava & scelerata multa suadentis: idemque, ob pœnas quas Hecubæ dedit, effossis oculis, & amissis liberis, vindictam divinam in se spectandam proponit. Polydorus exemplum est divitis, cui opes ingentes periculum atque infortunium creant. Agamemnon, qui pro Hecuba adversus Polymestorem excæcatum & liberis orbatum sententiam pronuntiat, æqui judicis personam sustinet. Formam igitur virtutis & vitii accuratam, & cui nihil desit, poeta exhibet: nam ei fingere licet, rebusque ab historia petitis addere multa de suo. Historicus a fide rerum gestarum ne latum quidem unguem discedere debet. Poetica igitur magis accedit ad philosophiam quam historia, eidemque dignitate antecellit.

Præterea difficilius & operosius est poetæ munus. Neque enim solum considerat poeta quid factum fuerit, sed etiam quid fieri oportuerit, quid decuerit. Probabilis igitur & decori studiosus est. Nemo autem facile dixerit, quanta prudentia, quanto rerum usu sit opus ad omnes omnium mores apte exprimendos, & κατὰ τὸ ὀρε-

πον . Si tragicus poeta vel epicus , verbi
 causa , Ajacem furem describendum sus-
 cipiat ; considerabit primum , cujusmodi
 sint insani , & qui sint mores magnanimo-
 rum . Hoc autem ipsum non mediocris pru-
 dentia videtur : sed alia praeterea necessaria
 sunt . Oportet enim formam insani compo-
 nere cum forma magnanimi , & quid ex ea
 commixtione fiat , pervidere . Quemadmo-
 dum enim principum virorum cogitationes ,
 verba , facta , mores , a cogitationibus , ver-
 bis , factis , moribus vulgarium hominum
 prorsus differunt dum utrique sani sunt ;
 ita si eos insanire aliquando contingat ,
 non idem erit in utrisque , at plane diver-
 sus , insaniendi modus . Horum autem mo-
 dorum varietatem discernere solius pruden-
 tis est . Quo igitur prudentior aliquis e-
 rit , eo magis poterit in personis fingendis
 decorum servare . Ob eam fortasse causam
 Sophocles , qui magistratibus apud Athe-
 nenses functus est , datusque Pericli egre-
 gio imperatori collega in expeditione con-
 tra Samios , adeo magnifice loquitur in Tra-
 gœdia , regumque , ducum , heroum sermo-
 nem accurate imitatur . Ab honoribus ni-
 mirum & rebus gestis animum & spiritum
 sum-

sumserat, ipsoque rerum usu prudentiam didicerat. Iccirco poesis mediam quodammodo naturam obtinet inter philosophiam & historiam. Consentit philosophiæ, quod rerum genera contempletur: ab ea tamen differt, quod singularia exponat. Historiæ affinis est, quod singularia persequatur: sed ab eadem recedit, quod in iis exponendis rationem præcipue generis habeat. Ex hac porro disputatione colligimus, jure ab Aristotele scriptum in libro περὶ ποιητικῆς, φιλοσοφώτερον ἔσθ' ἀπαιδαυότερον ποίησιν ἰσορίας εἶναι.

CAPUT XI.

Præcipuæ poematum formæ sigillatim considerantur. Tragædiæ, Comædiæ, Epopæjæ, Dithyrambicæ ac Lyricæ poeseos propria & definita munera. Dithyrambicos etiam & Lyricos poetas imitationi operam dare.

DOCEVIMUS adhuc, poetarum studiis mores populi corruptos emendari: nunc rem in pauca contrahamus, & præcipuas poematum formas consideremus. Sunt igitur quæ pertineant ad omnem omnino
poe-

poësin, cujusmodi est illud, metrum poë-
tis necessarium esse, ac fortasse illud et-
iam, poësin esse imitationem: sunt præ-
terea quæ non omni poematum generi, sed
singulis tantum formis convenire videan-
tur. Quamobrem in libello de Re Poetica
quærit Aristoteles, ἥντινα δυνάμιν εἶδος ἕκαστον
ἔχει, *quam vim habeat species unaquæque.*
Δυνάμιν eo loco facultatem significat, nem-
pe id quod spectatur & efficitur ab una-
quaque forma poëseos. Verbi causa, pro-
positum est Tragœdiæ, per misericordiam
& metum, hominum superbiam & ferocita-
tem comprimere; quam sint fluxæ ac fra-
giles res humanæ, quam nulli fortunæ con-
fidendum sit, exemplo regum & heroum di-
vites & potentes edocere. Hæc igitur fa-
cultas & virtus est Tragœdiæ. Rursus Co-
mœdia mores popularium suscipit corrigen-
dos, jocos & voluptate administra, ipsaque
deteriorum imitatione. Sicuti enim quum
ebrios videmus, quam turpe vitium sit e-
brietas, facile intelligimus: aspectus autem
iratorum nos admonet ut ab ira, brevi
furore, diligenter caveamus: ita quum se-
nes avaros, adolescentes prodigos & disso-
lutos, lenones perjuros, meretrices blandas,
eda-

edaces parasitos, callidos & nequam fervos in Comœdiis graphice descriptos, & suis coloribus pictos aspicimus, hæc vitia ex animis nostris pellenda & longe arcenda esse cognoscimus. Comœdia itaque hoc editum quasi proponit:

Inspicere, tamquam in speculum, in vitas omnium

Jubeo: atque ex aliis sumere exemplum sibi.

Hoc facito: hoc fugito: hoc laudi est: hoc vitio datur.

ut est apud Terentium in Adelphis (Act. 3. Sc. 4.) Sic veteres quidem opinati sunt de comicorum facultate: eorum tamen oportet meminisse quæ superius dixi cap. 7. quum de Comœdiæ vitiis verba facerem. Epopœja quoque virtutis amorem atque honestatis in animos legentium instillat, a pravis consiliis turpibusque factis retrahit, quum & meliores & deteriores, prout res & occasio tulerit, imitetur: copiosiore etiam sermone utatur quam Tragœdia & Comœdia: nam & longius tempus comprehendit, & illis amplior omnino est. Epopœjæ munus definivit Horatius (Epist. 2. lib. 1.) his laudibus quas tribuit Homero:

Qui

*Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid
utile, quid non,*

Plenius & melius Chrysippo & Crantore dicit.
Postremo Dithyrambice, quæ continet etiam Lyricen, proprium id & singulare habet, ut Deum resque divinas laudibus effe-
rat, festos dies & convivia exhilaret, celebret sacrorum certaminum victores, juvenum
& puellarum amores tractet, funera defleat:
quæ singula partim honesta sunt, partim
jucunda. Hæc est facultas seu *δωάμης* Di-
thyrambices. Horatius id testatur in Epi-
stola ad Pisones v. 83.

*Musa dedit fidibus divos, puerosque deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine
primum,*

Et juvenum curas, & libera vina referre.
Idem ita cecinit de Pindaro Ode 2. libri 4.

*Flebili sponsæ juvenemve raptum
Plorat, & vires animumque moresque
Aureos educit in astra, nigroque
Invidet Orco.*

Non est hoc loco prætermittendum, etiam
Dithyrambicæ poesi, ut & Lyricæ, quæ
Dithyrambicæ proxima est, humanæ alicu-
jus actionis imitationem plerumque proposi-
tam esse. Quamquam enim Lyricus poeta
ipse

ipse loqui videatur, non alterius personam sustinere; si quis tamen accuratius rem intropiciat, inveniet, ab eo quoque diversos hominum mores, diversos motus animorum carmine describi: & in eo quoque poematis genere latere imitationem, tametsi minus perfectam eâ quæ in dramaticis poematis animadverti potest. Nam & veteres fabulas Lyrici tractant, & illustres personas inducunt amantes, dolentes, iratas, gaudio percitas, ipsisque sententias & dictionem convenientem affingunt: præterea, fictis nominibus nonnumquam utuntur, & a rebus singularibus ad genus ipsum ascendere amant. Id vero faciunt aut modo Tragicorum, nempe suam personam prementes & procul auferentes, alienam producentes: aut more Epicorum, & ipsi videlicet narrantes, & idemtidem orationem aliorum imitati. Dolendum est, Alcæi, Sapphus, Bacchylidis, Ibyci, Stefichori, Alcmanis, Simonidis, Corinnæ, & aliorum Græcorum poetarum qui Lyrici appellati fuerunt, carmina elegantissima intercidisse. Nam si ea superessent, ex iis præclara imitationis poeticæ exempla peti atque hauriri possent. Hoc tempore supersunt nonnulla

Pin.

Pindari & Anacreontis, tamquam ingentis naufragii aplustra & reliquiæ. Animadvertimus etiam in illis non obscura imitationis vestigia. Quis enim credat, Teïum Anacreontem, sapientem virum, & provecta ætate, semper de suis amoribus loqui? Potuit ille facile ita ludere, atque in argumento ficto versari, ut jucundum ἀκρόαμα convivio pararet: quod sane longe veri similis videtur. Quis item existimet, eundem ebriosum fuisse, atque exsiccandis poculis unice deditum, quamquam id ejus carmina præferunt? nemo certe qui sapiat. Non sunt hæ poetarum deliciæ vulgari trutina pensitandæ. Ovidius libro 2. Tristium (v. 355.) rem totam satis ostendit, quum ita de se ipso:

Magnaue pars operum mendax & ficta meorum

Plus sibi permisit compositore suo.

Nec liber indicium est animi; sed honesta voluptas,

Plurima mulcendis auribus apta refert.

Accius esset atrox; conviva Terentius esset;

Essent pugnaces qui fera bella canunt.

Ceterum, tametsi Lyricorum Græcorum scripta pleraque omnia perierunt, ex uno Lyri-

Lyrico Latino Horatio damnum ex eorum
 jactura contractum facile refarciri potest.
 Horatius enim *feliciter audax*, ut ait Quin-
 tilianus, illorum virtutes carminibus suis
 expressit: atque in similibus fere argumen-
 tis ingenium ac stilum exercuit. Porro a-
 pud ipsum non semel occurrunt exempla
 poeticæ imitationis. Primum enim fictas
 personas inducit, aut saltem veras quidem,
 sed fictis & commutatis nominibus, Pyr-
 rham puta, Lydiam, Thaliarchum, Leu-
 conoen, Telephum, Tyndariden, Glyce-
 ren, Lalagen, Chloën, Damalin, Licy-
 mniam, Asterien, Lycen, Neobulen, Near-
 chum, Ligurinum, & plures alias. Dein-
 de adolescentium amores ac lasciviam de-
 scribit, qui meretricum januas & puellarum
 quas diligerent, noctu occurrent, ut Plau-
 tino verbo utar. In quo genere excellit
 Ode 10. lib. 3. quæ ita incipit:

Extremum Tanaim si biberes, Lyce,

Sævo nupta viro, me tamen asperas

Porrectum ante fores objicere incolis

Plorares Aquilonibus.

Imitationem continet epicæ imitationi non
 dissimilem Ode 15. libri 1. cujus initium
 est:

Pa-

*Pastor quum traheret per freta navibus
 Idæis Helenam perfidus hospitam ;
 Ingrato celeres obruit otio
 Ventos , ut caneret fera*

Nereus fata -- -- -- -- --

In hac enim Ode Horatius, quod epici solent, ipse ex persona sua narrationem orditur, postea Nereum maris deum inducit vaticinantem, ac Paridi Helenæ raptori futura mala, nempe bellum atrox, ac Trojanorum excidium, præcinentem. Exemplum Dramaticæ imitationis præbet Ode 9. libri 3. a Julio Scaligero tantopere laudata, ubi Horatius & Lydia inter se colloquuntur. Nemo autem objiciat, in ea Ode poetam ipsum loqui, & iccirco non esse illam *δραματικὴν*, quoniam Dramatis proprium sit, poetæ personam omnino celare. Nam Horatius ibi non loquitur tamquam poeta, sed ut persona quælibet a poeta introducta. Cujus rei argumentum id etiam est, quod Horatii nomen in eo carmine nusquam comparet. Arbitror igitur, me ostendisse, Lyricos quoque poetas plerumque imitari.

CAPUT XII.

*Magnam utilitatem percipi ab Oratoribus ex le-
ctione optimorum Poetarum. Sublimitas di-
ctionis poeticæ: cujus exempla nonnulla pro-
ponuntur. Ejus quinque fontes uberrimi a
Dionysio Longino indicati.*

JAM postremum illud explicandum est
propter quod studia poetarum utilia es-
se dixeramus. Primum enim ex re poetica
monuimus colligi fructum Voluptatis: alte-
rum Emendationis morum popularium: ter-
tium ornandæ ac perficiendæ Oratoriæ Ar-
tis; quæ in plerisque civitatibus honesta &
præclara habetur. De duobus illis prioribus
fatis multa verba fecimus: ad ultimum
quod superest, aggrediamur. Libro tertio
Rhetoricorum præcipit Aristoteles Oratori
futuro, ut dictionem suam ab usitata &
quotidiana loquendi consuetudine abducat.
Solent enim homines res novas, externas,
peregrinas admirari, domesticas & vulga-
res fastidire. Propterea qui causas acturi
sunt apud judicem, vel in senatu dicturi,
abjectum & humile orationis genus vitare

N

de.

debent , ne in auditorum odium , contem-
tum , fastidium incurrant . Danda igitur o-
pera est ut oratio novis quibusdam orna-
mentis eluceat , neque de trivio arrepta ,
sed peregrina audientibus videatur : sic enim
eos attentos efficiet , ac blanda jucunditate
detinebit . Poetæ porro hujus admirabilis ,
novæ , jucundæ , peregrinæ dictionis excel-
lentes magistri sunt . Id tantum cavendum
est Oratori , ne poetico instrumento immo-
deratius abutatur : quum poetarum licentia
major omnino sit , ac nullis prope termi-
nis definita . Agunt enim poetæ , si Comi-
cos & Satyricos excipias , de rebus & per-
sonis quæ a vulgo plerumque remotæ sunt :
puta de diis immortalibus , de cælo & fi-
deribus , de regum & heroum fortunis &
casibus : hæc autem causa est cur poetica
oratio majorem dignitatem & splendorem
obtinere videatur . Quod olim animadver-
tit vir disertissimus Isocrates in Evagora .
Ipsa ejus afferam verba . Τοῖς μὲν γὰρ ποιη-
ταῖς πολλοὶ δέδονται κόσμοι . Ἐ γὰρ πλησιάζοντας
ποῖς ἀνθρώποις τὰς θεὰς οἶοντ' αὐτοῖς ἐστὶ ποιῆσαι ,
Ἐ διαλεγόμενας , Ἐ συναγωνιζόμενας , οἷς αὖ βελη-
θῶσι . Ἐ περὶ πάντων δηλῶσαι , μὴ μόνον ποῖς τε-
ταγμένοις ὀνόμασιν , ἀλλὰ τὰ μὲν ξένοις , τὰ δὲ καὶ
νοῖς ,

νοῖς , τὰ ὃ μεταφοραῖς , ἔ μινδὲν παραλιπεῖν , ἀλλὰ
 πᾶσι τοῖς εἶδεσι διαποικίλαι τὴν ποίησιν . Τοῖς ὃ
 περὶ τὰς λόγους ἔδεν ἔξεσι τὸ ποιῶτων , ἀλλ' ἀποτόμως
 ἔ τὸ ὀνομάτων τοῖς πολιτικοῖς , ἔ τὸ ἐνθυμημάτων
 τοῖς περὶ αὐταῖς πᾶς τράξεις ἀναγκαῖον εἶναι χρῆσθαι .
 Πρὸς ὃ τέτοις , οἱ μὲν μετὰ μέτρων ἔ ῥυθμῶν ἅ-
 παντα ποιῶσιν , οἱ δ' ἔδενός τῶτων κοινωνῶσιν . ἃ
 ποσαύτῳ ἔχει χάριν , ὥς , αὖ ἔ τῇ λέξει , ἔ
 τοῖς ἐνθυμήμασιν ἔχει κακῶς , ὅμως ταῖς γε ἄρυ-
 θμίαις καὶ ταῖς συμεξίαις ψυχαγωγῶσι τὰς ἀκρόν-
 τας . id est : Poetis ornamenta multa concessa
 sunt . Iis enim licet deos miscere hominum cœ-
 tibus , ac introducere colloquentes , & adju-
 vantes in præliis quoslibet : atque hæc eadem
 explicare verbis non usitatis tantum , sed alia
 peregrinis , alia novis , alia translatis : nihil
 denique prætermittere quo poesin queant figu-
 rarum omni genere variare . Oratores autem
 nullam hujusmodi facultatem habent , sed quum
 verbis vulgatis , tum iis uti sententiis quas
 res ipsæ suppeditant , omnino coguntur . Jam
 illi versibus & numeris devinciunt omnia : hi
 nullum tale adjumentum habent . Quibus in re-
 bus tantum venustatis inest , ut etsi neque ver-
 ba poematum , neque sententiæ præclaræ fue-
 rint , ipsa tamen concinnitas numerorum , aptæ-
 que dimensiones demulceant auditores . Itaque

soluta oratio circa inferiora plurimum occupata est: (Theologorum conciones, & Philosophorum sermones semper excipio) forenses controversias, negotia privatorum, res civiles atque communes agitare consuevit: nihil igitur mirum si paucioribus utitur ornamentis quam dictio poetarum. Verumtamen hæc ipsa ornamenta, hæc dicendi veneres Oratoribus concessæ, ex thesauris poeticis locupletissimis commodius quam aliunde promuntur.

Nam sublimis oratio, si Dionysium Longinum, Rhetorem sapientissimum, audimus, ex quinque fontibus uberrimis duci solet. In his principem locum obtinet animi magnitudo: siquidem homines ingenti animo atque excelso, nihil humile cogitant, nihil fordidum, nihil abjectum, sed illustria omnia, præclara, magnifica, minime vulgaria. Hujusmodi autem cogitationes genus dicendi subsequitur elatum, sublime, affectibus & figuris vehementibus concitatum; quod auditorum animos non commoveat solum, sed etiam inflammet, ac secum magno impetu abripiat. In hoc autem genere poetas excellere, nemo est qui negare possit. Ad hanc enim sublimitatem orationis,

nis, ad hanc vim, ad hunc impetum ab ipsa natura facti quodammodo atque instituti poetæ videntur: qui si non temere ferantur, si rationem in consilium adhibeant, si se quasi quibusdam frenis artis regi ac temperari patiantur, si quo loco, modo, tempore, apud quas personas his egregiis orationis luminibus utendum sit, prudenter circumspiciant, ipsum naturæ bonum adaugent, ac mirum in modum perficiunt. En quomodo poetarum princeps Homerus Iliados libro 5. de curribus & equis deorum loquatur:

Οσσον δ' ἡεραιδὲς ἀνὴρ ἶδεν ὀφθαλμοῖσιν
 Ἡμενος ἐν σκοπιῇ, λῦσσων ἐπὶ οἴνοπα πόντον·
 Τόσσον ἐπιδρώσκεισι θεῶν ὑψαύχενες ἵπποι;
Quantum, purpurei prospectans æquora ponti,
Aeris, insidens speculæ vir lumine lustrat,
Tantum animosa deum spatii proculcat e-
quum vis.

Quibus versibus recitatis, hæc subjungit Longinus: τὴν ὁρμὴν αὐτῶν κοσμικῶ διαστήματι καταμετρεῖ. i. e. *impetum seu saltum eorum ipso mundi spatio dimetitur.* Magnifica porro sunt & illa Virgiliana ex Æneidos 3. de Polyphemo Cyclope:

-- -- graditurque per æquor
 Jam medium, necdum fluctus latera ardua
 tinxit.

Hæ poetarum ὑπερβολαὶ (quis non videt?) spiritum & animos Oratori sufficiunt, neque illum humi repere ac jacere sinunt.

Alter sublimitatis fons, quem aperuit ipsa natura, est vehemens animi perturbatio: videmus enim, dolentes aut iratos eloquentiam ab affectione plerumque nanciſci: eorumque orationem sonantibus verbis, gravibus sententiis, acerrimisque figuris abundare. Tres præterea sublimitatis origines in arte positæ sunt. Primam Longinus esse docet aptam figurarum conformationem: alteram, gravem & splendidam elocutionem, quæ aut in delectu verborum, aut in commutata factaque dictione consistit: *ῥοπικὴ καὶ πεποιημένη λέξις* Græci appellant: postremam, quæ reliquis omnibus, ut ita dixerim, fastigium imponit, numerosam & cum dignitate incedentem compositionem. Quantum e singulis fontibus hauriant poetæ, nemini eruditorum obscurum est. Primum enim, si perturbatione animi aliqua ipsi agitentur ac transversi ferantur, amore putata, odio, indignatione; illorum carmina quam dulcia, quam flebilia, quam acria, incitata, vehementia sunt! quibus numeris contorta, quibus vibrantia luminibus! Id
et.

etiam contingit si alienam personam induant, alienosque affectus & sermones imitentur: quod fane poeticæ facultatis opus præcipuum & difficillimum est. Audiamus quomodo loquatur Dido apud Virgilium amore perdita, & ei quem amaret, vehementer offensa:

*Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
Posse nefas? tacitusque mea discedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera
quondam,*

*Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris sidere classem,
Et mediis properas aquilonibus ire per altum,
Crudelis? quid si non arva aliena, domosque
Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret,
Troja per undosum peteretur classibus æquor?
Mene fugis? per ego has lacrimas, dextram-
que tuam te*

*(Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa
reliqui)*

*Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi
quicquam*

*Dulce meum, miserere domus labentis, &
istam,*

Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.

Et nonnullis interjectis :

*Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles , si quis mihi parvulus aula
Luderet Æneas , qui te tamen ore referret ;
Non equidem omnino capta aut deserta viderer .*
Hactenus vero blandius & mollius , nondum
scilicet spe omni deposita , Æneam discessu-
rum allocuta est . Quum porro ille in ea-
dem sententia constantius perseveraret , ne-
que ullis amantis reginæ precibus flectere-
tur , & se fato Jovisque jussis urgeri diceret
ut alio migraret ,

*Talia dicentem jamdudum aversa tuetur ,
Huc illuc volvens oculos , totumque pererrat
Luminibus tacitis , & sic accensa profatur :
Nec tibi diva parens , generis nec Darda-
nus auctor ,*

*Perfide : sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus , Hyrcanæque admorunt ubera tigres .*
Mox diis ipsis convicium facit :

*-- -- -- Jam jam nec maxima Juno ,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis .*
Deinde gravissimis verbis exprobrat Æneæ
beneficia quæ in illum contulerat , tamquam
ingrato & immemori ; propinquas pœnas
denuntiat ; odium immortale , perpetuas ini-
micitias , & certam ultionem minatur :

Nus-

*Nusquam tuta fides. ejectum litore, egentem
 Excepi, & regni demens in parte locavi.
 Amissam classem, socios a morte reduxi.
 Heu furiis incensa feror! nunc augur Apollo,
 Nunc Lyciæ sortes, nunc & Jove missus
 ab ipso*

*Interpres divum fert horrida jussa per auras.
 Scilicet is superis labor est: ea cura quietos
 Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
 I, sequere Italiam ventis: pete regna per
 undas.*

*Spero equidem mediis, si quid pia numina
 possunt,
 Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido
 Sæpe vocaturum. sequar atris ignibus absens.
 Et quum frigida mors anima seduxerit artus,
 Omnibus umbra locis adero. dabis, impro-
 be, pœnas.*

*Audiam, & hæc manis veniet mihi fama
 sub imos.*

Hæc sunt divina divini poetæ portenta: sumendum enim fuit ab illustri monumento exemplum excitandorum affectuum. Hæc sunt quæ ab Augustino, egregiæ tunc indolis adolescente, (neque ipse dissimulat lib. 1. Confessionum cap. 13.) quum ea idem legeret, vel recitari audiret, in re ficta

ficta veras lacrimas elicuerunt. En quomo-
 do præstantium poetarum oratio, quum ii
 suos vel alienos affectus exprimere volunt,
 impetu ac perturbatione plena fit. Hanc i-
 gitur ad imitandum sibi proponere debet O-
 rator, quotiescumque iudices ad indignatio-
 nem, ad misericordiam, ad metum, vel
 ad alium quemlibet motum animi concita-
 re studet. Nam, *si vis me flere* (ait Ho-
 ratius in Epistola ad Pisones) *dolendum est*
Primum ipsi tibi: tua tunc me infortunia le-
dent. Civis quidam olim ad Demosthenem
 venerat, summum illum Atheniensem ora-
 torem, ut eo patrono uteretur adversus
 quemdam, a quo se vulnus accepisse dice-
 bat: quum autem id lente ac remisse pete-
 ret, negavit Demosthenes, eum vera nar-
 rare, dixitque, se illius patrocinium susci-
 pere nolle. Tum vero civis elata voce cla-
 mare cœpit ac vociferari, verissimum esse
 quod narrasset, & se gravi contumelia a-
 trocique injuria reapse affectum: itaque ar-
 dentibus oculis, & summa cum indignatio-
 ne ab oratore discedebat. Hæc irati offen-
 sique animi signa Demosthenes animadver-
 tens, eum revocavit, & sic allocutus est:
Nunc demum intelligo te vera dicere, quum ani-
mi

mi dolorem ostendas . M. Calidius , homo disertus , Q. Gallium accusabat veneficii , indicia mortis ab eo sibi intentatæ se manifesto comperisse dicebat : verum tam solute , tam leniter , tam oscitanter , denique tam frigide causam agebat , ut Cicero facillime accusatorem his verbis refutaverit : *Tu istuc , M. Calidi , nisi fingeres , sic ageres ? presertim quum ista eloquentia alienorum hominum pericula defendere acerrime soleas , tua negligeres ? Ubi dolor ? ubi ardor animi ? qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces & querelas solet .* Hæc autem affectuum concitandorum ratio , quæ a poetis petenda est , quum in ceteris partibus orationis , tum in extrema præcipue locum habet . Docemur enim ab Aristotele libro tertio Rhetoricorum , capite 49. , in peroratione , post amplificationem & diminutionem , contendendum esse omni ope ut animos audientium commoveamus : hoc enim eo loco ad victoriam obtinendam valere plurimum . Qua in re mirum artificem se præstitit M. Cicero , ut sæpe adversarios de statu dejecerit , sicut ipse gloriatur in Oratore ad Brutum . Declarant hoc ejus ἐπίλογοι , seu conclusiones ; quæ tam vehementes & incitatæ sunt ,
ut

ut etiam post septemdecim sæcula lectæ tantummodo , inflammare tamen animos & conturbare videantur.

Quod attinet ad aptam figurarum conformationem , splendidam ac translata elocutionem , numerosam & dignitatis plenam compositionem ; quæ tria , sublimitatis fontes , non ab natura quidem , sed ab arte patefactos , Longinus esse tradit ; nemo non videt , quantam utilitatem e scriptis poetarum capere possimus , ad vim & ornatum orationi , per hæc omnia , conciliandum . Regnant enim poetæ in hoc præcipue genere : quum iis propositum sit , a vulgari & quotidiana dicendi forma diligenter abstinere . Variant iccirco & distinguunt orationem figuris insignibus , eam ab humo hac ratione attollentes , commutatis verbis & locutionibus libentius utuntur quam propriis : metrum postremo & numeros ubique adhibent : quibus rebus in unum conspirantibus , admirabile illud , sublime , jucundum , perfectum , divinum existit , quod hominum animos tantopere demulcet , ac quocumque poetæ ipsi voluerint , vel invitos rapit . Cavendum tamen est Oratoribus ne paria cum poetis facere velint : neque
enim

enim licet illis delectationi & voluptati aurium officiose nimis inservire : frigidum enim id esset ac putidum : artis præterea suspicionem injiceret ; quæ res forensibus causis maximum detrimentum afferre solet. Bonus Orator , verbi causa , non dicet , *mare velivolum* , ut Virgilius : neque , *Cyrenas laserpificeras* , aut , *cervam silvicultricem* , aut , *aprum nemorivagum* , quæ Catullum dicere decuit : non frequentes & accuratas comparationes inculcabit , quæ in libris poetarum passim occurrentes tantopere laudantur : raro admodum verba conjunct , raro vocibus peregrinis , antiquis , obsoletis utetur : sciet denique suis finibus contineri , qui sane angustiores sunt , neque per latissime patentes poeticæ disciplinæ campos libere spatiabitur : suam provinciam tuebitur , ornabit , neque ad alienam tamquam desertor , sed tamquam spectator & explorator , accedet . Placet locum Ciceronis afferre ex libro 3. Tusculanarum Questionum , qui locus de jure poetarum agit , & unice ad rem nostram facit : *Non dixi , in invidiam , quæ tum est quum invidetur : ab invidendo autem invidentia recte dici potest , ut effugiamus ambiguum nomen in*

*vidiæ: quod verbum ductum est a nimis in-
tuendo fortunam alterius, ut est in Menalippo:
Florem quisnam liberum invidit meum?
Male Latine videtur, sed præclare Accius:
ut enim videre, sic invidere florem rectius,
quam flori dicitur: nos (Oratores videlicet)
consuetudine prohibemur: poeta jus suum te-
nuit, & dixit audacius.*

CAPUT XIII.

*Quo præcipue inter se differant Orator & Poe-
ta. Metrum & Spiritum Poeticum esse for-
mam Poeseos. Metrum Poetæ necessarium,
quum poemata inventa fuerint ut canerentur.
Qui fabulas tractant, principem locum in-
ter Poetas obtinere. Tragici Poetæ imitantur
perfectissime. Enumerantur plures auctores
qui sine fabula carmen scripsere. Imitatio
poetica multiplex. Ea non est nisi πρᾶττόντων,
scilicet agentium. Imitationis & Descriptio-
nis differentia. De Imitatione Lyricorum his-
que similium Poetarum. Poetæ cum pictori-
bus comparati.*

S A T I S ostensum est, sublimem &
valde concitatam esse Poetarum di-
ctio-

etionem, unde Oratores quoque non exiguam utilitatem capere possint. Nunc discrimen præcipuum indicare statuimus quo Poeta differt ab Oratore, & ab aliis præterea scriptoribus. Dicimus igitur cum viris doctissimis, duo in primis esse quæ formam poeseos constituent, metrum, & spiritum poeticum, nempe genus dicendi a populari & quotidiano longe remotum. Non desunt nihilominus qui duobus hisce fabulam addant, sive argumentum fabulosum, tamquam futuro poetæ prorsus necessarium. At hi quidem ultra quam par est poetarum cohortem imminuunt, & nimis multos ex illorum albo expungere student, qui vel historiam, vel disciplinas, vel artes versibus excolendas susceperunt, idque elegantissimo ac vere poetico stilo præstiterunt: & propterea doctorem atque indoctorum iudicio poetæ habentur. Sane, qui fabulas tractant, principem locum inter poetas obtinere videntur. Iccirco Aristoteli persuasum fuit, eos tantummodo poetarum nomine dignos esse qui proprie ac vere imitentur metro, sive oratione certis pedibus incedente, id est certa quantitate syllabarum contexta & colligata, quæ oratio

car-

carmen appellatur. Ad hanc porro legitimorum & numeris omnibus absolutorum poetarum classem ipse refert eos qui partim ex propria, partim ex aliena persona loquuntur, & sic imitationem efficiunt; cuiusmodi est Homerus, & Epici reliqui rationis Homericæ sectatores: illos præterea qui alienam personam sumunt, ejusque actiones, mores, verba, sententias imitari conantur: quorum haud unum genus est. Nonnulli enim personam quam introducunt loquentem, numquam immutant, & omnia ex illius ore proferunt, quales erant olim Dithyrambici, atque interdum etiam Lyrici, Dithyrambicis valde affines; alii vero personas variant, ita scilicet ut plures inducant colloquentes, unaque tantisper e conspectu remota substituant alteram, definitis quibusdam vicibus, prout negotia postulaverint; personam interea poetæ semper prementes, atque a spectatorum oculis auferentes. Hi poetæ, quoniam imitantur eos qui agunt, Græco vocabulo dicti sunt δραματικοί, ἀπὸ τοῦ δράματος, nempe *a facinore, facto, actione*: & illorum poemata, δράματα, ἀπὸ τοῦ δράν, *ab agendo*, quod in iis actiones repræsententur & exprimantur. Hæc po-

postrema poetarum classis Tragicos & Comicos præcipue, sed etiam Satyrici Dramatis, quod olim viguit apud Græcos, & aliorum poematum similium auctores comprehendit. Quum igitur vera & legitima poesis in imitatione consistat, qui poetæ imitantur perfectissime, nimirum & personam suam semper celantes, & illustria nobilium personarum facinora carminibus exprimentes, iis anteponendi sunt dignitate qui minus perfecte imitationem absolvunt, scilicet vel personam suam interponentes, vel personas alienas imitati quidem, sed eas viles, vulgares, e plebe media. Atqui Tragicæ poetæ imitatione utuntur perfectissima, nam & regum, ducum, heroum actiones repræsentant, neque proferunt quicquam tamquam ex persona sua: Epici vero illustres personas loquentes inducunt quidem, sed ipsi etiam sæpius ex propria persona interruptum orationis filum continuant: Comici autem quamvis cum Tragicis eo conveniant, quod personam poetæ omnino prestant, & aliorum facta dictaque solum repræsentent, viles tamen homines & vulgares in scenam inducunt: propterea Epicorum & Comicorum poetarum imitatio, si

O

cum

cum Tragica imitatione comparetur, minus perfecta est. Iccirco Aristoteles, hoc argumento usus, Tragœdiam ceteris poematum generibus dignitate atque præstantia longe anteferre non dubitat. Concedamus vero, fabularum auctores in summa poetarum classe collocandos esse: non ideo tamen qui sine fabula carmen scribunt; egregiisque figurarum luminibus, ceterisque ornamentis utuntur quæ ad poetas pertinent, a numero vatum & cœtu repellendi sunt. Quoniam autem imitari possumus etiam soluta oratione, ac fabulosum aliquid scribere sine metro; possumus contra carmen condere quod nullam contineat imitationem; propterea satis veri simile est, poetam a metro potius, id est a faciendis versibus, quam ab imitatione nomen accepisse. Socratici & Platonici Dialogi, quamquam prosa oratione conscripti, personas inducunt colloquentes, earumque sermonem imitantur: quos Dialogos Aristoteles *ἐποποιίαν* appellare non dubitat. Hoc enim vocabulum, tamquam genus, comprehendit utramque imitationem, illam videlicet quæ fit verbis communibus, & numeris laxioribus; alteram præterea quæ fit epicis carminibus. Heliodorus puta scrip-
ptor

ptor Historiæ Æthiopicæ; Achilles Tatius, cujus exstat lepida & suavis fabella de Amoribus Clitophontis & Leucippes, in octo libros distributa; Longus in ποιμενικοῖς; Apulejus Madaurensis, qui de Asino aureo libros undecim edidit; Petronius Arbiter in Satyrico; & similes auctores non pauci, soluta oratione fabulam scribunt, & hominum actiones imitantur. Si quis igitur ipsorum verba metro vinciret, ii statim poetæ fierent, immo in prima poetarum classe collocarentur, eorum scilicet quibus nec fabula, nec spiritus poeticus, nec metrum deest. Quamdiu vero carent metro, poetæ dicendi non sunt, sed rerum scriptores fabulosi: poemata enim ab antiquissimis usque temporibus inventa & composita sunt ob eam causam, ut canerentur: non possunt autem cani sine metro. Poetica igitur facultas non solum circa fabulas versatur & argumenta ficta: sed etiam circa res alias, dummodo eæ ornamenta poetica non respuant suapte natura: quod contingit pluribus disciplinis mathematicis, & fortasse Dialecticæ arti: quamquam Adamus Fumanus, Canonicus Veronensis, vir in primis doctus, ante duo sæcula totam λογικὴν sive ὄργανον

Aristotelis Latino carmine , atque egregio quidem explicavit . quod opus admirabile , diutius ἀνέκδοτον , mea tandem cura fratrisque mei CAJETANI , biennio ante , typis descriptum prodiit in lucem .

Ad hanc poetarum classē pertinent Hesiodus & plures alii poetæ Theologi : Xenophanes , Parmenides , Empedocles , Aratus , Palæphatus Atheniensis , Antiochus Heliopolitanus , Eratosthenes , Lucretius , Manilius , Scipio Capicius , qui poemata physica , vel astrologica scripserunt . Terrarum situm diligenter metro persecutus est Dionysius , ab argumento dictus περὶ γηγενέως , in quem habemus commentarios Eustathii : præterea ex Latinis Festus Avianus , & Priscianus . Oppiano pisces & quadrupedes canere placuit , Gratio & Nemefiano Carthaginiensi κωνηγετικά , nimirum quæ ad venatum pertinent ; quos longo post tempore Petrus Angelius Bargæus , in eodem argumento versatus , plane superavit . Æmilius Macer Veronensis , poeta Ovidio σύγχρονος , Ornithogoniam carmine conscripserat , sive de Avibus libellum ; Ophiogoniam , sive de Serpentibus ; Botanica , vel Rhizotomica , nempe de Herbis & Radicibus : quæ omnia
Ma-

Macri scripta longinqua vetustate interciderunt. Memorantur & poetæ Medici; puta Damocrates Servilius, Heliodorus, Musæus. Exstat etiamnum bonus poeta Nicander, qui scripsit Theriaca & Alexipharmaca; præterea Q. Serenus Sammonicus. Magna quoque laus est in hoc genere Hieronymi Fracastorii, cujus aureolum poema de Morbo Gallico, ad Virgiliani carminis majestatem proxime accedit. Huic tamen operi fabellas elegantissimas auctor insperfit, Virgilium ipsum imitatus, qui nimirum in Georgicis componendis eandem rationem fere servaverat.

Alter poetarum campus Historia est. Res enim gestas regum, ducum, & populorum plurimi heroicis carminibus comprehendunt. Polycritus poema fecerat de rebus Siculorum, Hegemon de Bello Leuctrico, Archias de Cimbrico. Ennius & Furius Romanorum Annales versibus composuerant, Hostius avus Cynthiæ Propertianæ Bellum Istoricum, C. Rabirius Actiacum, Cornelius Severus Siculum, Caninius Dacicum: quæ monumenta omnia, si pauca fragmenta excipias, miserabili naufragio perierunt. Superfunt hoc tempore M. Annæus Lucanus,

auctor Pharfaliæ, seu Belli Civilis Cæsaris & Pompeji, & C. Silius Italicus, qui Bellum Punicum secundum epico carmine celebravit. Hos autem Critici nonnulli superciliosi poetas esse nolunt: sed injuria; quum & metro utantur, & poetico spiritu excellant, præsertim Lucanus.

De Moribus etiam præcepta versu tradiderunt Theognis, Phocylides, Pythagoræi nonnulli, Horatius in Epistolis, Ovidius in Remediis Amoris. Porro Solon, celeberrimus ille *νομοθέτης* Atheniensium, Leges Civiles suas versibus explicavit, quemadmodum Terpander Larissæus Leges Lacedæmoniorum. Denique Horatius Artem ipsam Poeticam, Terentianus Maurus Metricam, elegantibus libellis tradiderunt, hexametro ille, hic vario carminum genere usi. Qui omnes profecto a fabulis abstinuere, & nihilominus communi eruditorum suffragio in poetis numerantur.

Priusquam vero de re altera ad poetam formandum necessaria, nimirum de spiritu poetico, verba faciamus, nonnulla dicenda sunt de imitatione: quoniam superius cum Aristotele affirmavimus, primi ordinis & classis poetas, qui scilicet fabulas fingunt, esse

esse imitatores. Explicemus luculente philosophi doctrinam. Quicumque imitantur, ait Aristoteles, imitantur *ἀράτορας*, nimirum *agentes*. Homines autem suis actionibus, quæ manifestæ sunt atque in oculos incur-
runt, præbent videndos mores: nam sine actionum indicio mores in abdito latent. Hi enim afficiunt animum; qui non vide-
tur, sed actionum quarundam, variis moribus convenientium, causa & origo est, per quas ipse intelligitur atque cognoscitur. Porro morum differentia consistit in virtutibus ac vitiis: quapropter mores tribuuntur in bonos & malos. Iccirco imitatores imitari solent vel frugi homines, probos, & virtute præditos, quos Græci appellant *παιδαίεας*, vel contra, nequam, improbos, & vitiis depravatos, qui a Græcis dicuntur *φᾶυλοι*. Quod si probos & virtute præditos imitari quis velit, eos effingere poterit vel meliores quam sit plerumque vulgus hominum, vel similes ceteris hominibus, puta ea bonitate ac virtute ornatos quæ non sit excellens ac prope singularis, verum communis, passim occurrens, neque inventu difficilis. Eodem pacto, si quis delectetur imitatione improborum, poterit

eos exhibere vel deteriores hominum vulgo, ita ut insignem atque unicam malitiam iisdem affingat, vel communi quadam, &, si fas est dicere, mediocri ac tolerabili improbitate imbutos. Facultates igitur imitatrices tribus quasi classibus distare possunt, ob rerum differentiam quas imitantur. Earum enim aliquæ imitantur meliores, nonnullæ deteriores, aliæ postremo eos qui a moribus nostris neque virtute, neque malitia multum discedunt; quos Aristoteles vocat *ὁμοίως*. Utitur autem philosophus aptissima comparatione ad hanc rem illustrandam. Sicuti enim pictura lineis & coloribus imitatur habitum corporis, ita poesis, & aliæ facultates poesi proximæ, variis instrumentis imitantur habitum animi. Pictores autem præcipue inter se differre solent, quod non eosdem homines, at longe diversos imitentur: siquidem Polygnotus, pictor celeberrimus, pingere solebat meliores, pulchriores, magisque proceros, quam ejus temporibus viverent; Pauson contra deteriores, breviores, ac magis deformes; Dionysius denique similes, a communi videlicet hominum pulchritudine aut statura in pingendo non discedens:

eodem pacto poesis, & aliæ artes poesi affines, hoc quoque inter se differunt, quod earum nonnullæ meliorum imitatione gaudeant, aliæ deteriorum, aliæ postremo similia.

Illud in primis animadversione dignum est quod ait Aristoteles, Quicumque imitentur, imitari *παράγοντας*, nempe *agentes*. Nulla est igitur imitatio proprie dicta nisi præcesserit actio: nam imitatio est unum eorum quæ dicuntur *πρὸς τὸ*, five quæ ad aliquid referuntur. Imitatio autem proprie dicta nihil aliud est quam adumbratio quædam actionum, five illæ bonæ sint, five malæ. Debet autem *παρᾶξιν* antecedere *προαίρεσις*. Hac definitione refutari facile potest error illorum qui existimant, scriptorem, artis cuiuspiam præcepta carmine tradentem, vel de rerum natura disputantem, vel quidvis aliud quam actiones & mores hominum describentem, imitari tamen, & in prima poetarum classe poni & collocari posse; illorum scilicet qui scribendo, imitationem absolvunt. Non videntur enim sic existimantes satis pervidisse quid intersit inter *τὸ ὑπογράφειν* seu *describere*, ac *τὸ μιμῆσθαι* five *imitari*. Describere dicendi sunt quicumque pro-

prosa oratione vel carmine, rerum anima vel intelligentia carentium pulchritudinem, quarum nullæ sunt nec esse possunt actiones, exprimere conantur. Ad hunc etiam censum pertinent qui res gestas quidem hominum persequuntur narratione, sed non eas tamen repræsentant, id est non ob oculos revocant, quasi in præsentia gererentur: hoc enim proprie est imitari. Describunt propterea & narrant historici, & quicumque historicorum more carmina scribunt, nullam fabulam continentia: in quibus personam suam aperte produnt, non alienam sustinent. Narrant præterea, docent, præcipiunt, commonefaciunt philosophi, astrologi, & omnes qui artem aliquam vel disciplinam versibus comprehendunt sine fabula; non autem imitantur. Atque ob hanc præcipue causam Epicus poeta minus imitatur quam Tragicus; propterea quod Epicus personam suam non omnino abscondit, sed idemtidem prodit, quamquam & alios passim inducit loquentes: Tragicus vero se ipsum quodammodo de medio tollit, ac personam alienam semper induit; ut iccirco res ipsa non enarrari, aut in memoriam revocari, sed hoc demum tempore geri

ri videatur. Est tamen quum Tragicus ad Epicum propius accedit, nimirum quum introducit nuncium aliquem, qui atrocem eventum, puta cædem factam, sermone referat: tunc enim, Epici poetæ more, nuncius narratione utitur. Quamobrem sapienter Horatius dixit:

Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.

Accurate scilicet distinguit Flaccus ipsam ὑπόκρισιν, rei fictæ nimirum actionem, quæ tamquam vera spectatorum oculis exhibetur, a narratione quæ fit per nuncium, & segnius animos irritat, quum fidelibus oculis non subjiciatur, sed per aures tantum demittatur. Iccirco Tragœdia si multas contineat narrationes, easque non necessarias, a dramático sive activo genere poeseos aliquantum discedere videtur, & ad epicum sive ἀπαγγελτικόν accedere; quod tragico poetæ sedulo cavendum est. Hoc autem genere perfectæ imitationis, Comœdiarum ac Tragœdiarum scriptores omnino inter se conveniunt: nisi quod Tragici imitantur meliores, Comici deteriores. Ceterum & Comici alienam personam semper gerunt, suam abscondunt: & præterea more Tragycorum nonnullos interdum inducunt qui

rem

rem aliquam procul gestam aliis enarrent. Illud quoque diligenter considerandum est, imitatione propterea omnes delectari quia cognita agnoscunt: in agnoscendo autem voluptas, quum agnoscere sit discere. unusquisque porro suapte natura discendi cupidus est. Poemata igitur popularia delectant universos, quod res ab omnibus cognitas imitantur: poemata philosophica delectant paucos, quia res a paucissimis cognitas in medium afferunt. Deinde quum poeta prælium describit, non ipse pugnat, sed pugnantem imitatur: aliter enim

Accius esset atrox; conviva Terentius esset;

Essent pugnaces qui fera bella canunt,
ut ait Ovidius lib. 2. Tristium. Hac autem imitatione delectantur vulgares homines. quis enim aliqua saltem militiæ cognitione imbutus non est? Majorem vero delectationem milites capiunt, quia ipsi probe noverunt ea quæ ad pugnandi rationem pertinent: & quum descripta legerint, agnoscunt. Ita nihilominus delectantur, ut si poeta male describat, eos offendat magis ac tædio afficiat, quam vulgus urbanum: cui facilius hoc in genere satisfieri solet. Hæc doctrina nullo negotio accommodari pot.

potest ad alia quæ a poetis idemtidem attinguntur: ad navigationem puta, cultum agrorum, opificia, & reliqua hujuscemodi. Contra, si poeta inducat in animum ea persequi quæ sunt philosophorum, minus profecto imitatur: sed potius ipse facit quod describit; nam reapse philosophatur. Exemplo esse possunt Parmenides, Empedocles, Lucretius, quorum poesis non fabularum inventionem, sed solis numeris ac loquendi genere distat a disputationibus philosophorum.

Sed Lyrici etiam & Dithyrambici (quibus adjungi possunt Elegiaci, Bucolici, Satyrici) haud raro veram & proprie dictam imitationem absolunt quum exprimunt alienos affectus, tamquam si alii quidam, non ipsi loquerentur: quod ita fieri potest, ut vel unus tantummodo loquatur, vel *λογισμῶ*, & *δραματικῶς*, ut duo vel plures simul colloquantur. Petrus Victorius Florentinus in Commentario suo ad librum Aristotelis de Re Poetica animadvertit, Platonem in altero de Republica libro tribuisse Dithyramborum auctoribus modum quemdam peculiarem imitandi; qui modus est quum poeta eundem tenorem perpetuo servat, omnia proferens tamquam ex unius personæ ore

ore prodeuntia, quæ numquam varietur atque immutetur. Putat porro idem vir doctissimus, Lyricos poetas eadem ratione usos, quod essent Dithyrambicus valde affines. De una persona a Lyricis plurimum adhibita, haud gravate assensus fuerim Victorio: hæc tamen una persona, si quid video, non est persona ipsius Lyrici poetæ, ut Victorius existimare videtur; nam si poeta Lyricus totam cantionem absolveret ex sua persona, fortasse nullam imitationem efficeret, sed potius vere ageret, motumque aut sententiam animi sui cantu interprete in apertum produceret: qui autem imitatur, alienos mores, affectus, actiones, verba, sententias imitatur. Quamobrem Aristoteles quum enumeraret varios imitandi modos, genus aliquod poetarum significavit qui unam & eandem personam servarent quidem plerumque, sed alienam certe, non suam. Fatetur non invitus & ipse Victorius, esse ubi Lyrici poetæ alienam personam sustineant; & exemplum affert Francisci Petrarchæ, qui cantionem unam confecerit in qua litem inter se & Cupidinem, causamque tamquam in foro actam fingit, iudice illa nobiliore animi parte cui philosophi principatum

tum tribuunt, & quam Græci τὸ ἡγεμονικὸν ἢ τὸ κυρδόν appellant. Hoc nihilominus rarum non est, sed frequentissimum apud Lyricos poetas, ut ex aliena persona loquantur: nam etiam quum ipsi loqui & suas affectiones exprimere videntur maxime, alienas imitantur maxime, sed latenter; quod imperitos in errorem inducit. Anacreon enim quum ebriosum & amatorem se describit, non solum fingit & jocatur, exhilarandi convivii gratia, sed etiam alium quemlibet his moribus præditum καθόλῃ imitatur; quamquam huic vagæ personæ interdum Anacreontis nomen imponit. Parum enim refert, utrum suo nomine, an diverso fabulam cudat. Id & Virgilium fecisse nonnulli existimant, ut nimirum se Alexandri, pueri Mæcenatis sive Asinii Pollionis, amatorem fingeret; seque Corydonem appellaret, puerum Alexin; quum tamen poeta ille summus pudicis moribus & frugi esset, atque ab omni factorum dictorumque turpitudine abhorreret, iccirco dictus vulgo Parthenias. Volunt propterea, sub amatorii carminis cortice medullam philosophiæ ac recondita mysteria contineri. Quam opinionem D. Augustinus etsi non probet, Virgilium

lium tamen intemperantiæ accusare non audet, quum potuerit Mantuanus poeta omnia fingere animi tantum oblectandi & stili exercendi causa. D. Augustini verba sunt in libro de Utilitate Credendi cap. 7. *Nonne cernis, ut Catamitum Bucolicorum, cui pastor durus effluxit, conentur homines interpretari, & Alexin puerum, in quem Plato etiam carmen amatorium fecisse dicitur, nescio quid magnam significare, sed imperitorum iudicium fugere affirment? quum sine ullo sacrilegio poeta uberrimus videri possit libidinosas cantunculas edidisse.* Ubertati ingenii, qua pollebat Virgilius, tribuere mavult vir sanctissimus, quam ulli morum corruptelæ, Eclogam illam delicati & mollis argumenti. Neque nos igitur decet Sabino supercilio, & censoria severitate mores & vitam poetarum ex eorum scriptis liberioribus æstimare: quamvis recte fecerit qui hoc in genere illos imitari noluerit.

Ex his omnibus colligi potest, quemadmodum summi poetæ nomen ii soli mereantur qui actiones & mores hominum carminibus exprimunt, atque adeo proprie imitantur; ita & summos pictores ac proprie dictos illos tantum esse qui non
res

res anima vel ratione carentes, puta montes, filvas, plantas, feras (quamquam & iis laus aliqua debetur), verum homines aut deos, eosque non otiosos, at aliquid agentes pingere solent: in eo enim picturæ præcipua gloria posita est. Huc pertinent versus Horatii ex Ode 8. libri 4.

-- -- -- -- *Neque tu pessima munerum
Ferres, divite me scilicet artium
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas;
Hic saxo, liquidis ille coloribus
Sollers nunc hominem ponere, nunc deum.*

Sollertes vocat poeta, nimirum industrios & ingeniosos, Parrhasium pictorem, & Scopam statuarium, quod in fingendis præcipue diis hominibusque artes in quibus præstabant, exercerent. Nam quod facile est, gloriosum esse non potest: contra, difficillima, ea præclara & valde laudabilia. Facile autem est prata, arva, nemora, pomaria, litora, maris tractus, aves etiam, pisces, quadrupedes apte in tabella delineare, si hunc laborem compares cum labore fingendi hominis, quo potissimum referri videas pictorum sculptorumque studia, lucubrationes, exercitationes. Sicuti enim homo præstantissimum est naturæ opus, ita etiam

imitatio corporis humani in operibus artificum principem locum obtinet. Quæ sint rudimenta poetarum pictorumque, nempe opera facilia, tironibus harum artium proponi solita, pulchre notavit Horatius in Epistola ad Pisones (v. 14.)

Inceptis gravibus plerumque & magna professis,

*Purpureus late qui splendeat, unus & alter
Adsuitur pannus; quum lucus & ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus.*

*Sed nunc non erat his locus: & fortasse
cupressum*

*Scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, ære dato qui pingitur? -- --*

& paucis versibus interjectis:

*Æmilium circa ludum faber imus & ungues
Exprimet, & molles imitabitur ære capillos;
Infelix operis summâ: quia ponere totum
Nesciet -- -- -- --*

CAPUT XIV.

De Spiritu poetico plura. Horatii locus insignis pensitatus. Nota seu χαρακτήρ ab ipso proposita, qua legitimi poetæ a falsis distinguantur. Comœdia legitimum poema sit, necne. Vis comica. De Bucolicis nonnulla.

NUNC eo revertamur unde nos necessarius de imitatione sermo aliquantum deflexerat. Haud igitur satis est ad poetam constituendum, & poesim formandam, qualecumque argumentum versibus compositum, nisi præterea spiritus poeticus accesserit, nempe dictio quæ poetam deceat. Si quis enim versus tantummodo effingat, humile tamen dicendi genus adhibeat, vulgare, sordidum, quotidianum, neque translationibus ornatum, neque figuris exsurgens, neque electis verbis aptaque illorum collocatione distinctum & colligatum, is, ut videtur Quintiliano, versificator potius quam poeta dicendus erit. Poetæ, qui quidem hoc nomine sit dignus, propositum semper est admirationem movere. Immutata vero & variata locutio ma-

gnificam & admirabilem efficit orationem. Nam similitudo, quæ contraria est varietati, fatietatis mater est. Propterea quæ fatietate obtundunt, non excitant animos admiratione. Homines autem ea quæ ante oculos habent quotidie, quamquam optima & eximia, non multum admirantur: nova, rara, inaudita, inusitata, peregrina, etiam si mediocria fuerint, suspicere ac laudibus efferre solent. Quod quum in rebus aliis omnibus, tum etiam in oratione faciunt. Vulgare & abjectum dicendi genus fastidiunt, neque illo admodum commoventur: si quid auribus acceperint a vulgari consuetudine remotum, animadvertunt primum, deinde voluptatem capiunt. Igitur si & Oratori danda opera est, ut idem talem a sermone populari in dicendo recedat; quanto magis poeta curare debet, ut ipsius locutio nova & peregrina videatur, qui vel maxime delectationi aurium servit? Certe Græcos poetas aliena quadam lingua locutos, M. Antonius, vir eloquentissimus, testatur apud Ciceronem libro 2. de Oratore: adeo vocabulis peregrinis abundant, quæ Aristoteles *γλώττας* appellat; translatis præterea, figuratis, factis, extensis,

lis, contractis. Huc pertinet insignis Horatii locus e Satyra 4. libri 1. qui de scriptis atque ingenio suo demisse admodum sentiens, ex poetarum numero ipse se eximit, simulque docet, quos haberi poetas oporteat.

*Primum, inquit, ego me illorum dederim
quibus esse poetis,*

*Excerpam numero: neque enim concludere
versum*

*Dixeris esse satis; neque si qui scribat, uti
nos,*

Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.

Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os

Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.

Et paucis interjectis:

*Non satis est puris versum perscribere ver-
bis;*

Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem

*Quo personatus pacto pater. His ego quæ
nunc,*

Olim quæ scripsit Lucilius, eripias si

*Tempora certa modosque, & quod prius or-
dine verbum est,*

Posterius facias, præponens ultima primis;

Non (ut si solvas, POSTQVAM DISCOR-

DIA TÆTRA

BELLI FERRATOS POSTIS PORTASQUE
REFREGIT)

Invenias etiam dissecti membra poetæ.

Requirit igitur in poeta Horatius magniloquentiam: & Satyræ Latinæ scriptores, puta Lucilium, & se ipsum, quod abjecto dicendi genere uterentur, quidlibet aliud quam poetas esse affirmat. Notam vero quamdam seu *χαρακτήρα* proponit, qua scripta legitimorum poetarum a scriptis aliorum qui hoc nomine indigni sunt, facile dignosci possint. Ait enim, veros poetas ita scribere, ut si quis versus eorum dissolvat, & ad prosam orationem redigat, ordine verborum inverso, & metro penitus adempto, nihilominus dictio poetica reliqua futura sit: quam dictionem Horatius eleganter appellat *membra poetæ dissecti*. non secus ac si ædificio aliquo magnifico diruto, supersint tamen columnæ ingentes, trabes auratæ, postes operis non vulgaris, unde conjicere liceat quum ædificii splendorem, tum architecti excellentiam. Porro negat Horatius, Lucilii sermones aut suos hujusmodi esse, ut dissoluti & metro spoliati, poeticum tamen aliquid spirare possint; quod videlicet habeant omnia, præter metrum solum, cum populari locutio.

tione communia. Ennii contra carmen heroicum ea sermonis majestate pollere, affirmat, ut etiam poeticis numeris depositis, a quotidiana tamen loquendi consuetudine abhorreat, & sublimitatem suam pristinam retineat. Exemplum affert scriptor Venufinus ex Annalibus Ennii verba quæ sequuntur: *Postquam Discordia tætra Belli ferratos postis portasque refregit.* Horum scilicet verborum magnificentia permanet quamvis numeri tollantur. Loquitur enim, ut videtur, Ennius de templo Jani apud Romanos, quod indicto bello referabant, finito claudebant. More autem poetarum, Discordiam tamquam deam aliquam inducit, templum illud ferreis postibus januisque munitum, omni obice fracto, vi aperientem pandentemque. Cujus quidem imaginis & descriptionis mira est efficacia atque sublimitas; siue metro, siue soluta oratione verba quæ illam comprehendunt, enuntientur. Ceterum suspicari licet, in veteri Græcia plurimos fuisse scriptores ejusmodi, quorum *versus inopes rerum* essent, *nugæque canoræ*; atque iccirco dissoluti, & amisso metro, forderent prorsus & contemptui haberentur. Id colligo ex his verbis Isocratis in Evagora:

Ἡ γάρ τις τῶν ποιημάτων τῶν ἀδοκιμμένων, τὰ μὲν
 ὀνόματα & τὰς διανοίας καταλίπη, τὸ δὲ μέτρον δια-
 λύσῃ· φανήσεται πολὺ καταδεέστερα τῆς δόξης, ἢς
 νῦν ἔχομεν περὶ αὐτῶν. i. e. *Etiam laudata
 poemata, si quis eorum verba sententiasque re-
 liquerit, versum autem dissolverit; ea quam
 nunc de iis habemus, opinione multo deterio-
 ra videbuntur.*

Ex his quæ hætenus docuimus, oriri quæ-
 stio potest, Comœdia legitimum poema sit,
 necne. Dubitationis causa est, quod quum
 duæ potissimum res ad poema constituendum
 requirantur, metrum videlicet ac spiritus poe-
 ticus, Comœdia & numeris laxioribus gau-
 deat, qui ad solutam orationem propius ac-
 cedunt, & præterea mores deteriorum, vi-
 lemque vulgarium hominum sermonem imi-
 tetur: atque iccirco poetico spiritu, omni-
 que sublimitate carere videatur. Nam etsi
 personæ quædam a Comœdiarum scriptori-
 bus haud raro inducantur gravibus verbis
 utentes ac minacibus, dolentes, indignantes,
 stomachantes; non tamen hujusmodi pertur-
 bationes aptis verbis descriptæ sublimē ali-
 quid in se continent: quivis enim e popu-
 lo, si res tulerit, eadem verba facile usur-
 pabit in dolore, ira, stomacho, indigna-
 tio-

tione. Quid igitur magnum Comici præstant, quum a vulgari loquentium consuetudine non discedant? Hanc quæstionem dissimulare noluit Horatius Satyra 4. libri 1. cujus versus recitabo:

*Iccirco quidam, Comœdia necne poema
Esset, quæsi vere: quod acer spiritus ac vis
Nec verbis nec rebus inest; nisi quod pede certo*

*Differt sermoni, sermo merus. At pater ardens
Servit, quod meretrice nepos insanus amica
Filius, uxorem grandi cum dote recuset;
Ebrius & (magnum quod dedecus) ambulat ante*

*Noctem cum facibus. Numquid Pomponius
istis*

Audiret leviora, pater si viveret? -- --

Quapropter M. Tullius in Oratore ad Brutum hæc scribit: *Video visum esse nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatus feratur, & clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum, quam Comicorum poetarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis. Non est nihilominus cur fateri dubitemus, Comœdiam esse poema. Etiam si enim poetico spiritu*

ritu omnino careret Comœdia, metro ipso & fabulosa imitatione satis tueretur poematis dignitatem. Immo in principe poematum classe reponenda est; propterea quod imitatio metrica, ut sæpius dixi, non solum poema efficit quaecumque, sed etiam poema proprie appellatum, & numeris omnibus absolutum. Quis tamen contendat, in scriptione Comicorum poetarum nullum inesse spiritum, nullam sublimitatem? Certe superius ostendimus, duce Dionysio Longino, summo rhetore, fontem sublimitatis uberrimum esse animi affectiones; quas nemo dixerit, in Comœdia sæpenumero non excitari. *Vim* certe *comicam* commemorat C. Julius Cæsar in quibusdam versiculis, eamque deesse dolet scriptori elegantissimo Terentio, quem *dimidiatum Menandrum* appellat: sumsit enim Terentius pleraque a Menandro, ac multas ejus poetæ virtutes consecutus est. Sic itaque Cæsar:

Tu quoque tu in summis, o dimidiate Menander,

Poneris; & merito, puri sermonis amator.

Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis

Comica, ut æquato virtus polleret honore

Cum

*Cum Græcis, neque in hac despectus parte
jaceres.*

*Unum hoc maceror, & doleo tibi deesse, Te-
renti.*

Nonne Horatius in Epistola ad Pisones fas-
sus est, exsurgere aliquando Comœdiam,
nec semper abjecte loqui?

*Interdum tamen & vocem Comœdia tollit,
Iratuſque Chremes tumido dilitigat ore.*

Nonne Plautini sermones ita festivi sunt,
ita concinni, ita elegantiss omnibus ac ve-
neribus referti, ut Ælio Stiloni visum olim
fuerit, si Musæ Latine loquerentur, Plauti
lingua locuturas? Idem porro quod dicimus
de Comœdia, videtur dicendum de Bucoli-
cis quoque poematis, quæ tametsi rustico-
rum hominum sermonem ac mores imiten-
tur, nihilominus in suo genere satis argu-
ta, mollia, venusta sunt: nam & ex mo-
ribus hujusmodi quædam seligi possunt non
adeo stabulum olentia, ut ab urbanis jure
ac merito rejici & fastidiri debeant.

CAPUT XV.

De Furore poetico, quem Εὐδαιμονία & Afflatum etiam vocant. Quæ diversis poematum & orationum generibus ornamenta conveniant. Euripidis Tragædiarum lectio utilis oratoribus. Furorem poeticum quinque efficiunt, teste Gerardo Joanne Vossio; corporis temperies, affectus, vinum, organa musica, poemata ipsa lecta, audita, spectata. Musicæ hodiernæ vitia nonnulla. Poetæ principes in suo quisque genere juventuti ad imitandum propositi. Ὑδονεπκοὶ nonnulli reprehensi. Fontes & montes aliqui crediti olim sunt poetarum facere. Divitum avaritia erga poetas.

ILLUD in præsentia subungere placet, unde spiritus poeticus originem ducat a nobis commemoratus. Hunc sine inflammatione animorum, & sine quodam afflatu quasi furoris, in poematis exsistere non posse, viris doctissimis persuasum fuit. Vulgo quoque notum est illud Ovidii:

*Est deus in nobis: agitante calescimus illo.
Impetus hic sacra semina mentis habet.*
Homerus autem prior dixerat verbis Tele-
machi

machi ad Penelopen : (libro 1. Odyssææ
v. 346.)

Μῆτερ ἐμὴ , τί τ' ἄρ' αὖ φθονέεις ἐρίηρον ἀοιδὸν
Τέρπειν ὅππῃ οἱ νόος ὀρνυται ; ἔ νύ τ' ἀοιδοὶ
Αἱποὶ , ἀλλὰ ποδὶ Ζῆς αἶπος , ὅς τε δίδωσιν
Ἀνδράσιν ἀλφειῇσιν ὅπως ἐθέλῃσιν ἐκάσῳ .

*Mater mea , quid jam invidiam concitas ju-
cundo cantori*

*Ne obleſtet utcumque illi mens impellitur ?
non sane poetæ*

*In cauſſa ſunt , ſed interdum Juppiter in
cauſſa eſt , qui ſuggerit*

Viris ingenioſis ita ut vult unicuique .

Hæc Platonis præcipue ſententia fuit , qui
nimirum affirmat in Ione , omnes poetas
bonos carmen fundere , ἢ ἐκ τέχνης , ἀλλ' ἐν-
θέως ὄντας ἔ κατεχομένους , ὥσπερ κορυβαντῶντες :
non ex artis præceptis , verum divino quodam
furore correptos , ut ii qui Corybantum ſpiritu
aguntur . Hinc θεόληπτοι , μεσόληπτοι , μεσοπά-
τακτοι , μεσομανεῖς , ἐνθεοὶ , ἐνθεσιώδεις poetæ di-
cti ſunt apud veteres Græcos , nempe a diis
vel Muſis afflati , Muſarum æſtro ἔ furore
perciti , fanatici , Deo pleni : cujuſmodi Vir-
gilius deſcribit Sibyllam Æneidos libro 6.
his verſibus :

*Ventum erat ad limen , quum virgo , Poſcere fata
Tem-*

*Tempus, ait. deus ecce, deus. cui talia fanti
 Ante fores subito non vultus, non color unus,
 Non comtæ mansere comæ; sed pectus anhelum,
 Et rabie fera corda tument: majorque videri,
 Nec mortale sonans, adflata est numine quando
 Jam propiore dei -- -- -- --*

Sed quamquam poetæ nonnulli dum carmini scribendo dant operam, simile aliquid pati videantur, non est nihilominus existimandum, eos furori tantum, vel naturæ bonos versus debere, ita ut artis adjumento & subsidio non indigeant. hoc enim antea copiose refutavimus. Immo verum quidem est, poematis omnibus ornatum addendum esse, & sublimitatem quamdam convenire, ut a prosa oratione differre videantur: sed non omne poematum genus eadem prorsus amat ornamenta. In Lyricis & Dithyrambicis, ubi poeta vel ex persona sua loquitur, vel si ex aliena loquatur (quod sæpius contingit) eam incitatam & divino quodam furore agitaram inducit, exspatiari longius, & in cælum ferri quodammodo sublimi oratione licet: in his arculæ omnes excutiendæ, pigmenta omnia consumenda sunt. Heroici porro carminis alia ratio est. Huic ornamenta con-

veni-

veniunt magis temperata, quæ τὴν σεμνότητα, gravitatem scilicet personarum non lædant: dignitas enim & decor, Epicorum poetarum proprius est, non venustas mollis & effeminata, neque rursus effrenis oratio, qualis ebriorum est aut vaticinantium. In Dramate demum, poematis genere maxime activo, puta Comœdia & Tragœdia, in quibus personæ variæ colloquentes inducuntur, multum demittere dictionem oportet, eamque sermoni propiorem efficere, ne imitatio corrumpatur: quod fieret si regibus, ducibus, heroibus pictam & luxuriantem orationem tribueret poeta, eorumque adeo fortunæ ac dignitati indecoram. Desipiunt enim qui putant, flosculos, argutias, figuras inusitatas, exquisitam locutionem principes viros decere: quum his potius graves, utiles, & pondere plenæ sententiæ conveniant, verbis plerumque communibus, non tamen vilibus aut sordidis expressæ. Comicis porro personis dictionem sublimem atque accurate ornatam si quis aptare tentaverit, perinde faciet ac si rustico vestem auream vel acu pictam, aut a fello phaleras imposuerit.

Ab Oratoribus quoque servari debet hæc
orna-

ornamentorum differentia. Est enim finitimus oratori poeta, numeris astrictior paullo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius, ac pæne par: in hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat aut definiat jus suum, quominus ei liceat eadem illa facultate & copia vagari qua velit; ut scribit M. Tullius libro 1. de Oratore. Neque pueris ipsis in ludum litterarium euntibus ignotum est, demonstrativo generi causarum, quod genus ἐπιδεικτικὸν Græci appellant, locutionem magis factam & elaboratam convenire quam aut deliberativo, aut judiciali. Sed aliud quoque discrimen animadvertit Demosthenes, vel quisquis est auctor, ἐν ἐρωπικῷ λόγῳ. Τοῖς μὲν γὰρ λεκτικοῖς ἢ λόγων, inquit, ἀπλῶς ἢ ὁμοίως οἷς αὖ ἐκ τῆς πραγματικῆς εἴποι, ὁρᾷ γεγράφθαι. τοῖς δ' εἰς πλείω χρόνον τεθησομένοις, ποιητικῶς ἢ περὶ τῶς ἀρμόττει συγκαῖδαι. i. e. Nam ut orationes quæ pronuntiantur, simplici & extemporalis sermonis genere texi debent: ita quas ad posterorum pervenire memoriam velis, poematis instar elaboratas, & exquisitum in modum perpolitas esse decet. Statim vero causam subjungit cur ita existimet: τὰς μὲν γὰρ πιθανὰς, τὰς δ' ἐπιδεικτικὰς εἶναι

ἂναι ὑποσῆκει. illas enim probabiles, has magnificas esse oportet. Iccirco nescio quis apud Ciceronem in libro de Claris Oratoribus, eos caussarum patronos quorum altior oratio, actioque esset ardentior, furere & bacchari arbitrabatur. Huc pertinet Fabii Quintiliani iudicium, Institutionis Oratoriæ libro 10. capite 1. qui Euripidis Tragoedias maxime utiles Oratoribus esse censet ob affectus moresque graphice expressos, ac sententiarum vitæ utilium præstantiam atque ubertatem. Quamquam enim aliquibus gravitas, & cothurnus, & sonus Sophoclis videtur esse sublimior, dictio tamen Euripidis oratorio generi magis accedit, & sententiis crebra, & rebus ipsis: quum plurima sumat e media philosophia, nimirum eâ quæ de moribus est, neque ulli scriptioni concedat philosophorum. In dicendo autem ac respondendo, cuilibet eorum qui forensi eloquentia claruerunt, Euripidem comparandum putat. Nemo certe illi præponendus in affectibus exprimendis & excitandis, præcipue illis qui casus atroces comitari solent, luctuque ac miseratione constant.

Furorem vero poeticum, sive mentis incitationem quæ poetis contingit, ex quinque

Q

po-

potissimum caussis exsistere, putat Gerardus Joannes Vossius in libro de Natura & Constitutione Poetices cap. 12. nimirum ex temperie corporis; ex affectione; ex vini meracioris potu; ex organis musicis; denique ab excellentium poetarum lectione, vel a spectandis poematis, dum in theatris aguntur, maxime Tragædiis & Comædiis. Quod pertinet ad corporis temperiem, scimus, μελαγχολικὸς, ut ingenio præstantes, ita rei poeticæ aptiores esse quam ceteros qui μελαγχολία minus abundant. Aristoteles propterea, furorem poeticum non a Musis, aut diis quos poetæ ipsi commenti sint, sed ab atra bile repetendum esse docet, quæ perinde ac vinum in caput invadat, mentemque agitet atque commoveat. Ceterum, poetas furore corripere, idem Aristoteles non inficiatur; siquidem Problemate primo sectionis vigesimæ ait: Μάρακος ὃ ὁ Συρακῆσιος ἐ ἀμείνων ἦν ὁ ποιητής, ὅταν ἐκσταίη: *Maracus Syracusanus præstantior erat poeta quum mente alienaretur.* Et profecto is extra se rapitur, & sui quodammodo obliviscitur, qui alienam personam induit; alienos mores, alienos affectus, aliena dicta factaque imitatur: qui modo avarum patrem, modo prodigum

&

& amore perditum adolescentem, modo cal-
lidum fervum, modo crudelem tyrannum,
modo ducem patria extorrem, modo mulie-
rem ultionis cupidam, & sexcentas alias
morum, animorum, fortunarum dissimilitu-
dines aptis verbis & sententiis exprimere
studet. Quapropter Democritus Abderites,
ut testatur Cicero libro 1. de Divinatione,
*quemquam magnum poetam esse posse negabat
sine furore.* Quum autem animadverterent
homines, nisi qui afflatus esset, vatem fie-
ri neminem, ut poetæ haberentur & dice-
rentur a populo, mores furiosorum imitari
cœpere; capillum puta demittere, ungues
& barbam alere, fordidas vestes induere,
civium colloquia vitare, a foro, conviviiis,
balneis abstinere, ut solent atra bile perci-
ti, & quorum mota mens est. Cujus ine-
ptæ consuetudinis mentionem facit Horatius
in Epistola ad Pisones his versibus:

*Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit, & excludit sanos Helicone poetas
Democritus; bona pars non unguis ponere curat,
Non barbam: secreta petit loca, balnea
vitat.*

*Nanciscetur enim pretium nomenque poetæ,
Si tribus Anticyris caput insanabile numquam*

*Tonsori Licino commiserit. O ego lævus,
 Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
 Non alius faceret meliora poemata: verum
 Nil tanti est -- -- --*

Affectibus deinde ac perturbationibus animi non exigua vis est ad ingenium excitandum, & carmen vel optimum componendum: qua de re multa superius verba fecimus. Homines enim affectione aliqua correpti, nisi eam frenis atque compedibus philosophiæ statim coerceant, tantisper infaniunt, & furentium similes fiunt, nimirum amissa tranquillitate, mentisque constantia. Iram propterea, qua perturbatio nulla vehementior, brevem furorem esse, recte dictum est. Quo pertinet versus Horatii:

Archilochum proprio rabies armavit iambo.
 Mitto Lyricos & Elegiarum scriptores, quos amor erga puellas interdum poetas effecit: amor, inquam, studiumque placendi, quod oscitantibus etiam ingeniis & dormitantibus faces, aculeos, & stimulos admovet. Unum Propertii testimonium præterire non possum ex Elegia 1. libri 2.

*Quæritis unde mihi toties scribantur amores?
 Unde meus veniat mollis in ora liber?*

Non

*Non hæc Calliope , non hæc mihi cantat
Apollo .*

Ingenium nobis ipsa puella facit .

Jam vini meracioris potu mentem excitari, & scribendis carminibus idoneam fieri, experientia ac testimoniis ostendi & confirmari potest. Vinum enim una cum corpore animum calfacit, cogitationes & visa suppeditat, metum expellit, confidentiam dicendique libertatem auget, quam Græci *παρρησία* appellant. Nihil igitur mirum si poetici furoris etiam causa sit. Nonnullos videmus ingenio ad inveniendum & excogitandum aptissimo; sed quum sobrii fuerint, præter modum verecundo, meticuloso, minus prompto, penitusque retruso: a quibus interdum largius potis occulta virtus elicitur, atque in apertum prodit, quemadmodum conflictu ac tritu lapidum scintillæ ignis erumpunt. Ferunt, Æschylum ad omnes Tragædias suas conscribendas bene potum accessisse, ut eas ille Baccho potius quam Apollini acceptas referret. Horatius vero Mæcenatem suum sic alloquitur Epistola 19. libri 1.

Prisco si credis, Mæcenas docte, Cratino:

Nulla placere diu nec vivere carmina possunt

*Quæ scribuntur aquæ potoribus . ut male sanos
 Adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas ,
 Vina fere dulces oluerunt mane Camæne .
 Laudibus arguitur vini vinosus Homerus :
 Ennius ipse pater numquam nisi potus ad
 arma*

*Profiluit dicenda . Forum putealque Libonis
 Mandabo siccis , adimam cantare severis .
 Hoc simul edixit , non cessavere poetæ
 Nocturno certare mero , putere diurno .*

Exstat vetus Epigramma Græcum , quod alii
 Nicerato , alii Demetrio Halicarnassensi , a-
 lii Asclepiadæ , alii Theæteto tribuunt , in
 quo edictum Cratini , veteris Comœdiæ poe-
 tæ , cuius edicti meminit Horatius in alla-
 tis versibus , ita proponitur :

Οἶνος ποὶ χερσὶν πέλαι παχύς ἵππος αἰδῶ·
 ὕδωρ δὲ πίνων χερσὶν ἔδεν αὖ τέκοις .
 nempe : *Vinum poetæ eleganti velox equus est :
 aquam vero bibens , nihil boni pepereris . Aliud
 tamen est bibere , aliud ebrium bibendo fie-
 ri : nam qui tantum vini hauserunt , ut ne-
 que capite , neque pedibus consistere satis
 possint , iis non sumendus calamus , at cu-
 bitum concedendum est . Nulla ergo caussa
 esse videtur , quamobrem poetæ vinum fu-
 giant ac reformident , quod motus animi*
 con-

concitet: docti enim & litterati homines a vini potu numquam ita pulsantur & depravantur, ut stupidi & vecordes fiant. Immo illorum ebrietas ipsa plerumque sapientior est quam sobrietas vulgarium & indoctorum. Nam indocti, etiam quum jejuni sunt maxime, nubilam habent mentem animi, eaque perturbationum errorumque caligine semper obsidentur, quam vir elegantissimus Theophrastus dicere solebat *ἄνοιον μέθυ*, ebrietatem vini expertem.

In causis porro furoris poetici numerat Vossius organa musica. Legimus profecto, Phrygium modum, quo tibicines olim utebantur, ea vi præditum fuisse, ut audientes ad furorem & insaniam concitaret. Lucretius iccirco libro 2. ita cecinit:

Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.

Antiquissimis temporibus iidem artifices poeticam disciplinam & musicam profitebantur; nulla enim poesis erat quæ non caneretur, psallentibus identidem qui canebant. Homerus id ostendit pluribus locis: & apud Virgilium *Æneidos* libro 1.

-- -- -- -- -- *cithara crinitus Iopas*

Personat aurata, docuit quem maximus Atlas.

Hic canit errantem lunam, solisque labores;

Q 4

Unde

Unde hominum genus, & pecudes, unde imber, & ignes.

Terentius iccirco *studium musicum*, *artemque musicam* poësim vocare non dubitavit. Hæc postea munera sejuncta & separata fuere: ut poetæ scilicet materiam carminis excogitarent, carmenque conderent; musici autem & saltatores, quum versus a poetis accepissent, eos auribus accuratius dimetirentur, & modos tibiis ac saltationi accommodarent. Utinam vero priscis illis hominibus numquam venisset in mentem hæc duo suapte natura affinia atque cognata diffociare: profecto non ad eam barbariem decidisset res musica quam hodie in theatris viri docti ab imperitis probari & laudari dolent: neque poësi omnino neglecta, vocum tantummodo & sonorum sine mente, nullaque subiecta sententia, ratio haberetur: quod fane ineptissimum est. Nam quum omnis cantus quantumvis elegans, verborum condimentum esse debeat: iccirco autem Græci verba musicis modulis ornata ἡδυσμένον λόγον vocaverint, scilicet conditum sermonem; nonne delirium est manifestum, condimento uti tamquam cibo, cibum ipsum nihili pendere ac procul abjicere? Si quis

quis igitur cantorem audiat hoc nostro sæculo, vix decimam partem eorum quæ canuntur, intelliget. Nam five oratio soluta fuerit, five pedibus & metris ligata; ab Arionibus hisce nostris ac Phemiis eodem loco habetur. In Latinis præcipue versibus breves producunt syllabas, corripunt longas; eademque decies repetentes vocabula, veram & legitimam pronuntiandi rationem invertunt adeo, mutilant, fœdeque corrumpunt, ut carminis vel metri nec vola nec vestigium appareat. Quum vero ad vocales ampliori sono præditas ventum fuerit, quasi reliquæ orationis obliti, libenter ibi subsistunt, adeoque gutture contendunt, ut ex hominibus in luscinias, passeris peregrinos, acanthidas, merulas commutati videantur. Populus interea, qui aures tantummodo in theatrum vel in templum tulit, mente foris relicta, canentes immodice admiratur, & voluptate quasi liquefcit: viri autem principes ac locupletes, hujusmodi suavi barbarie nimium delectati, eos magno auri pondere cumulos domum dimittunt. Hanc esse causam existimat Isaacus Vossius, vir doctissimus, in libello de Poematum Cantu & Viribus Rhythmi, quamobrem

rem a Musica nostri temporis absit facultas illa motus animorum excitandi, qua Musicam veterem excelluisse, Historici gravissimi tradiderunt. Nisi enim verba quæ canuntur, probe intelligantur, descendere ad animos nullo modo possunt: nemo autem illa intellexerit nisi a canente recte pronuntiata, penitus expressa, modicisque intervallis, & ad naturam sermonis accommodatis, distincta & continuata fuerint. Quod quamquam in *recitationibus*, quas vocant, præstare studeant, minus tamen assequuntur; quum & in his multa peccent, ac præterea populum assuefecerint ut has recitationes contemnat, & genus illud canendi magis elaboratum exspectet, quod *tenero supplantat verba palato*, ut cum Persio loquar, & in quo voluptati aurium soli, non menti atque intelligentiæ servitur. Nulla igitur, vel certe exigua vis est in cantibus nostri temporis, neque in organis musicis, quæ una cum hoc genere cantuum adlaborant, ad furorem poeticum excitandum: sterilis tantum & omnis eruditionis expers dulcedo ex his percipitur, quæ feriatis quidem homines, & otiosas mulierculas detinere potest; erecto & celso animo

mo viros , discendique avidos adolescentes
 juvare non potest . Dionysius ipse Longi-
 nus , quamquam ejus temporibus Musica
 non adeo corrupta esset , sectione 41. li-
 belli *περὶ ὕψους* , conquestus est , modulatio-
 nem sententiis nocere , atque ab illarum
 comprehensione auditorum intelligentiam a-
 vertere , quasi violentia quadam : *τὰ ὠδάεα* ,
 inquit , *τὸς ἀκροατὰς ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀφέλκει* ,
καὶ ἐφ' αὐτὰ βιάζεται .

Quinta demum & potissima causa furo-
 ris poetici sunt poemata ipsa lecta , audita ,
 vel in theatris etiam spectata . Sumus e-
 nim omnes naturâ , eorum quæ legimus ,
 videmus , audimus , imitatores . Hilaritas
 aliena ex animis nostris mœrorem ac tri-
 stitiam abigit : dolentibus aliis nos quoque
 condolescimus : iratorum similem affectio-
 nem vultumque suscipimus . Ita etiam si
 optimorum poetarum lucubrationes diu no-
 ctuque evolvamus , præclara & minime vul-
 garia cogitare incipimus , & de illorum in-
 geniis longo usu assiduaque meditatione a-
 liquid contrahere : necesse enim est , eum
 qui diutius in sole ambulet , colorari ; &
 qui a cane rabido morsus fuerit , parem
 rabiem concipere . Nihil igitur æque prod-
 est

est in egregium poetam olim evadere cupienti, quam perfectum aliquod exemplar, vel saltem perfecto proximum, sibi ante oculos constituere, cui se potissimum similem esse velit, cujus virtutes imitari & in se transferre studeat, cujus denique ductum & vestigia diligentissime sequatur. Id exemplar e Græcis poetis Homerus erit præcipue, *qui nil molitur inepte*, si Horatium, non ineptos quosdam, audimus: deinde Sophocles, qui Tragœdiam perfecit, ac tamquam Homerus Tragicorum haberi potest: Euripidi certe præponendus ab eo qui non orator, sed tragicus poeta esse velit, non solum ob orationis magnificentiam, sed quod excellat ἐν συστάσει καὶ παραγμάτων, & rectius omnino fabulam disponat; quod visum Aristoteli, & ratione ipsa comprobatur. In Lyricis a Pindaro non est discedendum, propter beatam sermonis ubertatem, fabularum copiam, utiles gravesque sententias, εἰδώλων sive imaginum frequentem effictionem; quibus virtutibus mirum in modum aluntur poetica ingenia. Non enim audiendi sunt Critici quidam recentiores, & minorum fane gentium, qui non ita pridem inimicitias cum antiquitate

uni.

universa susceperunt, non veriti scilicet,
 gigantum more, bellum agere cum diis:
 quasi heroes illi veteres, unde omnis elo-
 quentia, elegantia omnis, omnis poeticus
 decor in feram usque posteritatem propaga-
 tus est, ulla hominum audacium cavilla-
 tione & dicacitate, ullo jocorum frigore,
 ullis denique ineptiis possent a gloriæ pos-
 sessione deturbari. Hos Pindaro præcipue
 inimicos esse videas, *tendit quoties in altos*
Nubium tractus; quum ipsi semper jaceant,
 vel humi repant, barbarum quiddam &
 pingue sonantes, molli & enervata ratio-
 ne atque oratione. Sed valeant Critici
 hujusmodi, seditiosum genus hominum ac
 turbulentum, qui tantam bonis litteris ca-
 liginem offuderunt, qui sanam veteremque
 eloquentiam ab imo fundo subvertere cona-
 ti, egregia indole adolescentes, libellis
 quibusdam in vulgus editis, in errorem fe-
 cum abripiunt. *Plorare illos jubeamus inter*
cathedras discipularum: persuadeant mulieri-
 bus, quarum assidua consuetudine delectan-
 tur, Pindarum effrenem scriptorem esse at-
 que infano similem: non delectu aliquo u-
 tentem aut sapientia in faciendo carmine,
 sed impetu ac temeritate. Idem Theocri-
 to,

to, admirabili in suo genere poetæ, cuius virtutes neque Mantuanus noster, quamquam divino illo ingenio, assequi omnino potuit, rus merum & stabulum objiciant. Pastores alios ipsi comminiscantur, bubulcos, agricolas, vinitores, nihil pastoritium habentes, nihil agreste, nihil suæ naturæ conveniens, quod aulicis & urbanis hominibus, elegantiarum studiosis, stomachum moveat: sed pexo capillo, nitidos, unguentatos, cincinnatos, qui novo quodam more amoribus ruri vacent, neque de tauris, ovibus, frugibus, vitibus narrent, vel de arandi, ferendi, metendi tempore; sed potius de bello & pace scite disputent, rerum etiam naturam, si diis placet, explicare aggrediantur, atque ita stellarum magnitudines, figuras, cursus, ortus, occasus, ceterasque proprietates nobis describant, ac si nuper e deorum consilio, vel ex Epicuri intermundiis aut Cartesii vorticibus in terras delapsi essent. Verum ad propositum revertamur.

Aristophanem optimum exemplar Comædiæ scribendæ dicere non ausim, tametsi Attico sale abundet, tantaque sermonis festivitate polleat, ut ex ejus poematis A-

the.

thenæ ipsæ redolere videantur: obscœnus enim est, petulans, flagitiosus, & ut illa ferebant tempora, ὑβερνῆς, atque in viros principes, sanctissimosque philosophos haud raro injurius: quæ sane vitia poetis frugi cavenda & declinanda sunt. Utinam exstarent Menandri & Philemonis Comœdiæ, in quibus ut amores frequentes essent, oratio tamen bene morata, & longe minus maledictorum erat. Omnibus igitur qui nominis immortalitatem ex poetico studio quærunt, id quod olim edixit Horatius, & nos edicimus:

-- -- -- -- *Vos exemplaria Græca*
Nocturna versate manu, versate diurna.
Græcis ingenium, Græcis dedit ore rotundo
Musa loqui -- -- -- --

Nolim tamen, adolescentes rei poeticæ studiosos ita Græcis auctoribus operam dare, ut Latinorum obliviscantur. Immo eo diligentius a nobis legendi, evolvendi, atque imitandi sunt Latini poetæ, quo linguam illorum in scribendo sæpius quam Græcam usurpamus, vel certe hanc Italicam recentiore, quæ, ut Gallica quoque & Hispanica, Latinæ veteris propago est. Quis autem ignorat, poetarum Latinorum præ-

stan-

stantissimos Virgilium, Plautum, Terentium, Horatium, Catullum, Ovidium, Tibullum, Propertium, consensu virorum doctissimorum existimari? quibus addendus Lucretius ob eximium Romanæ orationis nitorem, & pauci fortasse alii. Nam Lucanus, Papinius, Persius, Seneca, Valerius Flaccus, Silius Italicus, Juvenalis, Martialis, & qui deinceps usque ad Claudiani tempora existere, non abjiciendi quidem sunt; quum poeticum instrumentum opibus eruditionis atque doctrinæ, sententiis etiam illustribus locupletare atque amplificare possint; verumtamen eos a priorum nitore, ac germana eloquentia distare plurimum, satis novērunt homines harum litterarum periti. Cum iis igitur familiariter versentur poeseos amatores: eorum enim consuetudine animos suos inflammari, & scribendo carmini paulatim idoneos fieri sentient. Ii erunt Genii ipsorum & ἀγαθοὶ δαίμονες: eos in loco Musarum observabunt & colent. Auctor præterea sum studiosis, ut Fracastorios etiam, Sannazarios, Vidas, & nonnullos alios recentiores, quorum nomina illustria & pervulgata sunt, in manus sumant: nam ex istorum quoque lectione haud contemnendam

dam utilitatem percipient, ac simul cognoscant, quantum recta & accurata optimorum scriptorum imitatio possit. Denique temporis aliquid tribuendum existimo lectioni eorum qui poematis venustissimis, & omnium consensione laudatis vernaculam Italorum linguam auxerunt, & ad id culmen dignitatis extulerunt, ut jam Græciam ipsam veterem ac Latium provocare videatur. Horum tres tantum commemorabo, Dantem Aligherium, Franciscum Petrar-
cham, Ludovicum Areostum, tres viros poeticæ rei apud Italos: quibus adjungi poterunt quicumque ipsorum virtutes æmulari, & iis quam simillimi evadere studuerunt. Eo diligentius autem Italica hæc scripta evolvenda sunt, quo utilius omnino est in Italia, ad morum popularium emendationem, Italicum poema scribere quam Latinum: nam populi maxima pars numquam didicit Latine loqui. Idem vero sentiendum est de poetis qui Gallice scribunt in Gallia, & quicumque linguam a nutricibus acceptam carminibus excolunt apud reliquas nationes: nulla enim gens fere est quæ propriis & peculiaribus ornamentis careat.

Fabulæ olim prodiderunt, montibus &

R

locis

locis Græciæ nonnullis eam inesse vim quæ poetas efficeret, Heliconi puta, Pindo, Parnasso, Cirrhæ, Ascraë, quibusdam aliis: quamobrem in iis potissimum Apollinem & Musas immortale ævum degere finxerunt. Præterea quorundam sacrorum fontium crebro mentionem faciunt, quorum aquam si quis ebibisset, statim poetico furore corripetur. Hos autem fontes appellant Hippocrenen, Aganippen, Pirenen, Libethrum, Permessum: quæ nomina valde trita & vulgaria sunt. Ovidius tamen libro 1. Artis Amatoriæ negat, se Musas vidisse dum gregem pasceret in Ascraë vallibus, quemadmodum Hesiodus; verum diuturna experientia effectum amandi magistrum.

*Non mihi, ait, sunt visæ Clio, Cliusque
sorores*

Servanti pecudes vallibus, Ascra, tuis.

Usus opus movet hoc: vati parete perito.

Perfius vero festive admodum in poetas parasitos & divitum adultores hæc scribit in prologo Satyrarum, sibi ipse tribuens homini locupletissimo, quod pauperiorum proprium erat:

Nec fonte labra prolui caballino,

Nec in bicipiti somniasse Parnasso

Me.

Memini, ut repente sic poeta prodirem ;

Heliconiadasque, pallidamque Pirenen

Illis remitto quorum imagines lambunt

Hederæ sequaces : ipse semipaganus

Ad sacra vatum carmen affero nostrum .

Quis expedivit psittaco suum χαῖρε ,

Picasque docuit verba nostra conari ?

Magister artis, ingenique largitor

Venter, negatas artifex sequi voces .

Quod si dolosi spes refulserit nummi ,

Corvos poetas, & poetrias picas

Cantare credas Pegaseium melos .

At Persii quidem temporibus, quum poetæ aliquo in pretio erant, rebus suis non pessime consulebant qui animum ad scribendum appellerent : nunc vero mutata est ratio ; si quis enim cum egestate luctatus, esurire ac sitire semper velit, eum poetam fieri oportet : nihil enim minus pecuniosum, & cui Plutus divitiarum deus tantopere sit iratus, quam res poetica. Hoc tempore

-- -- -- didicit jam dives avarus

Tantum admirari, tantum laudare disertos .

Venit in mentem versuum Juvenalis e Satyra 7.

Non habet infelix Numitor quod donet amico ;

Quartillæ quod donet habet : nec defuit illi

Unde emeret multa pascendum carne leonem
 Jam domitum: constat leviori bellua sumtu
 Nimirum, & capiunt plus intestina poetæ.
 Qui artes βαρβαρίους & fellularias exercent,
 mercatores, institores, publicani, villici,
 negotiorum actores; ne de scurris, lenoni-
 bus, & reliqua hominum fæce aliquid in
 præsentia dicam; quæ ad victum & cultum
 suppeditent, abunde possident, laxè habi-
 tant & magnifice, aurigas & equos nutri-
 unt, purpurati etiam & aurati in conspe-
 ctum prodeunt: soli poetæ in sordibus ple-
 rumque versantur, algent, sine spe, sine
 lare vivunt. Quum igitur per hæc tempo-
 ra fames nonnullos impellit ut versus faci-
 ant, vere *malesuada* vocanda est, quo co-
 gnomine illam Virgilius ornavit.

CAPUT XVI.

Περὶ τῶν ἀποχεδιάσμάτων, *sive de rudimentis & incunabulis Poetices. Præterea, de illis qui ex tempore carmen fundentes, non tantum sibi poetæ videntur, sed, si diis placet, soli poetæ. Ἐπίλογος, & cohortatio ad poetica studia excolenda.*

HACTENUS de furore poetico verba fecimus, & quæ illum causæ potissimum efficiant, consideravimus. Nunc aliqua dicenda sunt de poematum rudimentis, quæ a Græcis ἀποχεδιάσματα, & ᾄσματα ἀποχέδια vocari solent: has autem voces interpretari possumus *cantica incondita, numeros inconditos*. Quum igitur, teste Cicerone in libro de Claris Oratoribus, nihil sit inventum simul atque perfectum, homines illi antiquissimi, priusquam ars componendorum carminum excogitata esset, numeris impolitis & rudibus inter se ludebant, ut ipsa ferebat natura. Subito enim calore atque impetû animi ad canendum & versus fundendos invitabantur, sine ulla meditatione. Quamobrem necesse fuit, omnia horrida,

R 3 da,

da, informia, inculta, ornamenti ac decoris expertia provenire. Pastores præcipue hoc genere versuum otium suum oblectabant, amores exponebant, amicas laudabant, vel de illarum superbia, levitate, perfidia querebantur, diis agrestibus gratias agebant, cum æmulis denique certabant. Ad hujusmodi pastorum poësin Virgilius respexisse videtur Ecloga 2. quæ sic incipit:

*Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas umbrosa cacumina fagos
Assidue veniebat. ibi hæc incondita solus
Montibus & silvis studio jactabat inani.*

incondita, nimirum incomposita, nulla certa lege, ordine, rhythmo colligata, quæ a Corydone sic effusa per æstum amoris atque insaniam, ipse Maro postea numeris incluserit, expoliverit, perfecit, figuris nimirum & ceteris ornamentis adjectis, quæ ab arte proficiscuntur. Ita quidem explicat hunc locum Virgilii Hadrianus Turnebus libro 12. Adversariorum capite 7. Vino autem largius epoto Musicæ, Poëseos, & saltationis inventionem tribuit suavissimus Tibullus Elegia 8. libri 1. quum scilicet agricolæ perfuncti laboribus, per
dies

dies festos Genio indulgerent. Sic igitur de Osiride seu Baccho :

Illi jucundos primum matura saporis

Expressa incultis uva dedit pedibus.

Ille liquor docuit voces inflectere cantu,

Movit & ad certos nescia membra modos.

Porro, inconditis poematum rudimentis valde similes fuisse crediderim versus illos quos olim Fauni vatesque canebant, ut ait Ennius apud Varronem libro 6. de Lingua Latina. Hos appellabant Saturnios, teste Pompejo Festo : quoniam Saturni temporibus, Fauni ac vates eo metro in edendis oraculis uti consueverunt : quemadmodum Apollo Delphis, & aliis in locis, heroico carmine per multa sæcula usus fuit. Antiqui autem illi, præter quam quod durissimos & asperri-
mos eos versus fecere, non eandem semper syllabarum & metri legem in eo genere servavere, sed inæqualem prorsus : nam alios breviores, longiores alios ediderunt. Numeri Saturnii, tamquam horridi & agrestis, mentionem facit etiam Horatius Epistola 1. libri 2. his versibus :

Græcia capta ferum victorem cepit, & artes

Intulit agresti Latio. sic horridus ille

Defluxit numerus Saturnius, & grave virus

Munditiæ pepulere : sed in longum tamen ævum

Manferunt, hodieque manent vestigia ruris. Paullatim igitur hujusmodi ἀποχεδιάσµασι meditatio aliqua & cura accessit, deinde sermo & spiritus poeticus: donec ratio metri habita fuit, quum antea solo rhythmo constarent: quæ lex quum initio rudis esset atque imperfecta, stabilem tandem certamque formam accepit. His fere gradibus & picturam crevisse, historici tradiderunt. Primi enim pictores, ut Ælianus refert libro 10. Variæ Historiæ capite 10. tam rudes fuere, ut imaginibus quas pinxissent, necessarium existimarent subscribere nomen, aut hominis, aut leonis, aut arboris, aut aliud; ne picturæ argumentum spectatores ignorarent.

Quis autem crederet, nonnullos adhuc superesse qui frugibus inventis, glandium esu delectentur? Hi sunt videlicet qui carmen fundunt ex tempore, vel in conviviis, vel statò & indicto die, magna populi corona circumstante, admirante, plaudente. Homines hujuscemodi confidentes, fugacis gloriolæ cupidi, ore atque ingenio prompto, non solum se poetæ nomine dignantur, sed præterea, si Apollini & Musis placet, se
fo-

solos poetas haberi volunt, quasi afflatu
 instinctuque divino carmen fundentes, &
 natura magis quam arte formatos. Legiti-
 morum etiam poetarum curas & labores jo-
 cis perstringunt: vigilias, lucubrationes, li-
 mam flocci faciunt: quum ipsi dena millia
 versuum tribus horis effutiant, numquam
 subsistant, numquam pluteum cædant, ca-
 put scalpant, ungues demordeant, quod con-
 tingit meditantibus. Hanc sibi nimirum le-
 gem indixerunt sacram & inviolatam, nul-
 las orationis ineptias formidare, nullius er-
 roris pœnitere: sive curtos aut redundantes
 versus protulerint, sive mutanda syllabarum
 quantitate peccaverint, sive barbarismis &
 solæcismis præsentium aures pupugerint, si-
 ve denique inanium & nihil significantium
 verborum acervo bonarum sententiarum in-
 opiam & jejunitatem suppleverint. Alacres
 & perfrieta fronte ulterius progrediuntur:
 & nihil timent magis quam suspicionem me-
 ditationis, ac ne versus fortasse ullos domo
 attulisse videantur. Quum vero, ut olim
 Hippias Eleus, & Gorgias Leontinus (tam-
 quam si omnia scirent, quod nemini præ-
 ter Deum concessum est) se de omni re
 proposita copiose atque ornate dicturos pol-
 licean-

liceantur; incredibile est quam multa canenda suscipiant quæ minime sunt poemati accommodata; in quas angustias compellantur, quæ monstra opinionum exponant, quantum levitatem suam & vecordiam prodant. Sed videlicet pulcherrimæ artis corruptores, populi judicio confidunt, qui plerumque audaciæ favet, loquaces vero putat esse sapientes. Nimirum est hoc unum e sæculi nostri vitiis vel maximum: quod a neglectione severiorum studiorum, a præpostera simulatione philosophiæ, ab otio, ab ignavia originem ducit. Si enim linguæ officium prævertat cogitationem, sturnos, picas, & psittacos loquendo imitabimur, & nihil umquam proferemus dignum auditu, nedum immortalitate. Memini me legisse aliquando horum carmina scripta: omnia in illis incompta, barbara, puerilia erant, omnia iratis Musis nata: quæ scilicet doctorum aures præterlabi fortasse possent, oculorum judicium sustinere certe non possent. Toto igitur pectore prius cogitandum est quam verbis utamur: lingua enim cogitationum interpretes nobis a natura data est; neque aliquid turpius aut ineptius levi atque odiosa loquacitate. Fateor quidem liben-

bentissime, celerrimos esse in quibusdam motus animorum: sed iidem tamen qui ob singularem ingenii præstantiam, ex tempore haud pessime dicunt, emendate magis, pure, ornate, denique utiliter dicerent, si tempus & diligentiam ad cogitandum ac eligendum sumere vellent. Recte igitur in Epithalamio Catullus:

Non facilis nobis, æquales, palma parata est.

Aspicite, innuptæ secum ut meditata requirant.

Non frustra meditantur: habent memorabile quod sit.

Nec mirum, tota penitus quæ mente laborent.

Nos alio mentes, alio divisimus aures.

Jure igitur vincemur. AMAT victoria curam.

Miserum profecto est, homines acutos inveniri qui bonam mentem, bonas horas, gravitatis opinionem, plausibus popelli & mulierum, nihil in hoc genere nisi volubilitatem linguæ æstimare scientium, (impari sane pretio) commutare non vereantur.

Ovidius quidem tanta scribendi carminis facultate valuit, quod ipse de se testatur, ut numeri ac pedes ei scripturo aut pronuntiaturō sponte sese offerrent. Hoc nihilominus naturæ bonum, quo poeta maximus intemperanter abusus est, vitio illi vertunt

tunt Critici doctissimi. Unius Fabii Quintiliani testimonium proferam. Hic libro 10. Institutionis Oratoriæ capite 1. *Ovidium lascivum in Heroicis* appellat, & *nimum amatorem ingenii sui*. eundem in Elegia quoque lascivire ait: propterea in eo genere Tibullo ac Propertio palmam concedere, qui pressi magis, terfi, & castigati sint: Medeam tamen Ovidii Tragœdiam, quam injuria temporis amisimus, ostendere, quantum vir ille præstare potuerit, si ingenio suo temperare, quam indulgere maluisset. Novimus etiam, Papinium Statium in Epistola ad Stellam Patavinum, qua illi mittit primum librum Silvarum, de versibus gloriari celeriter scriptis: qui melior fortasse poeta fuisset si ubertatem ac luxuriam ingenii severiore stilo depascere voluisset. Quæ enim cito nascuntur, cito etiam, ut flosculi, decidunt: diu parata & concepta, permanent, atque immortalitati mandantur.

Non negaverim tamen, doctos & ingeniosos homines versibus ex tempore fuis, animi gratia nonnumquam jocari. Hujus rei testis locuples Catullus Carmine 50. Licinium Calvum poetam & oratorem sic allocutus:

Hesterno, Licini, die otiosi

Mul-

*Multum lusimus in meis tabellis ,
 Ut convenerat esse : delicatos
 Scribens versiculos uterque nostrum ,
 Ludebat numero modo hoc , modo illoc ,
 Reddens mutua per jocum atque vinum .*

Sed aliud omnino est ludere , atque ex
 versibus qualibuscumque oblectamentum &
 solatium quærere , aliud eos in maxima lau-
 de ponere , atque hoc uno poetæ nomen ,
 ac gloriæ perpetuitatem sperare . Non nu-
 mero , sed pondere carmina æstimanda sunt :
 neque Crispinum illum imitari oportet , de
 quo lepide Horatius Satyra 4. libri 1.

-- -- -- -- -- - Ecce

*Crispinus minimo me provocat : Accipe , si vis ,
 Accipe jam tabulas : detur nobis locus , hora ,
 Custodes : videamus , uter plus scribere possit .
 Dî bene fecerunt , inopis me quodque pusilli
 Finxerunt animi , raro & perpauca loquentem .
 At tu conclusas hircinis follibus auras ,
 Usque laborantes , dum ferrum emolliat ignis ,
 Ut mavis , imitare -- -- --*

Zeuxidis potius meminerimus , qui quum
 lente admodum pingeret , ajebat se pingere
 æternitati : ac P. Virgilii curam & diligen-
 tiam æmulemur , qui , teste Donato in Vi-
 ta ejus , quum Georgica scriberet , opus il-
 lud

lud admirabile omnique ex parte perfectum, plurimos quidem versus horis matutinis quotidie meditabatur, & servo suo librario dictabat; reliquo autem die toto accurate retractabat, & ad paucissimos redigebat: dicens non absurde, se ursæ more carmen parere, ac lambendo demum effingere. Quicumque igitur poeseos pulchritudine ducimini, adolescentes liberaliter educati, præcepti Horatiani memores (A. P. v. 292.)

-- -- -- *carmen reprehendite quod non
 Multa dies & multa litura coercuit, atque
 Perfectum decies non castigavit ad unguem.*
 Existimo, aut ego valde fallor, hoc toto libro me satis ostendisse, τίνος ἔνεκα καὶ δαυμάζειν αὐτὰ ποιητῶν, quamobrem videlicet æquum sit admirari poetam, & quæ solidæ utilitates ex poetarum studiis colligantur. Puto etiam, me reprehensoribus atque inimicis artis hujus nobilissimæ satis respondisse, eorumque argumenta quam sint levia, infirma, stuporis ac malevolentiae plena, declaravisse. Nemo fere poeticam odit nisi qui ad illam ineptissimus natus est: iisque tantum poetæ suspecti atque invisi sunt, si Horatium audimus Satyra 4. libri 1. qui maximis vitiis laborant, avaritia
 pu-

puta, ambitione, libidine, crudelitate.

Omnes hi metuunt versus, odere poetam.
secum enim ita cogitant:

*Fœnum habet in cornu: longe fuge. dum-
modo risum*

Excuiat sibi, non hic cuiquam parcat amico.

Et quodcumque semel chartis inlevert, omnes

Gestiet a furno redeunt scire lacuque,

Et pueros, & anus -- -- --

Vos igitur omnes qui laudem, qui gloriam, qui nominis immortalitatem spectatis, quos non turpe lucrum, non vulgi opiniones, non exempla deditorum ventri ac turpissimæ parti corporis, a recta virtutis & honestatis via deflectere ac revocare possunt; pergite animo quo cœpistis, excelso nimirum & magno, studium hoc liberalissimum in dies magis amate, ad summa quæque contendite, neque labori neque exercitationi parcentes, voces ac rumusculos imperitorum & barbarorum hominum contemnite atque irridete. Sinite illos in rebus brevi tempore interituris occupari, finite opes quærere omni ratione: deinde quæsitis vel non uti, vel ad superbiam, & libidinum intemperantiam abuti. Hortos illi amœnos conferant, arbores in quincuncem

cem disponant, ædes habitent sumtuosas, villas magnificas, eas egregiis artificum operibus, signis, tabulis pictis exornent, ut nihil in iis vile & abjectum sit præter dominum; prædia prædiis adjungant, servos, mancipia, equos, canes venaticos alant, ipsi vecordes, meticulosi, vino, crapula, somno sepulti, ab omni sapientia & doctrina imparati, prospero statu fortunæ inflati atque insolentes, adverso fracti & desperantes, mortis horrore perfusi; quæ nimirum bona illis omnia quibus inaniter efferuntur, propediem sit ereptura, perpetuæque oblivioni cum ignotissimis capitibus traditura. Unusquisque vestrum, rei poeticæ studiosi, locupleti confidenter dicat quod olim Horatius Grospho (Ode 16. libri 2.)

*Te greges centum, Siculæque circum
Mugiunt vaccæ; tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa; te bis Afro
Murice tinctæ*

*Vestiunt lanæ: mihi parva rura, &
Spiritus Grajæ tenuem Camœnæ
Parca non mendax dedit, & malignum
Spernere vulgus.*

Vos enim poetica disciplina excolenda, præter famæ celebritatem, honestam DELE-

CTATIONEM vobis & aliis parabit, MORES indoctorum emendabit, ORATORIÆ arti & litteris universis adjumento atque ornamento eritis. Non habebit, fateor, operâ vestrâ patria quæ vos genuit, pulchras porticus, aut basilicas, aut ampliora vestigia: sed habebit (quod longe pulchrius ac utilius est) cives frugi, modestos, continentis, ad virtutem idoneos: habebit bonam existimationem apud exteros, splendorem, gloriam, dignitatem. Nolite igitur vereri, ne oneri aut probro civitati vestræ sitis. Verissima sunt illa Propertii Elegiarum libro 3.

Nam neque Pyramidum sumtus ad sidera ducti,

Nec Jovis Elei cælum imitata domus;

Nec Mausolei dives fortuna sepulcri

Mortis ab extrema conditione vacant.

Aut illis flamma, aut imber subducet honores;

Annorum aut ictu pondera victa ruent.

At non ingenio quæsitum nomen ab ævo

Excidet: ingenio stat sine morte decus.

Quoniam vero poetis, mediocribus esse non licet: optimorum autem exiguus semper numerus fuit; propterea non eos tantum hortor ad laudem capeffendam qui præclarum aliquid hoc in genere conari atque ef-

S

fice.

ficere possunt: sed eos etiam qui non poetæ quidem esse volunt, verum eo contenti sunt, si poetarum lucubrationes legant ac penitus intelligant; si de hujusmodi studiis recte ac subtiliter judicent; si legitimum carminis sonum digitis & aure calleant. Etenim omnes artes, ut ait Cicero pro Archia, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & cognatione quadam inter se continentur. Nemo igitur jure vos reprehenderit, quicumque etiam in gravioribus disciplinis multam operam ponitis, nemo vobis succenserebit (date mihi veniam, ut cohortationem hanc meam verbis M. Tullii concludam, ex eadem Oratione pro Archia petitis) si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporum: quantum alii tribuunt tempestivis conviviiis, quantum denique aleæ, quantum pilæ; tantum ipsi vobis ad hæc studia recolenda sumseritis.

Τ Ε Λ Ο Σ.

μόνον τῷ θεῷ πρὸς δόξα.

JOANNIS ANTONII
V U L P I I

PRO LITTERIS HUMANIORIBUS

A D V E R S U S

EARUM CONTEMTORES

O R A T I O N E S T R E S.

JOHANNIS ANTONII
VULPI

PRO LITTERIS HUMANIORIBUS

ADVERSUS

EARUM CONTENTORES

ORATORES

JOANNIS ANTONII
V U L P I I

PRO LITTERIS HUMANIORIBUS

A D V E R S U S

EARUM CONTEMTORES

O R A T I O P R I M A

HABITA IN GYMNASIO PATAVINO

VII. Idus Martias Anno MDCCXXVII.

R A V E crimen , ac vetus
querela est , qua nonnulli,
sive imperiti, sive malevo-
li, sive ignavi, eas disci-
plinas oppugnant quæ di-
cendi rationem tradunt :
quum vel amicis clam insusurrent, vel et-
iam in publico aperte clamitent, non esse
in iis cognoscendis diutius immorandum;
sed potius contemni eas & abjici oportere :

S

3

non

non solum quod ad studium veritatis nihil conferant, verum etiam quod bonis mentibus tenebras & caliginem offundant. Grave, inquam, crimen, sed falsum; quod propterea nobis omni ope, omnique contentione refutandum, & a jugulo, ut ita dixerim, pulcherrimarum artium depellendum est. Videamus primum hodierno die, quomodo calumniam suam proponere, quibusque argumentis probare & confirmare conentur: deinde biduo quod sequetur, telis eorundem occurremus, quæ profecto dici vix potest quam levia & hebetia sint.

Adversantur igitur, si illos audimus, hæ litteræ quæ politiores & elegantiores appellari solent, principi rerum humanarum philosophiæ, qua nihil melius, nihil majus, nihil augustius a diis immortalibus est hominum generi concessum. Nam disciplinæ hujusmodi versantur plurimum in copia, ornatu, elegantia sermonis: de verbis ac de figuris verborum sollicitæ sunt: numerum, ambitum, concinnitatem, similesque nugas alias confectantur: quum ad philosophum contra pertineat res ipsas persequi, non verba, & quid potissimum, non quomodo dicat, considerare. Bonorum porro ingeniorum, &
ad

ad summa quæque factorum ea certissima nota est, veritatem lucemque sententiarum, non offucias ac præstigias orationis amare. Ex adverso, qui nullam philosophiæ, vel parvam & indiligentem operam dederunt, quum a veritate abhorreant, neque boni viri esse, at solum videri studeant, lucro potius & honoribus inhiantes, in eo plerumque sunt occupati, ut comta & fallaci oratione plebeculam decipiant, hominumque iudicia a recto abducant, misereque depravent. Cupiditatibus enim auditorum blandiri instituerunt, & si quæ vitia in ipsis fuerint, ea mulcendo potius fovere, quam urendo & secando curare. Nam *quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas?* ait Persius Satyra 1. Videmus autem, non solum agrestes homines, qui plerumque intelligentia sunt destituti, sed etiam in urbe natos educatosque, verum indoctos & disciplinarum expertes, loquacium & callidorum prædam esse. Quemadmodum enim hamo prætentam escam devorant pisces, ea que ratione capiuntur; ita in foro iudices, vel in concione cives lenociniis verborum illecti mirifice in fraudem inducuntur, ut & fontes absolvant, & innocentes damnent,

& profutura civitati aspernentur, & nocitura amplectantur: quorum malorum omnium causa, radix, & origo sunt nequam oratores, sapientia quidem omni carentes, at fraudum omnium & praestigiarum peritissimi. Tanta vis est in ornatu atque elegantia verborum.

Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque

*Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt,
Veraque constituunt quæ belle tangere possunt
Aures, & lepidò quæ sunt fucata sonore.*
ut recte animadvertit Lucretius lib. I. de Rerum Natura. Horum locutulejorum proventum uberrimum tulit olim vetus Græcia, qui umbram corpori, verba rebus, fictionem veritati præferrent: qui quum nihil solidi ab ineptis magistris didicissent, omnia tamen se scire gravi supercilio, magnoque cum fastu profiterentur: quamquam & nostro tempore illorum aliquæ propagines reliquæ sunt. Hi Sophistæ appellabantur, in eo scilicet præcipue occupati, ut mendacio rem parerent atque existimationem, inferioremque causam superiorem dicendo efficerent: cujus etiam rei viam & artem se tradituros adolescentibus discendi

cu-

cupidis, pollicebantur. Iccirco in honore magno apud Græcorum vulgus fuerunt Gorgias Leontinus, Hippias Eleus, Polus Agrigentinus, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius; ut plures alios omittam. Qui omnes populari iudicio freti, suaque arrogantia subnixi, quid veri germanique philosophi de ipsis existimarent, nihil pensi habebant, eorumque inimicitias facile admodum sustinebant. Contra, virorum sapientium oratio simplex, gravis, pressa, & ab inanibus ornamentis nuda est, circumcisis omnibus quibus, tamquam supervacaneis, immo noxiis, non indiget veritas. Et quemadmodum loquacitas, & orationis deliciae, haud leve stultitiae argumentum est; quod muliercularum exemplo confirmari facile potest: ita verborum paucitas, & sententiarum pondus, ingenii, doctrinae, sapientiae τεκμήριον haberi debet. Huc pertinet dictum illud Theocriti Chii de Anaximene, futili & nugaci oratore: ἀρχεται λέξεων μὲν ποταμός, οὐδὲ ὁ σαλαγμός. *Incipit verborum quidem flumen, sed mentis gutta.* Nonne manifesta infania est, sententias pulcherrimas, gravissimas, utilissimas, minime probare, quæ non illustrium sele-

selectorumque verborum fucō & pigmentis
 commendentur? ut si quis quum siti ardentis-
 sima excrucietur, frigidam tamen, nisi in
 aureo poculo apponatur, fastidiat, & pro-
 cul abjiciat? Huic porro & oratorum &
 auditorum dementiæ maxime infestus fuit
 Socrates ille Sophronisci filius, Platonis ma-
 gister, ab Apollinis oraculo mortalium sa-
 pientissimus jure ac merito appellatus: qui-
 dum vixit, perpetuum cum Sophistis bel-
 lum gessit, eorum fallacias detegendo, a-
 nimos & arrogantiam obtundendo. Ne-
 que Socrates unus, morum severitate, vi-
 tæque duritia insignis, ab his dicendi cor-
 ruptelis abhorruit: sed etiam (quis cre-
 deret?) Epicurus, magnus ille voluptatis
 præco & defensor, nullam eruditionem es-
 se duxit nisi quæ beatæ vitæ disciplinam
 juvaret: quamobrem a poetis evolvendis
 rhetoribusque abstinebat; in quibus vide-
 licet nullam solidam utilitatem, solamque
 puerilem delectationem esse arbitraretur.
 Quod si ab humanioribus litteris in phi-
 losophiam, & quaecumque studium verita-
 tis tot ac tanta detrimenta profluxerunt;
 non minorem, immo longe maximam, in-
 quiunt, labem ex iis contrahere potest
 Chri-

Christiana veritas, cui præcipue nos omnes dare operam debemus. Profecto si cum Platonis, Aristotelis, aut Marci Tullii voluminibus Divinæ Litteræ comparentur, stili earum inornatus & rudis videri potest: abhorrent enim Sacri Scriptores a nitore illo & munditia orationis qua profani delectantur: neque in singulis verbis pensitandis occupati sunt: neque paria paribus referre curant: neque ambitus affabre factos, aut clausulas apte cadentes confectari solent. Ineptum enim esset, atque argumenti severitate alienum, res verbis posthabere, & ad populum exquisita nimis dictione uti. Quum enim docendis omnibus, & omnium moribus emendandis Divini Libri accommodati esse deberent, iccirco populari sermone conscribendi fuerant, ut etiam ab expertibus interiorum litterarum facilius intelligi possent. Quemadmodum igitur conchyliæ extrinsecus aspera, informia, scabra, uniones & margaritas intus occludere consueverunt; & in rupibus humano cultu vacantibus latent nobiles auri fodinæ; ita sub simplici atque horridulo verborum cortice divina mysteria continentur. Propterea viri sanctissimi,

qui

qui jam inde a primis Ecclesiæ temporibus Libros illos ex Dei ore profectos commentariis explicandos susceperunt; maxime vero Theologi Scholastici, qui sanam doctrinam deinceps tractaverunt; id elegisse videntur scribendi genus quod a fastu oratorio, ut ita dixerim, quam longissime abhorreret; ac, verborum cura amandata, & Grammaticis relicta, uni pietati ac veritati perquirendæ toto animo incubuisse. Nonne videmus (ajunt hi nostrarum litterarum reprehensores), Calvinum, Bezam, Castalionem, & reliquos hujusmodi homunciones, qui sanctissimam religionem a majoribus acceptam non abjecerunt solum, sed etiam scriptis infandis persecuti sunt, in eo elaborasse, ut comiti, nitidi, elegantes, Ciceroniani denique in scribendo haberentur? ut scilicet fallacis doctrinæ venenum in animos hominum blandius instillarent, ac litteratorum plebeculæ nullo negotio fucum facerent? Id igitur ostendere potest, rhetoricæ studium, rem esse periculi plenam: quæ scilicet a piis vereque doctis contemnatur, ab impiis contra diligenter excolatur, & permagno æstimetur. Neque nos profecto decet, qui Christiani

appellamur , nugis hujusmodi atque oblectamentis aures & animum dedere : si enim his diutius assueverimus , in id vitium incidemus quo vitio Ethnici olim laborabant , ut scilicet Divinorum Voluminum stilum fastidiamus , ac tamquam rudem & barbarum improbemus . Ut enim qui secundæ mensæ delicias , crustula , bellaria , & gulæ irritamenta nimium appetunt , palato corrupto , solidiorem magisque salubrem cibum nonnumquam aspernantur ; quæ res bonæ valetudini contraria est ; ita qui orationis cultum ac nitorem , tamquam rem maximi pretii , ubique requirunt , paullatim omnem veritatis gustum amittunt . Immo hic deliciarum appetitus eo progreditur , ut jam nulla sit fabula , nullum lascivientium & delirantium ingeniorum portentum ac somnium , quod , si concinne ac polite exponatur , depravatis hujuscemodi mentibus persuaderi non possit . Hoc verum esse ostendunt magna detrimenta quibus Christianam rempublicam hoc postremo tempore affecerunt eloquentes nonnulli homines , at pravis opinionibus misere imbuti , qui librorum pestes in vulgus ediderunt , ex quibus hæc præclara decreta hauriuntur : Nihil natura

turâ honestum esse, vel turpe: Nullius auctoritati quicquam tribuendum: Utilitatem solam legum ac justitiæ fontem esse: A rerum naturæ ignoratione, & qui hanc necessario consequitur stulto pavore, religionem omnem profectam: Mundum esse Deum, atque ab omni æternitate fuisse: Animorum immortalitatem in fabulis anilibus & visis inanibus numerandam: Nos nobis ipsis falsa libertatis specie blandiri, quum omnia fato & necessitate eveniant: Qui strenue voluptati operam dederit, ac fanda nefanda rei augendæ, potentiæque amplificandæ causâ fecerit, hunc sapientissimum habendum. En quot, inquit, & quam magna incommoda per eloquentes atque elegantes homines invec̃ta sunt: quibus non solum virtus & honestas omnis, sed præterea humana societas, & rerumpublicarum fundamenta penitus convellantur. Quid vobis videtur, auditores, de hac tam gravi tamque infesta adversus humaniores litteras accusatione? Paullisper assensum sustinete, ac perendie frequentes rursus adeste, ut quid adversariis communibus respondendum sit, a nobis accipiatis.

JOANNIS ANTONII
V U L P I

PRO LITTERIS HUMANIORIBUS

ADVERSUS

EARUM CONTEMTORES

ORATIO ALTERA

HABITA IN GYMNASIO PATAVINO

V. Idus Martias Anno MDGCXXXVII.

UPERIORE schola, brevibus argumenta proposuimus quibus, tamquam venenatis telis, adversus eloquentiam & humaniores litteras uti solent barbari quidam homines, magna in oculis gravitate, magna frontis contractione, quasi nudæ ac germanæ philosophiæ patrocínio suscepto: dictitantes videlicet, sermonis ornatum, ver-

verborum delectum, figurarum concinnitatem, numerosam compositionem, carminum rationem, poeticas fabulas, res esse philosopho & Christiano prorsus indignas. Occurram igitur hodie ac perendie, quantum potero, levissimæ factioni, atque ineptas calumnias, non ab ullo veritatis amore aut studio, verum ab inscitia, ignavia, stupore, agresti rudique natura, desiderio denique suam bonarum artium inopiam & jejunitatem obtegendi profectas, infirmabo & refutabo. Et hodierno quidem die, politio-rem humanitatem cum philosophia mirum in modum consentire, ostendam: proxima disputatione ostensurus, neque Christianæ rei, neque Theologiæ, neque Divinarum Litterarum solidæ interpretationi eloquentiam & eruditionem quicquam officere, immo vero prodesse plurimum; ac, si quis ea non abutatur, non mediocri ornamento & præsidio esse. Primum igitur de duobus propositis aggrediamur.

Quodcumque rectum est, laudabile, honestum, id ad pravum semper aliquid, minus decorum, turpe, quodammodo accedere videtur: & quamvis ejus dissimillimum sit, nihilominus ab imperitis iudicibus

cibus idem omnino existimatur, & in eorum reprehensiones facile incurrit. Propterea parcum hominem & frugi, familiæ suæ consulentem, ii qui parsimoniam ab avaritia internoscere non possunt, avarum appellant: contra, benignum, liberali sumtu gaudentem, a fordibus alienum, magnificentum, splendidum, prodigi ac nepotis nomine infamant: etenim benefacere, de suo indigentibus largiri, non amare pecuniam, nihil aliud esse putant quam rem prodigere, ac patrimonium dissipare. Ita mulierem pudicam & probam, rusticitatis crimine accusant: eleganti ac venustæ, impudicitiae notam inurunt. Hæc judiciorum perversitas ad elegantiores etiam litteras elevandas & improbandas translata est. Quum enim aliud omnino sit propria & commoda locutio, aliud exquisitus orationis ornatus; homines malevoli, aut similitudine quadam decepti, statim ut audiunt philosophum Latine loquentem, hoc est propriis & ad rem significandam idoneis verbis utentem, ornatui nimio indulgere dicunt, philosophicæ gravitatis & dignitatis oblitum. Solam enim barbariem, quæ tabernam, culinam, stabulum oleat: solam stribliginem horridorum

T rum

rum & ineptorum verborum: solam Getarum, vel psittacorum potius eloquentiam scholis philosophorum convenire existimant. Atqui commoda propriaque locutione uti certe debent qui graviores etiam disciplinas profitentur, & de loco superiore adolescentibus tradunt: ornata, compta, fucata, non item. Longe autem distat nitidum a fucato. Quemadmodum enim saltant matronæ, saltant & meretrices; matronalis tamen saltatio differt a meretricia saltatione: nam & Africanus ille major triumphale corpus movit ad numeros, neque tamen dignitatem amisit: eodem pacto a verborum fordibus possumus in oratione abstinere, & nihilominus ejus castitatem, ut ita loquar, integram & incorruptam servare. Proprietas vero ac nitor verborum pertinent primum ad veritatem: deinde ad intelligentiam. Nam qui profitetur, se Latine locuturum aut scripturum, is ne falsus deprehendatur, non debet certe Gothicas, vel Sarmaticas, vel belluarum potius quam hominum voces usurpare. Quomodo autem scire poterunt juvenes, quid unaquæque vox a magistro prolata significet, nisi magister eas voces adhibeat quæ a probatis scri-

scriptoribus olim receptæ sunt, atque usu tritæ? Iccirco verba obscuræ, vagæ, incertæ significationis procul abjicere oportet. definitis porro & perspicuis utendum est. bonæ enim rerum definitiones a rectis verborum definitionibus pendere solent. Confugiendum igitur ad Lexica, sed multo magis ad classici Latinitatis auctores, ut inde veram & legitimam verborum significationem hauriamus: neque grammaticorum labores contemnendi sunt: quum turpe omnino ac ridiculum sit, eum qui grammaticam vix a limine salutaverit, illotis manibus ad rerum sublimium tractationem accedere. Ex vocum igitur proprietate, & apta collocatione oritur sermonis perspicuitas. Nisi autem fueris in dicendo perspicuus, alios docere non poteris: & præterea in suspensionem merito venies, ea te minus intelligere atque comprehendere quæ, præterquam obscuris verbis, & perplexo confusoque eorundem ambitu, explicare nesciveris. Ut enim ait Horatius in Epistola ad Pisones:

Scribendi recte, sapere est & principium & fons:

Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.

Verbaque provisam rem non invita sequentur.

Quod non solum ad scriptionem, sed et-

iam ad sermonem & dictionem accommodari potest. Certe nihil tam furiosum, quam verborum vel optimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia nec scientia, teste Cicerone lib. 2. de Oratore: quid si verba fuerint horrida, e trivio arrepta, a rudibus hominibus & litteraturæ omnis expertibus excogitata; dubiæ plerumque atque obscuræ significationis; ne ab ipsis quidem utentibus satis intellecta? Dicemusne, eum qui ita loquatur, philosophorum inventa didicisse? cum Platone, Aristotele, Theophrasto familiariter versatum fuisse, quibus nihil uberius, nihil pressius, nihil elegantius, aut eruditum magis? Dicemusne, hosce homines, balbutientes verius quam loquentes, rem providisse? At si providissent, verba sequerentur non invita: verba, inquam, non voces barbaræ, sonique inconditi: rectæ verborum comprehensiones, non acervi quidam enormes, & scopæ dissolutæ. Miseret me nonnullorum qui se Peripateticos profitentur, quum sint scholæ Aristoteleæ dedecora & carcinomata. nimirum doctrinam Aristotelis non ex purissimis fontibus, verum e turbidis lacunis hauserunt: non ipsa philosophi
scri.

scripta legerunt, non Græcos interpretes optimos, sed vel Arabes, vel nescio quos Europeos: quid enim dicam Latinos, quum in iis nec vola nec vestigium Latinitatis deprehendatur? Ignorant scilicet hujusmodi homines, aut non meminerunt, Aristotelem quum sapientiæ omnis, tum etiam rhetoricæ artis summum fuisse magistrum. Propterea illos infantia suæ minus pudet, quum tamen se tanti philosophi discipulos appellare non dubitent. Non igitur Epicurum pessimæ causæ defensores advocent, qui artem dicendi, & poetarum libros omnes, tamquam puerilium animorum oblectamenta, fertur contempsisse. Nam Epicurus (videte hominis vecordiam & infaniam) dialecticam quoque, & mathematicas disciplinas contempsit: quamobrem in pudendos admodum & philosopho indignos errores incidit. Verum quem mihi Epicurum narrant? Consulite, si vobis lubet, aliquas ejus Epistolas quas Diogenes Laertius posteritati servavit libro x. de Vitis eorum qui in philosophia claruerunt. Invenietis, eum non quidem aureum orationis flumen effundere, ut Aristotelem: non sublimi & Platonico dicendi genere uti: sed tamen a

verborum proprietate non abhorrere, nec se barbarum, & elinguem omnino præbere. At pauca sapientes loquuntur, brevia, castigata: inani omni loquacitate circumcisa & abjecta: in acie enim quam in pompa spectari malunt. Fatemur, id plerumque fieri a sapientibus: nonnumquam tamen ad sermonis copiam & suavitatem descendunt, præsertim si cum populo agant, qui disputationes nimis acutas percipere non potest. Nonne Homerus inducit Nestorem atque Ulixem, viros præstanti sapientia & eloquentia, orationem fundentes melle dulcior, qua scilicet audientium animi permoventur, & quo ipsi vellent, blande perducerentur? Melius profecto de posteritate meritus fuisset Plotinus, doctissimus ille Platonius, si planius aliquanto scribere voluisset, neque obscuritatem orationis adamasset, & quasi dedita opera confectatus esset. Possumus igitur, optimi adolescentes, immo debemus, & veritati rerum studere, & proprietatem verborum non aspernari: neque enim hæc duo pugnant inter se; verum alterius

Altera poscit opem res, & conjurat amice.
Græci veteres eodem vocabulo rationem &
ora.

orationem significaverunt: eam λόγον appellantes. λόγος nimirum, id est ratione & oratione, maxime distamus a feris.

Quid voveat dulci nutricula majus alumno,

Quam sapere, & fari ut possit quæ sentiat? --

Hæc duo excellentissima bona, & hominis propria, nobis diligenter excolenda sunt. Nolim vero existimetis, me quum proprietatem verborum, & emendatum quemdam illorum ambitum laudo, nimium etiam orationis ornatum suadere velle. Hic sane molestus & anxius ornatus tantum abest ut philosophum deceat, ut ne in oratore quidem, aut poeta qui frugi esse velit, tolerabilis esse videatur. Est ubi nullis ornamentis uti oporteat, quum videlicet

Ornari res ipsa negat, contenta doceri:

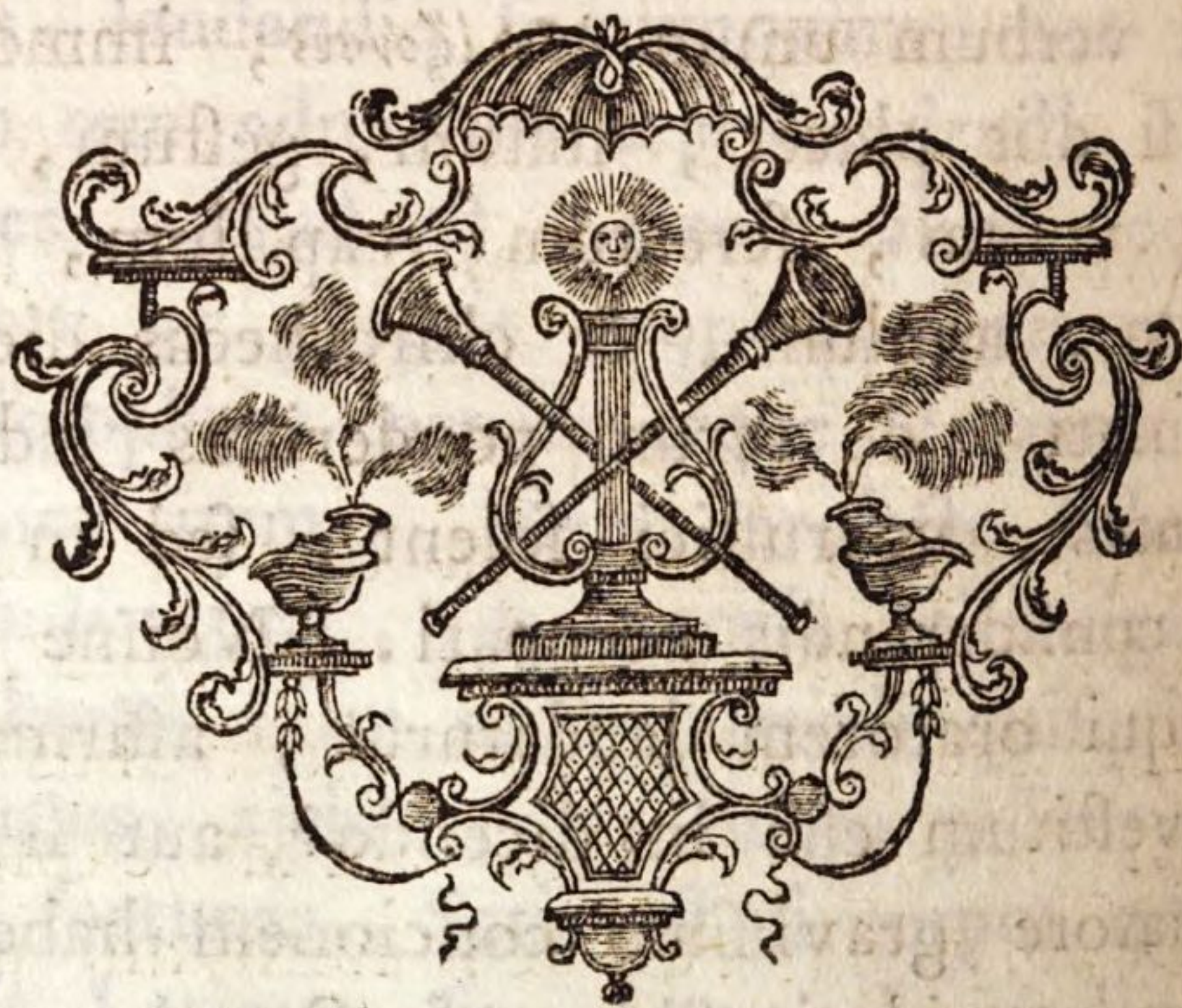
est ubi paucis & modicis: numquam tamen arculas omnes effundere, numquam pigmenta omnia consumere debemus. Nam ut in pictura & architectura quicquid nimium & coacervatum est, ab oculorum judicio respuitur: sobria vero & parca delectant magis: ita in dicendo flosculi, veneres, deliciae nimis crebrae & exquisitæ satietatem pariunt, ac præterea sententiam & rem subjectam obscurant, ut intelligi

vix possit. &, quemadmodum *si luxuriâ foliorum exuberet umbra*, quod Virgilius ait in Georgicis; per tot pampinos vix ullus transitus relinquitur luci veritatis. Hanc porro veritatem ipsam debemus amare, non verba: quæ ita demum pulchra & bona sunt, si veræ alicui sententiæ explicandæ inferviant. Veritas autem rudibus etiam expressa verbis, polito & exornato mendacio longe anteferenda est. Neque rhetorum & poetarum eloquentiam a philosophis exigamus: qui si eam aliquando afferant, laudandi; si numquam, non sunt ob eam rem admodum reprehendendi. Sed, auditores, aliud est dicere, aliud loqui. Emendate ac proprie loqui pertinet etiam ad philosophos: ornate atque eleganter dicere, non item. Inepti profecto habendi qui de litterula, de vocula vitilitigant: Demosthenes enim ob hujusmodi quisquilias reprehensus, agebat, non in eo positas esse Græciæ fortunas. Satis est si corpus ipsum orationis Latinum sit, atque ab intelligentia communi non abhorreat: servandæ tamen & adhibendæ voces quas appellant *τεχνικάς*: sunt enim verba quædam propria Theologorum, Philosophorum, Dialecticorum,

rum , Geometrarum , Rhetorum , Musico-
rum , singularum denique artium & disci-
plinarum , quæ ullo modo immutare non li-
ceat . Unaquæque ars utitur vocabulis po-
pulo incognitis , usitatis sibi . Quando autem
potissimum novæ fingendæ sint voces ,

Propter egestatem linguæ , & rerum novitatem ;
quæ res nonnumquam necessaria , at semper
cum periculo conjuncta est , alio tempore
docebimus . Hos interea pædagogos rideamus
qui philosophi aut rhetoris nævos aliquos
pulchro corpori insperfos notare non defi-
nunt : verbum unum ὀβελίζοντες ; immo ve-
ro , si diis placet , statum , gestum , vul-
tum , vocem , screatum ; capillum , pæne
dixerim , anulum , & chirothecas dicentis
calumniati : de rerum ponderibus judicare
nescientes , ut rustici solent , sed in solis
nugis considerandis occupati . Nonne ride-
retis qui oratorem laudaturus , affirmaret ,
bene vestitum esse in dicendo ? aut si quis
de senatore gravissimo concionem habente ,
subraucum videri sibi , sancte dejeraret ?
quemadmodum olim Catullus eum risit qui
Licinium Calvum , brevis hominem statu-
ræ , verum eloquentissimum , perorantem au-
diens , *Dii magni , salaputium disertum !* in

corona exclamavit . Hoc genus hominum levissimorum & otio abundantium ludere, ut libuerit, atque ineptire sinamus. Utuntur scilicet audacia pro sapientia: sic enim edocti sunt . Nos propositum alacres urgeamus . Perendie , auditores, frequentes adeste: ego, quod ad me attinet, cultum orationis modicum Christianæ veritati contrarium non esse, planum faciam.

JOANNIS ANTONII
V U L P I I

PRO LITTERIS HUMANIORIBUS

A D V E R S U S

EARUM CONTEMTORES

O R A T I O T E R T I A

HABITA IN GYMNASIO PATAVINO

III. Idus Martias Anno MDCCXXVII.

ON paucos ad hominum
perniciem rhetorica, & re-
liquis bonis artibus abuti,
certum atque exploratum
est. Ut enim qui probita-
te ac sapientia Deum Opti-
mum Maximum, quoad licet mortalibus,
imitantur, ex malis etiam rebus haud con-
temnendas utilitates, atque uberem virtutis
materiem colligere noverunt, eas nimirum
vel

vel emendantes, vel sustinentes, vel magna cum gloria superantes: ita improbi, avari, libidinosi, crudeles, ac reliqui omnes qui officio neglecto cupiditatibus indulgent, etiam quæ suapte naturâ bona sunt atque utilia, corrumpunt sæpenumero misereque depravant. Audite Ovidium lib. 2. Tristium:

*Nil prodest, quod non lædere possit idem.
 Igne quid utilius? si quis tamen urere tecta
 Comparat, audaces instruit igne manus.
 Eripit interdum, modo dat medicina salutem;
 Quæque juvet, monstrat, quæque sit herba nocens.*

*Et latro, & cautus præcingitur ense viator:
 Ille sed insidias, hic sibi portat opem.
 Discitur, innocuas ut agat, facundia, causas:
 Protegit hæc fontes, immeritosque premit.
 Ad quos igitur pertinet cavere ne quid civitas & respublica detrimenti capiat, ii legitimum & innoxium rerum usum præscribere debent, non res ipsas abjicere, & ab hominum commercio separare. Ignem diligenter custodiunto, ac finibus coercento: necessarium enim est ignem esse in civitate, quamquam ex igne damna plurima & ingentia non raro accipiuntur. quod quum*
 eve.

evenerit, negligentiae hominum potius, quam
 ipsius elementi naturae tribuendum est. Me-
 dici sunto, circumeunto, lectulis assidento,
 artem salutarem caste & cum fide tractan-
 to. Non autem medicinae culpa erit, si
 quis forte ex medico veneficus existat.
 Neque artificis vitium in artem ipsam te-
 mere transferendum est. Milites, princi-
 pum satellites, viatores etiam arma capiun-
 to. Vim vi repellere licet: hostes, latro-
 nes, ferae hominum vitae insidiantur. Præ-
 sto sit bonis unde a malorum impetu se,
 sua, suosque defendant. Eodem pacto ad-
 olescentes rhetoricam artem discunto, caus-
 sas in foro agunto, innocentes tueantor,
 sceleratos accusanto, profutura suadento.
 Expedit esse rhetoricam inter cives, ut quæ
 vera atque utilia sunt, ne illa pravis ju-
 diciis evertantur, neque a falsis & iniquis
 hominibus opprimantur. Est enim regium,
 liberale, munificum, ut Crasso videtur a-
 pud Ciceronem libro 1. de Oratore, opem
 ferre supplicibus, excitare afflictos, dare
 salutem, liberare periculis, retinere homi-
 nes in civitate. Præterea cohortari ad vir-
 tutem, a vitiis revocare, vituperare im-
 probos, laudare bonos, cupiditatem frange-
 re,

re , mœrorem levare . Popularis hæc dicendi ratio necessaria omnino est , quæ communibus & probabilibus argumentis utitur in persuadendo . Sunt enim sæpius apud imperitos & disciplinarum rudes verba facienda , qui tenuem & aridam orationem , a scientia profectam , minus percipere possunt : & iccirco studium & operam exercitati oratoris requirunt , qui res perceptu difficiles facultate dicendi ad communem intelligentiam traducat . Deinde utilis est rhetorica quia docet in contrarias partes disputare ; non ut ipsi nobis adversemur , & ex eodem ore , ut Satyrus ille in Apologo , calidum & frigidum emittamus : verum ut vitiosas adversariorum rationes discernamus & refellamus . Postremo expedit , seipsum oratione posse defendere : quemadmodum enim turpe est , se robore corporis tueri non posse , quod ignaviæ ac timiditati tribui solet ; ita contemnendus est cui ad suum jus propugnandum nulla est in oratione defensio . immo tanto magis hoc turpe videri debet , quanto magis oratio propria hominis est , quam usus corporis , quod nobis est commune cum belluis . Male fit autem veteratoribus & sceleratis

tis illis qui re optima pessime utentes, eam
 apud vulgus infamant. Sunt ἄθεοι quidam
 homines, vel ἑτερόδοξοι, qui vires eloquen-
 tiæ omnes, his præsertim temporibus, eo
 conferunt, ut religionem labefactent, justi-
 tiam & honestatem funditus evertant, li-
 bidines doceant, monstra opinionum, & in-
 sana multa proferant, ac verborum lenoci-
 nio commendent. In hos impios & male-
 feriatos leges insurgant gladio ultore: com-
 burantur atque igni æterno damnentur hæ
 librorum pestes: excindantur nequissima
 germina: eluantur hæ maculæ, si fieri po-
 test, & genus humanum ab hac labe ex-
 purgetur: ceterum eloquentia ipsa retinea-
 tur; & ob eam causam potissimum reti-
 neatur, ut facilius pessimis nebulonibus ob-
 viam ire, ac diræ factionis impetum fran-
 gere & debilitare possimus. Non enim
 Christianæ religioni, vel Divinarum Litte-
 rarum tractationi & interpretationi, rheto-
 rum aut poetarum facultas contraria est.
 Primum scilicet; quod etiam superiore scho-
 la monuimus; omni apud populum verba fa-
 cturo, omni causidico, omni scriptori, qui-
 bus publica utilitas audientium aut legentium
 proposita sit, verbis propriis utendum est,
 de-

definitis, perspicuis; non barbaris, vagis, obscuris. Quomodo autem hujusmodi verba eligantur, quæ sit eorum germana significatio, politiores litteræ ostendunt. Deinde ornatus etiam paullo splendidior, ubi tempus, locus, argumentum postulaverint, mire convenit rebus divinis. Rerum enim sublimitati splendida verba & electa, non humilia & de trivio sumpta, accommodata esse videntur. Quis ferat regem vel senatorem libenter vinitorum aut messorum verba usurpantem? Nonne templa magnifica, statuis, picturis, egregiis operibus ornata, Deo colendo erigimus? nonne aureis vasis & argenteis fit res divina? nonne altaria & sepulcra Martyrum e Pario marmore, Lunensi, Numidico, Thasio, Carystio, Lacedæmonio construere solemus? nonne holosericis & auratis vestibus induuntur sacerdotes? Arca olim Fœderis intus & extrinsecus auro tota cooperta erat. Cur igitur in tanta ornamentorum varietate quæ ad rem divinam faciendam, ad festos dies agendos, ad supplicationes, ad cetera quæ sunt religionis, adhibentur, sola verba placebunt incompta, barbaras, ad significandum inepta, male disposita, nulla bonorum scri-

scriptorum auctoritate probata? nisi ut aliquorum inscitiae atque ignaviae faveamus, qui quum vix idonei grammaticorum discipuli esse posse videantur, tamen illotis manibus in Prophetarum ac Theologorum adyta irrumpunt, nulla Historiarum & Antiquitatis notitia imbuti, & a litterarum praesidio omnino imparati. Hi vero cum doctissimis viris imparem pugnam suscipere non verentur, eos assidue criminantur, eloquentiam, profanam historiam, poesim, Graecae Latinaeque linguae studium contemnunt atque irrident: in hujusmodi accusationibus eloquentia quadam sua, nimirum putida & agresti, utentes. At quae tandem argumenta proferunt, ut malam causam tueantur? Primum ajunt, Divinos Veteris ac Novi Foederis Libros inornato & simplici stilo conscriptos esse: abhorrere Prophetas & Apostolos ab inani strepitu verborum: veritatem apud illos propria vi & facultate consistere, non adminiculis aliunde quaesitis. Debere propterea virum Theologum, vel Divinorum Oraculorum Interpretem, ampullas omnes projicere, fastum eloquentiae aspernari, cultum orationis, & quicquid artem olet, scriptoribus

profanis relinquere . Gravissimum profecto est quod objiciunt . Non tamen illis facile concesserim , Divinorum Voluminum locutionem rudem semper esse atque inornatam . Immo plerumque magnifica est , sublimis , vehemens , tropis & figuris distincta , quæ animos legentium permoveant , & profanorum auctorum vim omnem & ornatum exsuperent . Agnovit hoc & ingenue fassus est Dionysius Longinus , rhetor eximius , quamquam a sacris nostris alienus , qui sectione 9. libelli περὶ ὑψηλῆς , in illis Dei apud Mosen verbis miram sublimitatem animadvertit : γενέσθω φῶς , & ἐγένετο · γενέσθω γῆ , & ἐγένετο . *Fiat lux , & facta est . fiat terra , & facta est .* Præterea Libri Sacri poësim divinam continent , cui comparata languent , ac tantum non sordent carmina Homeri , Pindari , Theocriti , Virgilii , Horatii , & reliquorum poetarum quicumque optimi & excellentes vulgo habentur . Legite duo Cantica Mosis , Canticum Canticorum , δράμα illud ἐρωπικότατον , librum Jobi , Psalterium , Threnos Jeremiæ . Quid suavius , quid magnificentius , quid illustrius , quid uberius , quid ad reficiendum animum & delectandum aptius ? Diffiteri non pos-
su.

sumus, Prophetarum aliquos incomtum stilum adhibere voluisse; in quibus numeratur Amos. Aliqui tamen insurgunt, & regio quodam more loqui videntur, puta Isaias, Sophonias, & si qui sunt alii. Ut verbo concludam, rhetorica quædam ars, vulgari arte multo nobilior, e Sacra Scriptura confici posset: quod sane audio aliquibi terrarum tentatum esse. Utinam igitur qui eloquentiæ studium accusant, in Divina Volumina sedulo intuerentur, eorumque sermonem imitari studerent. Veniamus ad sanctos Ecclesiæ Patres. Hi sane omnes, Græci præsertim, eruditissimi fuere, & quantum ferebant tempora quibus singuli vixerunt, eloquentes etiam & comiti. Quid memorem Basilium, Nazianzenum, Chrysostomum, qui cum Isocrate ipso ac Demosthene de principatu eloquentiæ certare possint? Hos nemo doctorum, nemo disertorum contemserit, nisi cui forte palatum fatuum sit. Non possum autem hoc loco prætermittere insigne Gregorii Nazianzeni testimonium, depromptum ex Laudatione Basilii Magni, quod omnibus bonarum artium reprehensoribus pudorem incutere, ac silentium indicere potest. Id

Latine redditum hanc sententiam comprehendit: *Inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem omnium humanorum bonorum principatum tenere: non illam solam generosiorem ac nostram, quæ contempto omni sermonis lepore & ornatu, salutis uni, atque earum rerum pulchritudini quæ animo percipiuntur, arctissime inhæret; sed externam etiam, quam plerique Christiani pravo quodam judicio, ut insidiosam ac periculosam, ac procul a Deo avertentem, respuunt. Sani homines, ut auditis, eruditionem, non solum sacram, sed etiam profanam, rem præclarissimam æstimant. Infani igitur qui contrarium sentiunt. Sed pergit Nazianzenus, & ostendit in eadem Laudatione, minime damnandas aut negligendas esse litteras istas: & stultos atque imperitos habendos qui hoc existimant: qui omnes esse sui similes cupiunt; ut privatum eorum dedecus sub communi delitescat: nec quisquam, eorum inscitiam prodatur & redarguat. Porro apud Latinos Hieronymus & Augustinus multiplici eruditione, & non vulgari eloquentia præcellunt. Divus Bernardus, quamquam in solitudine educatus, Persium videtur legisse, ut ex ejus libris apparet. Divus Thomas Aquinas*

nas in Summa Theologiæ a recitandis Terentii & Valerii Maximi verbis non abstinere. Imitabantur scilicet D. Paullum Apostolum, qui Epimenidis, Menandri, atque Arati, vetustorum poetarum, testimoniis utitur. Historia certe profana, ut de hac potissimum loquar, Ecclesiasticæ Historiæ studiosis lucem affert, & cum illa necessario conjungenda est. Græcæ ac Latinæ linguæ cognitio Interpretes Divinorum Librorum haud parum juvat: quod nemo negaverit, nisi cui sol ipse non lucere videatur. At, inquiunt, Calvinus, Beza, Castalio, Melancthon, eloquentiæ studuerunt: propterea sermonis elegantia homini Catholico suspecta res esse debet. Contra,

-- -- -- -- -- *nulla aconita bibuntur*

Fistilibus: tunc illa time quum pocula sumes

Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

His enim versibus Juvenalis ad rem suam abutuntur. At nos respondemus, nonnullos etiam Catholicos Theologos eleganter ac diserte scripsisse, neque tamen ulla in re pietati nocuisse: inter quos eminent Melchior Canus, Alanus Copus, Dionysius Petavius; ut alios plures omittam. Immo vero ne ab ἑτεροδόξοις merito irrideamur,

bonis artibus operam dare debemus . In-
 eptos nihilominus esse dicimus quicumque a
 vocibus consecratis abstinere , & pro illis
 supponunt alias , tamquam Latinas magis :
 quod fecit Sebastianus Castalio in sua Di-
 vinorum Librorum interpretatione . Veteres
 illi Patres , Clemens Alexandrinus , Orige-
 nes , Tertullianus , Lactantius , Augustinus ,
 alii , adversus Ethnicos bello suscepto , i-
 pforum armis eos confoderunt : neque tamen
 se rusticos & agrestes præbuerunt quum ad
 Christianos ipsos verba facerent . Hæc o-
 mnia dicere volui , ut ostenderem , litteras
 humaniores utilissimas esse : eloquentiam ve-
 ro non solum philosophiæ , sed etiam Chri-
 stianæ sapientiæ ministram egregiam haberi
 oportere . Nisi autem hujusmodi esset , eam
 omnino abjicere ac negligere deberemus .
 Omnia enim studia nostra pietati conduce-
 re debent , atque ad æternam salutem viam
 hominibus patefacere , sternere , ac munire .

F I N I S .

IN.

I N D E X ³¹¹

I N L I B R U M

D E U T I L I T A T E P O E T I C E S .

A

A B J U R A R E , quid proprie sit .	pag. 49
<i>Acusilaus Argivus</i> , solutæ orationis inventor .	7
<i>Admirationem</i> movere debent poetæ .	227
<i>Adolescentiæ</i> temeritas .	144
<i>Adolescentium</i> nostri temporis studia .	133
<i>Adulatio</i> poetis vitanda .	166
<i>Alexander Magnus</i> , poetarum iudex non idoneus .	
27. 28	
<i>Alexis Virgilii</i> .	223. 224
<i>Alfonsus Rex Neapolitanus Antonium Panormitam</i> locupletavit .	26
<i>Amphion</i> , vir sapiens .	8
<i>Anacreon Teïus pecuniam contempsit</i> . 24. 25. <i>ejus</i> mores quales fuerint .	190. 223
<i>Apollo</i> , Jovis minister .	79
<i>Appius Cæcus</i> , orator vetustissimus .	7
<i>Aristogiton & Harmodius</i> .	112
<i>Aristophanis vitia</i> .	254. 255
<i>Ars poetis</i> non inutilis .	17
<i>Athenæus explicatus</i> .	158
<i>Athenienses veteres ad virtutem instituti</i> .	75
<i>Attius quidam</i> , ineptus poeta .	16
<i>Avaritia divitum adversus poetas</i> .	259. 260
<i>D. Augustini adolescentis lacrimæ inanes</i> .	201
Αὐτοχρησίσματα .	261

B

B ACCHUS, doctor Dithyrambi.	71
Bacchylides, a Pindaro contemptus.	15
Bargæus (Petrus Angelius) laudatus.	212
Benii (Paulli) sententia de facultate Tragœdia.	
92. 93. 98. 99. 100.	
Bilis atra poetas efficit.	242. 243
Boni natura publica.	30
Bossuetius (Jacobus Benignus) laudatus.	131

C

C ACUS latro.	38. & sequu.
Cadmus Milesius, solutæ orationis inventor.	7
Cæsaris iudicium de Terentio.	234
Callimachus arte valet.	17
Cantica incondita.	261. & sequu.
Carmina inepta molestiam creant.	28. 29
Carneades helleboro usus.	16
Casaubonus (Isaacus) notatus.	70
Catullus. ab eo plura sumsit Virgilius.	45
Chærilus, malus poeta, ab Alexandro ditatus.	27
Ciceronis perorationes vehementes.	203
Coacta & nimium elaborata carent venustate.	16
Cogitatio dictioni antevertere debet.	266. 267
Comica vis.	234
Comicarum sententiarum nequitia.	127. 128
Comici quidam poetæ leviora tantum vitia perstrin- gunt.	131
Comœdia bonos mores interdum exprimit.	156
	Co-

<i>Comœdia utrum poema sit, necne.</i>	232. 233. 234
<i>Comœdia propositum.</i>	186. 187
<i>Comœdia scribendæ nova ratio proposita.</i>	137
<i>Comœdia hodierna reprehensa.</i>	124. & sequu.
<i>Comœdia vetus Græcorum procax.</i>	163
<i>Comœdiæ Itælarum & Gallorum reprehensæ.</i>	73
<i>Comœdiæ lasciviores quomodo a poetis & spectatori- bus defendantur.</i>	134
<i>Comœdiarum veterum vitia.</i>	122. 123. 124
<i>Compositio numerosa, fons sublimitatis.</i>	198
<i>Concordiæ civilis utilitates.</i>	142
<i>Condimenta orationis, musica & saltatio.</i>	129
<i>Cratini poetæ edictum.</i>	246
<i>Cyrus Xenophontis.</i>	181

D

D <i>AVIDIS musica.</i>	90
<i>Decretum divinum.</i>	147
<i>Delectatio duplex e poetarum scriptis.</i>	36
<i>Deorum laudes versibus olim comprehensæ.</i>	8. 9
<i>Deos quare Homerus finxerit hominum similes.</i>	146
<i>Descriptionis & Imitationis differentia.</i>	217. 218
<i>Dictio poetica quæ.</i>	230
<i>Διδάσκαλοι cur appellati Dramatum scriptores.</i>	69.
& sequu.	
<i>Didonis oratio perturbata apud Virgilium.</i>	199. & sequu.
<i>Dionysius Syracusarum tyrannus.</i>	107
<i>Discrimen oratoris & poetæ.</i>	207. & sequu.
<i>Dithyrambi agebantur.</i>	70. 71. nullos docebant mores.
<i>Dithyrambices munera.</i>	188

<i>Dithyrambicorum imitatio.</i>	221
<i>Divitiæ serviunt voluptati.</i>	65. 66
<i>Docere fabulam, quid sit.</i>	69. & sequu.
<i>Drama exprimere debet mores bonos. 71. 72. sed & malos nonnumquam.</i>	72

E

E <i>BRIETAS vini expers quæ.</i>	247
<i>Elegantia morum hoc tempore unice studetur.</i>	132
<i>Elocutio gravis & splendida, fons sublimitatis.</i>	198.
204	
<i>Elocutio poetarum utilis.</i>	77
<i>Ennianæ locutionis sublimitas.</i>	231
<i>Ennius arte caruit, ingenio valuit.</i>	18
<i>Epicurus poetas contempsit.</i>	67
<i>Epopæjæ finis.</i>	187
<i>Ethici poetæ.</i>	214
<i>Euripides artis tragicæ præcepta neglexit, 18. quomodo fabulam quamdam suam defenderit.</i>	75
<i>Euripidis Tragædiæ oratoribus utiles.</i>	241
<i>Exempla non semper occurrunt.</i>	169
<i>Exhortatio ad colendam poeticen.</i>	271. & sequu.

F

F <i>ABULA, rerum sublimium interpres.</i>	82
<i>Fabulæ vis atque utilitas.</i>	169. 170
<i>Fabulam scite excogitare, solius philosophi est.</i>	172
<i>Fabulas tractant poetæ principes.</i>	207
<i>Fabulosi scriptores aliqui, non poetæ.</i>	211
<i>Fames poetas olim effecit.</i>	259

Fer-

- Ferdinandus Aragonius, Rex Neapolitanus, Alfonsi senioris filius.* 27
Figurarum conformatio, fons sublimitatis. 198. 204
Fæda & horrida quomodo poetarum ope delectare possint. 58. & sequu.
Fontes quidam Apollini sacri & Musis. 258
Fracastorius (Hieronymus) laudatus. 213
Fumanus (Adamus). 211
Furor poeticus. 236. & sequu. *ejus quinque causæ.* 242. & sequu.

G

- G***E O G R A P H I poetæ.* 212
Γνώμæ affectibus minus conveniunt. 76
Græci disciplinas a barbaris acceperunt. 4. φιλοθε-
άμονες. 107. *pueros ante omnia in poeticis insti-*
tuebant. 69. *Romanis poeticæ facultatis laude*
præstiterunt. 21. *tyrannorum osiores.* 109
Græci poetæ plures vaniloqui. 231. 232

H

- H***A R M O D I U S & Aristogiton.* 112
Harpocratio explicatus. 76
Hecuba Euripidis Tragœdia laudata. 182. 183
Historiæ ac Poeseos munus præcipuum. 73
Historiæ laudes. 175. 176. 177
Historici, a Leibnitio reprehensi. 73
Historici poetæ. 213
Homerus, poeticarum descriptionum eximius arti-
fex. 50. *quid secutus fuerit in scribendo.* 141.
 &

& sequu. voluptatis promus condus.	53
Homeri inventionem sapientes probant.	52
Homeri virtutes.	51. & sequu.
Horatius in Carminibus imitatur.	191. 192
Horatii locus insignis enucleatus.	229. & sequu.
Sermones.	173

I

J AMBLICHI sententia de vi Tragædiæ & Comædiæ.	93. 94
Ilias Homeri quid spectet.	141. & sequu.
Imitari optimos poetas quam utile.	252
Imitatio, est <i>παράδειγμα</i> .	217. 218
Imitatio cujusmodi utilis, aut noxia.	117. 118
Imitatio cur. & quos delectet.	220
Imitatio poetica. 214. & sequu. varia.	208
Indocti pueris annumerandi.	67
Italica poeseos tresviri.	257

L

L ATINI poetae optimi qui.	256
Laus hoc tempore res vilissima.	167
Legum latores poetae.	214
Leibnitius laudatus.	73
Livius Andronicus, poeta vetustissimus apud Romanos.	7
Livius Patavinus cum Virgilio comparatus.	33. & sequu.
Lucanus laudatus. 214. Neronis adulator.	168
Lyrica imitatio.	188. 189
Ly-	

Lyrici & Melici omnes haud raro imitantur. 221.
eorum argumenta. 188

M

MACRI Veronensis poemata deperdita. 212
 Mæcenatis erga Horatium liberalitas. 26
 Magnitudo animi, fons sublimitatis. 196. 197
 Maledicentia poetis vitanda. 164
 Malorum felicitas corrumpit adolescentes. 74
 Malorum vis. 144
 Matrimonii dignitas & sanctitas. 135
 Medicinam fere omnes attingunt. 30
 Medici poetae. 213
 Mendacia poetarum. 170
 Mendacium a fictione differt. 171
 Metrum poetis necessarium. 211
 Metus quid. 103. reprehensus. 104. & sequu.
 Metu quomodo utendum. 110. 111
 Misericordia Dei qualis. 103
 Misericordia purganda. 102. species doloris. 99
 Misericordie rectus usus. 110
 Misericordiam proprie dictam Stoici reprehendunt.
 100. & sequu.
 Molierius a Bossuetio reprehensus. 131
 Μῶλυ herba. 152
 Montes quidam Apollini sacri & Musis. 258
 Mores malos interdum expressit Homerus, sæpius ta-
 men bonos. 154. 155
 Moses Θεοδίδακτο. 9
 Mulierum mores. 153
 Musica affectus movet, ac sedat. 89

Mus-

<i>Musicae hodiernae vitia.</i>	248. 249. 250.
<i>Musicam fere omnes attingunt.</i>	30. 31

N

N ARRATIO per nuntium.	219
<i>Nemorenses Fabulae reprehensae.</i>	126
<i>Nomi, poematis. genus.</i>	157
<i>Nota, seu χαρακτήρ legitimorum poetarum.</i>	230
<i>Novitas admirationem excitat.</i>	61. 62
<i>Numina singulorum peculiaria.</i>	148

O

O CTAVIA Augusti soror, in Virgilium liberalis.	25
<i>Odyssæa Homeri quid spectet.</i>	141. 150. & sequu.
<i>Oratio quæ scribitur, perpolienda est.</i>	240
<i>Oratio soluta an præcesserit versum.</i>	11. 12
<i>Orationis condimenta, musica & saltatio.</i>	129
<i>Oratorem probari qui sit poetæ quam simillimus.</i>	14
<i>Oratoris licentia minor, poetæ major.</i>	194. 195
<i>Orpheus, vir sapiens.</i>	8
<i>Ovidius lascivit in carmine.</i>	267

P

P ANORMITA (Antonius) poeta dives.	26
<i>Parabolæ CHRISTI Domini.</i>	170
<i>Παραλογισμοὶ perturbationum.</i>	76
<i>Pastorales Fabulae Italorum & Gallorum reprehensæ.</i>	73. 126

<i>Patres in liberis poetice oderunt.</i>	22. 23
<i>Penelope, ingenii muliebris exemplum.</i>	152. 153
<i>Peroratio affectum commovere debet.</i>	203
<i>Personæ principes in Tragœdia cujusmodi mores habere debeant.</i>	160. 161
<i>Perturbatio animi, fons sublimitatis.</i>	198. 202
<i>Petrarcha (Franciscus)</i>	222
<i>Pherecydes Syrus, orator vetustissimus.</i>	7
<i>Philosophandi vetus ratio quæ.</i>	81. 82
<i>Philosophia cur vulgo parum accepta.</i>	80. fortem animum requirit. 77. multum debet poetis. 12. 13
<i>Philosophi cur poetas calumnientur.</i>	64
<i>Philosophi quidam lucri cupidi.</i>	65
<i>Philosophorum quorundam impietas.</i>	79
<i>Philoxenus Dithyrambi naturam immutavit.</i>	157
<i>Phrygius modus insanie causa.</i>	248
<i>Physicæ semina in Odyssea.</i>	154
<i>Pictores antiqui rudes.</i>	264
<i>Pictores summi qui.</i>	224. 225
<i>Pictorum differentia.</i>	216
<i>Pindarus Bacchylidem & Simonidem præ se contempsit.</i>	15. laudatus. 252
<i>Platonis Dialogi. 163. Respublica. 116. scripta poeticis affinia.</i>	81
<i>Plautinorum jocorum vitia.</i>	122. 123
<i>Poematum ornamenta diversa.</i>	238
<i>Pœna in Dramate crimen sequi debet.</i>	74. 75
<i>Poeseos & Musicæ cognatio.</i>	90. 91
<i>Poesis cur Historiæ præstet.</i>	178. & sequu. voluptatem corrigit & commutat. 66
<i>Poeta, oratori finitimus.</i>	240. quum laudat, tum maxime fingit. 167. 168

- Poetae munus operosius quam Historici.* 183. 184
Poetae, magistri peregrinae dictionis. 194. multo antiquiores ceteris scriptoribus. 6. natura ipsa valent. 14. 15
Poetae extemporales descripti. 264. & sequu.
Poetae mali sibi placent. 37
Poetae nonnulli Homero & Hesiodo vetustiores. 5
Poetam frugi quid facere, quid vitare oporteat. 168. 169
Poetarum dictio pulchra. 37. 38
Poetarum pictorumque rudimenta. 226
Poetarum turba maxima. 28
Poetarum vis & praestantia. 2
Poeticae orationis libertas. 205. 206
Poetice ac Philosophia consentiunt. 81
Poetice ad Philosophiam manu ducit. 78. prima philosophia a veteribus dicta. 69. ministra civilis disciplina. 68. omnibus placet. 29. 30
Poetici mores laudati. 23. 24
Poetis nequam & lascivis caute utendum. 173
Polycrates Samiorum tyrannus. 24. 25
Pondere, non numero carmina aestimanda. 269
Principes viros flosculi orationis non decent. 239
Prodicus Chius quomodo plebejam voluptatem descripserit. 35
Prudentius explicatus. 98
Pseudo-critici reprehensi. 252. & sequu.
Pseudo-Musaeus. 5
Pseudo-Orpheus. 5
Puerorum institutio res magna. 67
Pulchrum quomodo sectentur poetae. 54. & sequu.
Purgare, & purgatio quid sint. 85. & sequu.
Pur-

<i>Purgatio post mortem.</i>	88
<i>Pythagoras, musicæ peritus.</i>	89

R

R ESPUBLICA a CHRISTO condita.	120
<i>Respublica Platonis.</i>	116
<i>Robortellii (Francisci) sententia de vi & facultate Tragædiæ.</i>	95. 96
<i>Romani, divitiarum cupidi.</i>	21. 22
<i>Romanorum spectacula.</i>	97
<i>Rudimenta poematum. 263. poetarum pictorumque.</i>	226

S

S ACRÆ Litteræ utuntur imaginibus corporeis.	10
<i>Sapientium mores.</i>	161
<i>Saturnii versus.</i>	263
<i>Satyræ utilitas. 165. ea non est ab adolescentibus scribenda.</i>	ibid.
<i>Scena major quæ.</i>	112
<i>Similitudo, fons voluptatis.</i>	64
<i>Similitudo quæ opponitur varietati, fastidium creat.</i>	228
<i>Simonides, a Pindaro contemptus.</i>	15
<i>Socratici & Platonici Dialogi.</i>	210
<i>Sophocles laudatus. 252. quare in scribendo magnificus.</i>	184
<i>Spiritus poeticus quid.</i>	227. & sequu.
<i>Statius Papinius, Domitiani adulator. 168. poeta ingenio uberi.</i>	268
<i>Sublimis oratio ex quinque fontibus. 196. & sequu.</i>	

T

T E R E N T I A N U S <i>Maurus.</i>	214
<i>Terentio deest vis comica.</i>	234
<i>Theocritus laudatus.</i>	254
<i>Theologia Christiana a poetico instrumento nonnulla mutuatur.</i>	10
<i>Theologi poetæ.</i>	212
<i>Timoclis comici sententia de Tragœdia.</i>	92
<i>Timotheus Dithyrambi formam immutavit.</i>	157
<i>Tragici perfecte imitantur.</i>	209
<i>Tragœdia, Christianis parum utilis. 121. poema gravissimum. 113. quam utilitatem olim præstaret. 111. & sequu. speculum tyrannicæ vitæ. 108</i>	
<i>Tragœdiæ definitionis Aristoteleæ ultima pars explicata. 84. & sequu.</i>	
<i>Tragœdiæ & Comœdiæ differentia.</i>	159
<i>Tragœdiæ propositum.</i>	186
<i>Trita veritas admirabili novitati anteponenda.</i>	52
<i>Tyrannorum scelera.</i>	108

V

V A R I E T A S <i>delectat.</i>	228
<i>Vavassor (Franciscus) laudatus.</i>	123
<i>Venatores poetæ.</i>	212
<i>Veritas trita.</i>	52
<i>Versus an præcesserit solutam orationem.</i>	11. 12
<i>Victorius (Petrus) . ab ejus opinione discessum. 157. 158. 222</i>	
<i>Vilia & vulgaria quomodo admirabilia fiant poetarum ope. 58. & sequu.</i>	
<i>Vini</i>	

<i>Vini potus furorem poeticum movet.</i>	245
<i>Virgilii mores rustici.</i>	133. 134
<i>Virgilii stilum bucolicum facetum appellat Horatius.</i>	55
<i>Virgilius, dives. 25. in scribendo diligens. 269. 270</i>	
<i>Virgilius cum T. Livio comparatus. 40. & sequu.</i>	
<i>vera lectio apud ipsum constituta.</i>	44
<i>Virtus a malis simulatur.</i>	31. 32
<i>Vis comica.</i>	234
<i>Ulixis peregrinatio & labores.</i>	151. 152
<i>Voluptas corporis perniciofa.</i>	130
<i>Voluptas, multiplex & diversa.</i>	34. 35
<i>Voluptatem honestam parant poetæ.</i>	36
<i>Vossius (Gerardus Joannes) notatus.</i>	69
<i>Usitatae res minus movent.</i>	60. 61
<i>Vulpius (Cajetanus).</i>	212

X

XENOPHONTIS Cyrus.

181

Pag. 16. lin. 3. pro ἀφὺν lege ἀφὺν

Pag. 217. lin. 11. pro πρὸς τὲ lege πρὸς τὶ

PATAVII. CXCXCXLIII.

EXCUDERAT JOSEPHUS COMINUS.

Volpi, Giovanni A.

Liber de utilitate poetices adduntur in calce orationes tres pro literis
humanioribus adversus earum contemtores ab ipso habitae in Gymnasio
Patavino

Patavium 1743

L.eleg.g. 432 y

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10574845-6